

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HARMADIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

FRAKNÓI VILMOS

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
KITKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia bérházában.)

3 13602

TARTALOM.

- I. szám. A kényszer-egység a csődeljárásban. Apáthy Istvántól.
  - II. szám. Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól.
  - III. szám. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól.
  - IV. szám. Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. Konek Sándortól.
  - V. szám. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Konek Sándortól.
  - VI. szám. Emlékbeszéd szigeti Warg János l. tag felett. Galgóczy Károlytól.
  - VII. szám. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. Dr. Weszelovszky Károlytól.
  - VIII. szám. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. Wenzel Gusztávtól.
  - IX. szám. Emlékbeszéd Csacskó Imre l. tag felett. Pauler Tivardartól.
-

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

FRAKNÓI VILMOS,

OSZTÁLYTITKÁR.

III. KÖTET. VIII. SZÁM. 1875.

VISSZAPILLANTÁS

AZ ELŐBBI

MAGYAR KIRÁLYI CURIÁNAK

1724—1769-iki MŰKÖDÉSÉRE.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia, 1875. május 3-iki ülésén.)

Ára 80 kr.

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN.

(Az Akadémia bérházában.)

VISSZAPILLANTÁS

AZ ELŐBBI

MAGYAR KIRÁLYI CURIÁNAK

1724—1769-iki

MŰKÖDÉSÉRE.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia, 1875. május 3-iki ülésén.)

BUDAPEST, 1875.

A M. TUD. AKADEMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA,

(Az Akadémia bérházában.)

VISSZAPILLANTÁS

az előbbi magyar királyi Curiának 1724—1769-iki működésére.

Úgy hiszem, összhangzásban van nem csak egyetemi hivatásommal, hanem azon helylyel is, melyet az akadémiában mint a II. osztály tagja bírok, ha az előbbi magyar királyi Curia 1724—1769-ki működését, és annak eredményét vagyis az u. n. curiai döntvényeket (*Decisiones Excelsae Curiae Regiae*) rövid fejtegetés tárgyává teszem. Mert a hazai magánjog művelése életemnek főfeladata lévén; tisztem azt kívánja, hogy az ennek fennállását, érvényét és jövőjét eszközölő és biztosító tényezőket meghatározni igyekezzem és kellőleg méltányoljam. Az pedig kétségtelen, hogy az előbbi királyi Curiának döntvényei mindaddig még ezen tényezők rendszerében előkelő helyet foglalnak el.

Ehhez képest itt nem dicsérő beszédet akarok mondani az előbbi királyi Curiáról, vagy annak egykor talán még annyira előkelő tagjairól. Úgy szintén annak története sem képezi mai előadásomnak tárgyát. Fennálló magánjogunk mai álláspontjából indulok ki. S midőn egyrésztől tekintetbe véve, hogy az előbbi királyi Curia döntvényei még jelenleg is hazai jogunknak egyik tekintélyes kútfejét képezik, azoknak áttanulmányozását most is a magyar jogászra nézve szükségesnek tartom: másrésztől jogreformjainknak egyik mellőzhetlen kívánalmát találom abban, hogy a mennyiben hazai jogunknak újabb fejlődéséről van szó, azon számnélküli szálad is figyelembe vétessenek, melyek mostani joglétünket a múlttal közvetlenül vagy közvetve összekötik, s határozottassanak meg azon momentumok, melyek szerint az 1848. előtti jogunk jelenleg is még fontos.

Ezen szempontból tekintve, az előbbi királyi Curia döntvényeinek külső jelenségei itt csak csekély jelentőséggel bírnak. Keletkezésökről különben is a magyar magánjognak minden tankönyve kellő felvilágosítást nyújt. A mi pedig az azokat magában foglaló operatumnak tartalmát és elrendezését illeti; kétségtől, hogy mindkettő közvetlenül nem az abstract okoskodás és jogtani reflexiónak eredménye, hanem előbbi jogunknak egészével legbensőbb és mintegy organikus összefüggésben áll.

Jelen viszonyaink közt mindazáltal a curiai döntvények tanulmányozásánál ebben meg nem állapodhatunk. Jogéletünkben pár évtized óta oly nevezetes változások történtek, s ezeknek folytán hazai jogtudományunk is ma az előbbitől oly annyira eltérő vezérelveket követ, hogy a szóban lévő curiai döntvényeket is ezen új felfogáshoz képest kell méltatnunk. Magasabb álláspontot kell elfoglalnunk; s itt mindenek előtt szemben látjuk magunkat azon kérdéssel: Ha vajjon az előbbi királyi Curia működésének uralkodó iránylati és általános alapelvei megfelelnek-e még mostani joglétünk követelményeinek? s mennyiben ragaszkodhatunk még azon jogi tradíciókhoz, melyeket egykori nemzeti jogunk nyilatkozatai közt a curiai döntvények leghatározottabban tartalmaznak?

Ezen kérdésre csak alább fogok felelni. Általános tájékoztatásul mindazáltal szabadjon mindenek előtt megjegyznem:

1) A curiai döntvények legszorosabb értelemben a bírói hatalomnak nyilatkozatai; csak hogy a bírói hatalmat nem úgy kell értelmeznünk, a mint azt ma tenni szoktuk, midőn a bíróságok hivatásának súlypontját kizárólag, vagy legalább túlnyomólag, a törvények igazságos és részrehajlatlan alkalmaztatásába fektetjük. Nálunk a bírói hatalomnak természetéről és rendeltetéséről — lehet mondani 1868-ig — egészen más nézetek divatoztak; melyeknek alapját (mellőzve a régibb támpontokat) Werbőczy Hármaskönyve II: 6-ben lehet találni. E szerint »ex Judicium Ordinariorum Regni sententiis litterisque adjudicatoriis iteratis, imo pluribus vicibus uno et eodem

ordine, ac modo processuque, latis et confectis, ac executione juridica roboratis, consuetudo ipsa haec nostra emanavit.« Itt tehát az mondatik, hogy az ország nagybíróinak (Judicibus Ordinariis Regni) nemcsak jogalkalmaztató, hanem jogalkotó hatalma is volt; ország nagybíráinak nevezete alatt tudvalévóleg nem mindem bírót, hanem csak a három legfőbbbet kelletvén érteni, t. i. a nádort, az országbíró és a királyi személynököt, kiknek törvénykezési hivatása és hatalma egészben véve magában álló volt, s kiknek eljárását a többi bíróságok zsinórmértékül követték; — mi által határozataik is sokkal nagyobb gyakorlati érvénnyel bírtak, mint milyent közönséges bírói ítéleteknek tulajdonítani szoktak. Az előbbi királyi Curiának jelentősége (melynek főtágjai az ország nagybírai voltak, úgy hogy a többiek csak bírótársaiknak vagyis u. n. »cojudices«-nek tekintettek) ennek folytán azután nem szorítkozott az elítélt esetre; hanem a fennálló jog egész rendszerére is kihatott, melyet nemcsak alkalmaztatott, hanem magyarázott is, kételyeit megfejtván szorosabban meghatározott, s — mi ezeknél még fontosabb — a mennyiben hiányos volt, ki is egészített.

2) Ha a jogrendezésnek azon hiányos és tökéletlen állapotát veszszük szemügyre, mely a múlt századnak kezdetén hazánkban tapasztaltatott: igen természetesnek fogjuk találni, hogy az újonnan szervezett királyi Curia működésének akkor minden említett irányban hatályosnak kellett lenni. Mert miután a szathmári békekötés 1711. a hazának belső nyugalmit ismét visszaadta: egyrészt a jogi rend fennállásának sarkaiból csaknem ki volt forgatva; míg másrészt sehol nem találunk oly tényezőt, melytől a jogrendszernek szükségessé lett új elvi szabályozását, vagy csak a jogszolgáltatásnak a kor kívánalmaival összhangzatos alakítását bizton várni lehetett volna. Erre ugyanis főleg és mindenek előtt a törvényhozás lett volna hivatva; melyen kívül a hazai jognak tudománya, vagy legalább a gyakorlatilag alkalmazandó jognak a szokás által közvetített öntudatos és világos ismerete igen fontos támaszt nyújtott volna. Azonban alább látni fogjuk, hogy a királyi Curia ilynemű segítséget nem igen tapasztalt hogy a törvényhozás, akkori álláspontjához képest, nem volt

alkalmas, a bírók működésének kielégítő alapot és anyagot nyújtani; hogy a tradíciók, melyek a jogismeretet az előbbi idővel összeköthették volna, megszakadtak; hogy a hazai jognak tudománya, a teljesen megváltozott viszonyok közt, nem termékenyítette kellőleg a jogéletet, s nem ébresztette benne jogrendező hivatásának felismerését; s hogy ügyvédi rend sem létezett, melytől a Curia hatályos támogatást várhatott volna.

3) Ezekhez képest tehát, midőn az ujonnan alakított királyi Curia 1724. a jogszolgáltatás vezetését átvette, azon sajátosságos alternatívával állott szemben, hogy vagy kormányrendeleteket kövessen törvény gyanánt, vagy saját magából fejtsse ki azon elveket és szabályokat, melyek a Hk. II: 6. értelmében kellő határozottságot és biztonságot nyújtsanak a fennálló jognak. A hazai jog szempontjából felette érdekes észlelni azon jelenségeket, melyek ezen kettős irányban a királyi Curia működésén észrevehetők.

4) Mind a királyi hétszemélyes tábla, mind a királyi ítélő tábla külön-külön, mind az ezekből egybeállított királyi Curia országos törvények által ujonnan szerveztettek. Úgy szintén a többi országos bíróságok, u. m. a kapcsolt részek báni táblája, s a négy kerületi tábla és a kapcsolt részek ítélő táblája is törvények által szabályoztattak. De ezen törvények a szabályozásnak csak általános módját határoozván meg, természetes volt, hogy mindnyáján még részletes utasítást nyertek. Ez kormányrendeletek útján történt *); s ezen rendeletek akkori céljoknak tökéletesen megfeleltek. Ezeken kívül azonban mindjárt kezdetben több más kormányrendelet is adatott ki, mely már magára a királyi Curianak eljárására vonatkozott **). Az archivális akták elégtelenségénél fogva nem vagyunk ugyan képesek kipuhatolni, hogy ezeknek irányában a királyi Curia akkor mikép tartotta magát. Annyit

---

*) A királyi táblának 1724. május 1-jei és 1734. január 16-kei; a királyi curiának 1776. december 27-kei, a báni táblának 1727. február 7-kei, a kerületi táblának 1723. október 29-kei; a zágrábi ítélő táblának 1725. december 27-kei utasításai. A hétszemélyes tábla számára különös utasítás ki nem adatott.

**) Lásd a függeléket.

azonban tudunk, hogy utóbb irányadásul nem szolgáltak. S ez nézetem szerint helyesen történt. Mert ha a Curia kormányrendeletek által kezdeményezett ily irányt követett volna, alig lett volna képes önállóságát és függetlenségét megtartani; s ezen kedvezőtlen körülmények közt könnyen oly törvénykezési módorhoz jut vala, melyet »Cabinets-Justiz«-nak szokás nevezni.

5) S ily viszonyok közt nem maradt egyéb hátra, mint hogy a királyi Curia magából fejté ki negyvenöt év alatt azon elveket és szabályokat, melyek általa 1769. egy 1085. döntvényből álló gyűjteménynyé (az u. n. »Planum Curiale«) állítottak össze.

Mai fejtegetésemnek ezen gyűjtemény a tárgya.

Ha első helyen azt kérdezzük, hogy azon curiai ítéleteknek, melyek a »Planum Curiale« anyagát képezik, mondom a döntéseknek, mi volt doctrinális álláspontja, mi alaki jelentősége: feleletem, hogy ez a nemzeti jog magában álló öntudatának álláspontja volt, Magyarország XVIII. századi közszelleméhez képest.

Nézetem szerint ezen tételt bizonyítani nem nehéz. Mert többet különben sem lehetvén a Curiától várni vagy kívánni, mint hogy hazánk XVIII. századi társadalmi és szellemi életének színvonalán megállapodjék: e tekintetben egész működése legszorosabb értelemben nemzeti volt, annélkül hogy akár Werbőczy Hármaskönyvéhez mereven ragaszkodott, akár jogunk akkori tudományában csak félígmédig kielégítő támaszt bírt, vagy az előbbi praxist folytathatta volna.

Werbőczy 1514. írta Hármaskönyvét. A munkának azon korhoz képesti nagy jelentőségét, s XVI. és XVII. hazai jogtudományunkra megbecsülhetlen üdvös befolyását bizonyítani ma szükségtelen. Itt elvitázhatlan tények szólnak. A Quadripartitum szerzői a XVI. századnak közepén Werbőcziről feltétlen elismeréssel nyilatkoztak.)* S mi nagy tiszteletben tar-

*) »Primus ille inventor est, cuius singulari cura et diligentia, vigiliisque non modicis, doctrina quoque et eruditione, ac rerum experientia non vulgari leges et constitutiones, atque observationes consuetudinesque Hungariae in novam pulchritudinem, atque moderatum et

tották munkáját később is, s a praxisban mi nagy hasznát vették a királyi Curia ujjaalakulása idejeig, azt hazai jogtörténetünk minden lapja visszhangoztatja. Mindamellet nem szabad tekinteten kívül hagynunk, hogy valamint ma, minden tisztelet mellett, melylyel Werbőczy emléke és munkája iránt vagyunk, a társadalmi életnek teljesen átalakított viszonyai közt elveit csak nagy ovatossággal és nevezetes megszorításokkal alkalmaztathatjuk; úgy már a Quadripartitum szerzői is tartalmát feltétlenül elfogadhatónak nem tartották. Kithonich János is ellene még nevezetesebb kifogásokat emelt *); a Commissio Systematica pedig, midőn kísérletet tett, a magyar jogot Werbőczy munkájának utmutatása szerint reformálni, célját tökéletesen eltévesztette. S mindezekhez képest a királyi Curia Werbőczy álláspontját a magyar jogban szintén már fenn nem tartotta többé, hanem munkájának tétéleit és szabályait nagyon is »cum grano salis« használta. Mellőzve azt, hogy a XVIII. századi jogélet számos oly kérdéseket és viszonyokat fejtett ki és alakított, melyeknek Werbőczy még lehetőségét sem sejtette.

Még csekélyebb támaszt talált a királyi Curia jogunk akkori tudományos művelésében. Az egyetlen jogiskola, mely hazánkban létezett, a nagyszombati egyetem jogi kara, csak jelentéktelen tudományos munkásságot fejtett ki; a hazai jog irodalma önálló vizsgálódások és fejtegetések színvonalára még nem emelkedett; azok pedig kik idegen iskolákon tanulták a jogtudományt, minden egyébnek inkább képeztettek ki, mint magyar jogtudósoknak; úgy hogy a praxis volt azon

---

bene digestum compendium pervenere. Atque de ipso quidem Tripartito opere hoc pronunciare libere ingenueque possumus, quod nisi felicioribus illis adhuc temporibus Werbőcziana opera illa prodiissent in lucem, magna profecto pars rituum et consuetudinum, judicialiumque huius Regni observationum per subsequentes postea bellorum procellas atque tempestates, quae in campis potissimum Mohacsii in similitudinem cladis Cannensis detonuerunt, cum tot clarissimis illis obrutis pressa iaceret. «Quadripartitum Opus Juris Consuetudinarii Regni Hungariae. Zágráb, 1798. VI. 1.

*) Directio Methodica Processus Judiciarii stb. IV. fej. 21. kérd. 2. §.

egyedüli elem, mely a magyar jog megtanulására még a legbiztosabb módot nyújtotta.

Azonban épen a praxis az, mely a XVII. s a kezdő XVIII. század zavarai folytán a legsúlyosabb csapásokat tapasztalta. Maga a királyi Curia 1726. állította össze az elévülési évek számitása tekintetéből azon időt, mely ezen számitásba be nem tudható *); s ezen alkalommal a jogszolgáltatás félbeszakítására nézve szintén kimutatta, hogy a XVII. században 1650-től 1700-ig rendes oktávás törvényszékek nem tartattak, s hogy 1650. előtt is a felső részekben közel 40, másutt 14 évig tartásuk félbe volt szakitva; úgy hogy az előbbi praxis fonala megszakadván, a XVIII. századnak kezdetén a királyi Curia kénytelen volt, a maga eljárásában a praxist újból megkezdeni.

S így a királyi Curia 1724—1769-ki eljárásának álláspontja tisztába hozva lévén, könnyen ráismerünk a tényezőkre is, melyek azon időben jogunk alkotására és ujjaalakítására hatottak.

A jogi szokás régi jelentőségéből, melylyel a Werbőczy előtti időben birt, ki volt vetköztetve; mert — melőzve, hogy természetszerű határozatlanságánál fogva meg nem felelt többé a XVIII. század szellemének és szükségleteinek — nem volt már a nemzet jogi öntudatának hű tolmácsa. Csak annyiban volt még gyakorlati fontossága, a mennyiben e bíróságok, s névszerint a királyi Curia tekintélyét ki nyerte, tehát bírói tekintély által támogatott.

Az országos törvényhozás, részint mivel az országgyűlések ritkán tartattak (1729. 1741. 1751. 1764.) részint mivel másféle sürgős teendők által voltak túlságosan elfoglalva, nem értek rá a magánjog kifejtésére kellő gondot fordítani.

Belső szükségességnél fogva tehát a hazai magánjog alkotásának és rendezésének egy új tényezője keletkezett, melynek előbbi jogunkra még nem volt önálló, közvetlen befolyása, t. i. a tudomány.

---

*) A Corpus Juris-ban jegyzet Kithonich János Directio Methodica Processus Judiciarii-jának IV. fejezete 24. kérdéséhez,

A mennyiben itt főfigyelmemet nem a magyar jogtudománynak irodalmára, hanem a királyi Curia működésére fordítom, elég legyen röviden megjegyeznem, hogy ezen új tényező önálló hatásának kiindulási pontja az egri jogiskola volt, hol egy jeles hazánkfia, Foglár György kanonok, a hazai jogtudomány számára tanszéket alapítván, szerencsés volt Huszty István első jogtanárnak személyében oly férfit találni, ki a tudomány ezen missióját legjobb sikerrel megkezdte. Az ő »Jurisprudentia Practica«-ja 1745. jelent meg, s a magyar magánjogot először nemcsak függetlenül Werbőczy Hármaskönyvének elrendezésétől, hanem magában álló rendszer formájában is fejtegette. Ezen munkának mindjárt akkori jelentőségét és elismerését eléggé bizonyítja, hogy — nem épen kedvező viszonyok közt — 1778-ig, tehát harminczhárom év alatt, öt kiadást tapasztalt; s ha mindjárt azon időben e munka nagy gyakorlati jelentőségére még rá nem ismertek, ennek oka nem szerzője volt, hanem a nemzet közhangulatának az önálló tudomány iránt még csekély fogékonysága. Ma, midőn korunk felfogása szerint az egész civilizált világon be van ismerve, hogy kiválólag három tényező van hivatva a fennálló jogot rendezni, t. i. a törvényhozás és a bíróságok tekintélyén kívül a tudomány is, Huszty munkájáról már határozottabban kell itélnünk. Nem mintha azt ma a magyar magánjog tanulmányozásának alapjául akarnók ajánlani; hanem azért, mert Huszty először jelölte ki azon irányt, melyen a tudomány hatni, s — ma azt lehet mondani — a magyar jog jövőjét biztosítani van hivatva. S csakugyan, uraim, ha végig tekintünk azon jelenségeken, melyek 1745. óta a magyar jog fejlődésén 1861-ig, azaz az »Országbirói Értekezletig,« észlelhetők; a nélkül, hogy egyrésről a törvényhozás és az előbbi királyi Curia eljárásának döntő jelentőségét legkevesbé is kétkedés tárgyává tenni akarnók, másrésről mégis a tudománynak is hazai jogunk bármi csekély haladását szintén nagyrészen köszönjük.

Igy tehát visszatérve a királyi Curia döntvényeihez; megjegyzendő, hogy a mult századnak hetedik évtizede nem

csak egybegyűjtésöket, hanem egy új fordulatot is eredményezett, melynek ezen gyűjtés is ugyszólván volt egyik korjele.

A szellemi és társadalmi életnek akkori fejlődése mindinkább érezte a szükségességet, hogy a jogrendezés határozott szabályok és elvek szerint történjék. Ennek folytán Mária Terézia már az 1751. de kiválólag az 1764-ki országgyűléseken országos törvények útján reformokat kívánt életbe léptetni. De ezen országgyűléseken ilyenmő törvények nem hozathatván, 1768. állt be az új stadium, mely a királyi Curia addigi működésének eredményeit magában elzárt formába hozta. Mert míg egyrésztől Mária Terézia gróf Dőry Ferencz elnökle alatt törvényhozói munkálatok előkészítése végett azon bizottságot nevezte ki, mely a még ugyanazon király és utódja II. József alatt királyi rendeletek útján létrejött jogrendezés kezdeményezésének tekinthető; másrésztől szintén 1768. november 15-ki rendelete meghagyta a királyi CuriaéNAK, hogy az ujjaalakulása — azaz 1724. óta — hozott ítéleteit egy különösen e végett kinevezett bizottságtól átvizsgáltatván, gyűjteményt készíttessen, mely döntvényeit (*Decisiones et Praejudicia*) azaz a törvények által el nem intézett vagy kételyes jogkérdésekre vonatkozó törvénykezési határozatait foglalja magában, s királyi tekintélylyel megerősítettvén, kötelező erőre emeltessék *). Ezen úton tehát az elvek és tételek, melyek a királyi Curia működésének 1724—1769. szabályul szolgáltak, a decisiók gyűjteményében határozott formulázást nyertek; úgy hogy annak későbbi ítéletei döntvények erejére már nem emelkedtek. Ellenben azon királyi határozmányok, és azon szabályrendeletekben foglalt törvénykönyvek, melyek 1764. óta Mária Terezia, és azután II. József alatt kihirdetvék, 1790. gyakorlati érvényökből kivetköztettek; a minek folytán, minthogy az alkotmányos törvényhozás

---

*) » — — — ut omnes, quae hactenus intervenerunt, *Decisiones seu Praejudicia Curialia*, cum principalibus motivis et rationibus, per specialem eatenus ordinatam Deputationem, Comitem quippe Christophorum Niczky, cum adiunctis Antonio Vörös et Josepho Kelcz Protototariis, insimul colligantur et in certas rubricas distribuuntur; opus demum per ipsos confectum per Septemviralem et Regiam Tabulas Judiciarias insimul consessuras per partes revideatur stb.«

azóta a polgári jognak teljes és rendszeres országos törvények általi szabályozását ismét magára vállalta, ez szintén új curiai döntvények megállapítását feleslegessé tette.

Ezekhez képest a királyi Curia döntvényeinek nemcsak időszerinti határvonalát, hanem tárgyszerinti tartalmát is vagyunk képesek meghatározni, mely csak magánjogi elvek és szabályokból áll, s melyből az egész közjog ki van zárva. A magánjognak azonkívül mind anyagi mind alaki része (a polgári törvénykezés) ott határozott és részletes szabályozást nyer; úgy azonban, hogy a tulajdonképi büntető jog, minden publico-politicus természetű jogkérdések, s úgy szintén a még a múlt században különös királyi rendeletek által szabályozott urbéri, a házassági stb. viszonyok fel nem vétettek.

S most már a curiai döntvényeknek tartalmát részletesen véve szemügyre, meg kell jegyeznünk, hogy a mennyiben itt nem objectiv méltatásuk, hanem mai haszonvehetőségüknek kimutatása képezi fejtegetésemnek feladatát: álláspontunkat is nem a Curia egykori állása és feladatához, hanem mai jogéletünk követelményei és szükségleteihez képest kell meghatároznunk. Ebben pedig az alaki jogot, melynek rendezésében az újabb polgári törvénykezési rendtartások előbbi törvénykezési rendünkkel már határozottan szakítottak, mellőzván; az így fejtegetésünk számára megmaradt anyagi magánjognak, úgy és mikép az jelenleg fennáll, először alapelveit, s azután részleteit fogjuk szemügyre venni.

Tudva van, hogy 1848. előtt magánjogunk a személyek és vagyoni jogositványok törvény előtti egyenlősége elvének nem hódolt; s ez névszerint, sőt kiválólág azon időről áll, melyben az ujjaalakított királyi Curiának működése kezdődött, t. i. 1724-ről. Az akkor fennállt jogot tekintve, Werbőczy Hármaskönyve a nem-nemes honlakosokat még a szorosabb értelemben vett magyar nép fogalmából is kizárta (II: 4.), a nemességnek sarkalatos előjogait pedig oly módon határozta meg, hogy azok a magánjognak nem kevésbé, mint a közjognak egész terére hatottak ki (I: 9.). Sőt a mennyiben a nemes-

ségnek joga volt tulajdonkép a magyar országos jog; a többi osztályoknak joga nagyobbára vagy egyedül a szokásra volt alapítva, vagy — ha határozottabb alakkal birt is — ezt csak privilegiumok és helyhatósági statutumok formájában nyerte. S noha ma ezen jogrendezést, már a múlt századra vonatkozólag is, nemcsak túlszűkkeblűnek vagyunk kénytelenek nevezni; sőt átlátjuk, hogy a kornak uralkodó humanistikus szellemével is határozott ellentétben volt: azért akkorban mégis nemcsak a törvényhozás a Hármaskönyv I: 9. czimjét tette a »*fundamentalia jura Regni*« közt főhelyre, melyek még »*sub sensum Diplomati* (értetik a királynak koronázási okmánya) *insertae de usu et intellectu legum sonantis clausulae nullatenus sumi possunt*« (1741: 8. t. cz.); hanem ezen felfogás az ország közvéleménye által is pártoltatott és támogatott. Még II. József intézkedései ellen a panaszok főindokául az hozatott fel, hogy a nemesi praerogatívával össze nem férnek; a reformok kora pedig, mely 1848. a törvény előtti egyenlőség elvét általános és feltétlen érvényre emelte, csak az 1825/7-ki országgyűléssel kezdődött.

Ezt szem előtt tartva, mintegy a dolog természetében fekvőnek fogjuk találni, hogy a curiai decisiókban is a »*jus-titia distributiva*« nem mérte ugyanazon egy mértékkel minden honlakosokra nézve az igazságot. Werbőczy tétele, hogy az országos nemesek a szent korona tagjai (»*Membra Sacrae Regni Coronae*« I: 4. §. 1.) magáévá téve, azon jogokból, melyeket a nemesek birtak, a nem-nemeseket elvileg kizárta (»*Ignobiles, qui non sunt membra Sacrae Coronae, juri-um nobilitarium capaces haud sunt*«; Dec. 22. ad invalid. fassion. ex praejudicio); s ennek folytán tőlük nemcsak személyökre nézve tagadta meg az önálló perlekedés jogosítványát (az u. n. »*actoratus personalis*«-t), hanem a szabad királyi városokon kívüli földbirtok tulajdonának megszerzésére is nem képeseknek nyilatkoztatta ki (Dec. 1. ex incapacitate possessorii.)

S ez azon tantétel, melyben a magyar magánjognak ré-gibb tankönyvei egyszerűen megnyugodtak; de mely ellen összes újabb jogtudományi irodalmunk határozottan polemizált; állítván, hogy az sem a Hármaskönyvből sem az országos törvényekből nincs merítve; s hogy nemcsak a nem-nemesekre

nézve világos igazságtalanságot tartalmaz, hanem magában véve is egy óriási társadalmi és közgazdasági hiba volt. Mind amellet jellemző, hogy ezen szabály 1844-ig tudott fennállni

Nézetem szerint újabb jogtudományi irodalmunk itt a. királyi Curia irányában nem méltányos; mert ez nem magából merítette és állapította meg ezen tant, hanem csak az ország akkori közvéleményét reprodukálta. Ez kitetszik azon esetekből, melyek az említett döntvényeknek alapul szolgáltak. Az ezen esetekről keletkezett pereknek egyike sem kezdődött a királyi Curia előtt. Megyei bíróságok előtt kezdődtek, és csak felebbezés útján jutottak a királyi Curia elejébe.

Először ugyanis Skerletz Sándor vasmegyei Nagy See helységnek akkori földesura 1736. az ottani szolgabíró előtt pert indított Szita Ferencz, továbbá Magyar György és neje Erzsébet, s Szita Sónia Poor Endréné, Szita Zsuzsanna Vitezsics Mártonné és Szita Katalin Sepsi Pálné ellen, kik ugyanott birtokosok voltak, őket mint nem-nemeseket a keresetlevélben indokul felhozott Hk. III: 30. cz. és az 1715: 23. tcz. alapján »ex incapacitate possessorii« birtokuktól megfosztani akarván. A per irományai azt mutatják, hogy az alperesek helyesen fogták fel állásukat. Mert az ellenbeszédben határozottan azt állították, hogy az említett törvények, melyek jobbágyokról és idegenekről szólnak, rájuk, kik, noha nem nemesek, de szabad személyek, nem alkalmazhatók. De a felperes nem is törvényből, hanem az 1715: 23. tcz. koholt u. n. ratiójából indulván ki, azon kort jellemzőleg válaszában a nemeseken kívül az országban más szabad személyeket ismerni nem akart, az alpereseket jobbágyoknak mondta, s azt állította, hogy ha idegen nemesek Magyarországon fekvő javaikat birni nem képesek, még kevesbé birtokképesek a jobbágyok *). S miután alperesek a felperest még felszólították,

*) »In eversionem praemissorum sufficit ratio articuli actionalis 1715: 23., extraneum, sive ille Princeps, sive Magnas, vel cuiuscunque demum conditionis et sortis existat, ideo jure haereditario possidendorum bonorum nobilitarium esse incapacem et inhabilem stautentis; quia ad talium possessionem soli (!?) duntaxat nobiles indigenae per legem admitterentur. Si igitur ex praeallegata legis ratione extraneus etiam Magnas ex bonis in Regno Hungariae titulo temproaneo

hogy bizonyítsa be jogát, a mire ez nem is válaszolt; ezen szöváltásoknak folytán T. N. Vas vármegye szolgabírája a következő ítéletet hozta; hogy »Institutum praesens partis A. minime in jure ad bona actionalia, verum in incapacitate acquirendorum bonorum nobilitarium per partes II. velut plebeae conditionis homines fundatum esse, ipsa actionis series, ibidemque citatae patriae leges monstrant, et ideo eandem partem A. nullo etiam jure ad edocationem juris, quod per ipsum pro fundamento actionis suae assumptum non habetur, obligari posse« stb.; a mihez képest az alperesek »ad producendorum productionem, liquidandorumque liquidationem« utasítottak.

Nem lehetvén itt feladatom ezen ítéletnek valóságos képtelenségét részletesen kimutatni; csak röviden emlitem fel, hogy az a birtoklási jog azon lényeges, s hazai törvényeink által mindig szentnek elismert alapmomentumával határozott ellentétben van, mely szerint saját jogának bizonyítása nélkül senki a birtokost birtoklása czimjének előadására nem szoríthatja. Azért a bejelentett felebbezésnek folytán a megyei törvényszék ezen ítéletet helytelennek mondta ki. Mindamellett az ügy további fellebbezés útján a királyi tábla elé vitetvén, hol az 1738. január 20. felvétellett; itt felperesnek sikerült, azon plausibilis insinuatiónak érvényre juttatni, hogy az alpereket, kik egyedül személyes követeléseiket felszámítani jogosítvák, világos birtokképtelenségeknek folytán az ügy érdemére t. i. birtoklásuk jogosítványára nézve kihallgatni sem kell; úgy hogy a királyi tábla 1738. február 5-én ekkép ítelt: »Georgium Magyar velut cum genitore partis A. condonatarium, ab impetitione eiusdem absolvi; quoad reliquos vero II. reformato Sedriae iudicio actoratum et actionem partis A.,

---

vel haereditario comparatis per quemcunque nobilem (!; az 1715: 23. tcz. azt mondja »ad instantiam cuiuscunque ex natione Ungarica«) jure eiici potest; non superest ratio, cur rusticus, sive idem jurisdictioni alicuius subjectus sit sive non, ex bonis per se possessis per nobilem eiici non possit? Absurdum enim sane videretur, si rusticus in possidendis bonis nobilitaribus maiori quam extraneus Magnas polleret libertate« stb.

erga tamen depositionem deponendorum admitti«. Öt nappal később, t. i. február 10-én azután a hétszemélyes tábla így ítélte: »Aktoratum et actionem partis A. quoad Georgium Magyar quoque admitti; intuitu reliquorum vero sententiam Inclitae Tabulae Regiae approbari« stb.

S ez azon ítélet, melynek alapján, noha nem a fennforgó kérdésre, hanem egészen másféle viszonyokra vonatkozó törvény által indokoltatott, s így tökéletesen el volt hibázva, nem-nemes hazánkiai egy évszázadnál tovább nálunk a fekvő birtok tulajdonának megszerezhetéséből elvileg kizárattak. Mindenesetre pedig nevezetes, hogy oly jelentéktelen helységekből, milyen Vasmegyében Nagy See, melynek lakossága a 150-nes számot sem üti meg, egy megyei szolgabíró jogi tudatlanságának következtében oly kérdés; mely magában véve igen egyszerű volt, egy hamis fogás által oly combinatióba hozatott, hogy annak a régibb törvények értelmében elítélése akkor már nem tartatott eszközölhetőnek.

Az »incapacitas possessorii« elve, pedig a jelzett úton érvényre emelve, s a fent említett »Dec. 1. de incapacitate possessorii«-ban kimondva lévén; az ország minden részeiben kezdődött ezen cím alatt mindazon egyének és községek ellen a perlekedés, kik annélkül hogy elismert nemességgel bírnának, fekvő javaknak birtokában voltak. Magában világos, hogy ez számos akkori kisebb birtokos család ellen igen érzékeny csapás volt, főkép miután a törökök kiűzése után az ezektől visszafoglalt vidékeken az új szervezés nem a rendes hatóságok és bíróságok, hanem rendkívüli alkalmi u. n. bizottságok, t. i. a Neoacquistica és a Nobilitatis inquisitoria Commissiók útján történt. Ezen bizottságok eljárásának megítélése itt feladatomhoz nem tartozik. De annyi bizonyos, hogy a török uralom korában az ország ezen uralom alatt állott részének lakosai nem minden rend nélkül éltek, s hogy egyéb vidékeken szintén a hatóságok működése soha meg nem szűnt. S így egészen sajátos jelenség volt, hogy az új birtoklási és nemességi szabályozás nem a rendes közigazgatási közegek által, hanem rendkívüli commissionális úton, s a köznemesség számos családjára nézve nem a jog, hanem a kegyelem alapján lépett életbe. Az »incapacitas possessorii« elvének feltétlen

és legnagyobb szigorral történt érvényesítése pedig joglétünk multjának egy új phasisát jelzi, mely annál feltűnőbb, mivel a társadalmi élet folytonosságát megszakította, és akkori törvényeink sem szava sem szelleme által indokolható nem volt.

Ezen álláspontnak felvilágosításául a Skerletz-Szitaféle eseten kívül még a következő példák szolgáljanak.

1748. január 15-én Kálday Lajos és Mihály Sotovics Dorottya özvegy Pap Sándorné és fia Ferencz ellen, kik Vas vármegyében Káldon egy fél sessiót birtak, Kemény Endre szolgabíró előtt »ex incapacitate possessorii« az 1715: 23. tcz. alapján pert indítottak, ki nekik a fél sessiót oda ítélte. A mennyiben mindazáltal a per tárgya időközben nemes Farkas László birtokába jutott, a végrehajtás alkalmával ez ellentállással élt; s ezen módosított formában a per felebbezés útján a királyi tábla elé vittetett. Ott s a hétszemélyes táblán hozatott azután a keresetet visszautasító ítélet, mely a »Dec. 2. ad acquis. bon. ex incapacit. possess.«-nak lett alapja.

1756. szeptember 22-én Erős Ferencz Szokolly Mihály és neje Horváth Katalin, továbbá Riskovics József és neje Pápay másképp Gulácsy Erzsébet, s Horváth másképp Szabó István és neje Pápay Judita ellen egy Pozsony vármegyében Vizkeleten általuk birt nemesi curia iránt Liphthay Endre szolgabíró előtt »ex incapacitate possessorii« pert indított. De ezek származásukat Vizkelety Pál leánya Katalintól bizonyítván, ki előbb Pápay Bálint, és azután Gulácsy Pálnak volt neje, nemcsak a kereset elutasítását, hanem az indokolatlan perlekedés büntetését is követelték. A per első bírása azonban Pozsonyban 1758. június 4-én hozott ítéletében a keresetet elutasította ugyan, de a büntetést meg nem ítélte; mert »instituto praesenti, antequam partis I. capacitas evicta fuisset, quae parti A. minus constitit, velut contra incapaces bonorum porrecto, partem A. a poenis I: 38. et 39. dictatis, et expensis processum hunc non recipientibus absolvi« stb. Ezen ítélet, melyet Pozsony vármegyének törvényszéke, s a királyi és a hétszemélyes táblák helyben hagytak, a »Dec. 3. ad acquis. bon. ex incap. poss.«-nak szolgált alapul.

1747. január 12-én Horváth Zsigmond Palásty Rozália özvegy Regenhart Jánosné ellen egy Sopron megyében Nagy-

Czenken fekvő nemesi curia visszaszerzése iránt a királyi tábla előtt indított pert. Azt bizonyította, hogy ezen curiát még 1660. gróf Nádasdy Ferencz harmadik nemzedékig 300 forintban inscribálta Horváth Gergelynek, s hogy 1695. augusztus 12-én Draskovics Ádám Sárvárnak örökös ura ezen inscriptiót Horváth István és neje Bene Erzsébet számára örök időre terjesztette ki, mit I. Lipót király 1696. királyi jóváhagyással erősített meg. Ezek 1682. május 15-én azt végrendeletileg gyermekeikre hagyták, kik tehát szülőik örökségét, nem mint ősi, hanem mint szerzeményi vagyont birták. A mennyiben tehát Horváth Zsigmondnak atyja István ezen curiát báró Kügler János Rudolfnak 3700 forinton eladta, ki mint idegen nem volt birtokképes, s ki után az Regenhart János birtokába jutott: a felperes az elidegenítésnek érvénytelenítését sérelemből, s egyszersmind mivel a vevő birtokképes nem volt, kérte: a királyi tábla pedig azt ítélte, hogy »si actor ad invalidationem fassionis agens, condivisionalitem vel aviticitatem probare nequeat; quamvis incatto incapacitatem possessorii obvertat, illamque doceat, tamen lite eadem praetextu incapacitatis bonorum adiudicationem consequitur« stb. Ezen ítélet, melyet a hétszemélyes tábla is helyben hagyott, a »Dec. 41. ad invalidationem fassionum ex praejudicio«-nak lett alapja. stb. stb. stb.

Más tekintetben, t. i. a községi élet szempontjából, a fentebbi decisióknál nem csekélyebb érdekekkel bírnak azok, melyek egyes községek birtokképtelenségére vonatkozólag hozattak. Már a pozsonyi 1542: 33. 34. és 35. czikkek azt bizonyítván, hogy az akkor uralkodó körök a városok és községek külső birtokának kiterjesztését egyáltalában szívesen nem látták; később a községek jogi önállóságára nézve nálunk még kedvezőtlenebb idő állt be. Nem csoda tehát, hogy a mennyiben a XVI. és XVII. századokban az országnak egyes a török uralom alatt állott részekben, vagy azokkal határos vidékeken fekvő községek külső birtok megszerzésére nézve nagyobb szabadsággal éltek; a szatmári békekötés után az uralkodó közvéleménynek ezekre nézve hátrányos fordulata állt be.

Érdekes példát nyújt erre nézve a »Decisio 49. ad invalidationem fassionum ex praeiudicio«, melynek alapja Bihar mezővárosa a Kovácsi pusztára vonatkozó jogának kérdése volt.

Ezen pusztára nézve t. i. a Kis-Szikszay család és Bihar mezővárosa közt per folyván, Eperjesen az akkori törvénykezési terminus alatt 1700. július 10. Hevenessy János ítélmester, illetőleg az oktavás tábla előtt, a felek azon értelemben bíróilag egyezkedtek, hogy Kis Szikszay Péter a Kovácsi-pusztát Bihar mezővárosa községének 2000 forintért örök időre átengedte *); a miről 1701. »feria 6. ante dominicam secundam Epiphaniarum« a váradi káptalan előtt még ünnepélyes örökvallás is történt. A mezővárosnak ezen birtokában mindazáltal azonnal nevezetes változások álltak be, s már 1733. ápril 4-én a királyi fiscus neoquisticus pert kezdett Nagy-, Hegy- és Közkovácsi helységek iránt Kis Sára özvegy Léway Istvánné mint gyermekei gyámnya, Mike Judita Szeremley Samuné, Kis Erzsébet stb. ellen, kik azonban a következő kedvező ítéletet nyerték: »Statutione etiam in facie possessionis Kis-Kovácsi peracta incattos absolvi.« De 1749. június 9. Léway József Kovácsiban lévő bizonyos

---

*) — — — : »Quomodo idem fatens praeteritis hisce temporibus, dum fideles nostros prudentes ac circumspectos Stephanum Váczy Judicem, alterum Stephanum Bábolnai, Martinum Veres, Andream SzepeSSI et Sigismundum Wass in oppido Bihar, totam denique Communitatem eiusdem oppidi Bihar in Comitatu eiusdem nominis existentis habitam degentes ad dandam sufficientem occasione cuiuspiam iuridicae stationis per eosdem interpositae contradictionis rationem ad Tabulam nostram Regiam evocasset stb., totale et integrum praedium Kovácsi nuncupatum stb., cum universis suis appertinentiis (excepto tamen promontorio et vineis eidem promontorio adiacentibus situatis, quod et quas pro se reservavit) stb.; prae-nominatis prudentibus ac circumspectis Stephano Váczy Judici, alteri Stephano Babolnai, Martino Veres, Andreae SzepeSSI et Sigismundo Wass in fato oppido, toti denique Communitati eiusdem oppidi Bihar stb. in et pro bis mille florenis Hungaricalibus stb. cessit, inscripsit ac per manus tradidit jure perpetuo et irredemptibiliter tenendum, possidendum pariter et habendum, nullum jus, nullamve juris et dominii proprietatem in praememorato praedio (excepto tamen, ut supra, praedii eiusdem promontorio et vineis) pro se et suis praescriptis reservando« stb.

birtokrészek iránt Santha László és Nyilas Endre ellen pert indítván, a királyi tábla 1762. ekkép ítelt: »Cum Communitates ignobiles*) ex lege sint possidendorum bonorum incapaces, hinc etiam fassiones per tales celebratae sunt ipso facto nullae; quia nemo plus juris in alterum transferre potest, quam quod ipse habet; cum itaque eiusmodi Communitas sit tenendorum bonorum incapax, hinc utique nec fassionem superinde active celebrare potest«; mely ítéletet a hétszemélyes tábla 1763. február 21. helyben hagyott.

Különben azon következtéseknek, melyekhez az egyes községek birtoka ellen az 1715: 23. hibásan magyarázott törvényczikknek alapján »ex incapacitate possessorii« indított perlekedés nevezett, legjellemzőbb példáit a hajdúvárosok jogtörténete nyújtja; névszerint Szoboszló városa a Kis Szoboszlai, Nánás városa a Tedej, és Dorogh városa a Szegegyházai birtokra nézve.

Szoboszló városa t. i. már 1677. volt Kis Szoboszló pusztának zálogbirtokában; 1701. pedig Berthóthy Gáborral mint neje Ferenczy Anna és Fodor Anna Sztankay Ferencznének meghatalmazottjával örökvallást kötött, melynél fogva ezek zálog helyett annak tulajdonát engedték át neki, azaz »Nagy Szoboszló várossa lakosainak« örök időre.**)) Ehhez képest közel hatvan évig volt Szoboszló városa Kis Szoboszlónak nyugalmas birtokában, s a kettő olyannyira egy helységgé forrt össze, hogy tökéletesen egy határt képezett. Daczára ennek 1736. Ferenczy Éva özvegy Krussay Mártonné mint az eladók örököse (filia Francisci Ferenczy ex Barbara Fodor filia Joannis Fodor) Szoboszló városa ellen (contra oppidi Szoboszló Judicem Ductorem, Senatores et Juratos,

*) Figyelmet érdemel, hogy a Decisiók nyomtatott példányaiban itt az »ignobiles« szó kimaradt.

**)) »Én Berthóthy Gábor Kegyelmes Urunk Eő Felsége Szolnoki végházának mostani vicekapitánya, azonban Sztankay Ferenczné Fodor Anna aszszonynak, és Ferenczy Anna mint hites társomnak az ide aláb megirt dologban plenipotentiarissza stb. edgyeztem meg Nagy Szoboszló várossának lakossival, Kis Szoboszló nevű praedium iránt eladván örökbe, adván nemes Szoboszló várossának azon contractust, mely contractus szerint a fellyebb specificált személyek mint vérek adták azon Kis-

totamque Communitatem) Kis Szoboszló pusztának megváltása, illetőleg az 1701-iki örökvallásnak felbontása iránt »ex incapacitate possessorii« táblai pert indított. S a királyi tábla neki azt 2,175 forintnyi zálogösszeg s a beruházások megtérítése mellett oda is ítélte, a hétszemélyes tábla pedig ezen ítéletet helyben hagyta; mert »Communitas Oppidana possidendorum bonorum incapax actoratum partis A., verbi gratia ad invalidationem fassionis procedentis disputare non potest,« s »lex, quae incapaces possidendi iure privat, actoratum disputandi facultate eos privare censetur.« (Dec. 2. de actoratu reali.)

Azonban a tulajdonképi nehézségek csak most kezdődtek; s e tekintetben Péchy Gábor nádori ítélőmesternek, ki az ítéletnek végrehajtására kiküldetett, 1748. június 7-kei jelentése különösen tanulságos és érdekes. Ez a hely színén Kis Szoboszló pusztának terrenumát határozottan felfedezni nem volt képes, és csak a körülmények combinációjának alapján jelölt ki bizonyos térséget, melyet annak tartott. Ez új vitatkozásokra szolgáltatott alkalmat, melyekkel midőn czélt érni nem lehetett, Ferenczy Éva 1752. Szabolcsmegye szolgabírája előtt formaszerű zálogvisszaváltási pert kezdett. Erre alperes község azt állítván, hogy beruházásai a 7000 forintnyi összeget meghaladják, a szolgabíró illetékessége ellen tett kifogást, ki csak 3000 forintig ítélhet; s azonkívül az eladók örököseinek szavatosságára hivatkozott. Ennek folytán Ferenczy Éva 1788. új pert indított a debreczeni kerületi tábla előtt. De a II. Józsefnek halála után beállt törvénykezési változásoknak következtében megint új nehézségek merülvén

---

Szoboszló nevű praediumokat stb., mely tudniillik ez ideig sok esztendőnek forgása alatt nemes Nagy Szoboszló várossátul birattatott zálogba stb. adtuk nemes Nagy Szoboszló várossának örökösen minden nével nevezendő határaival, appertinentiáival, hasznaival egyetemben, és successorinak utriusque sexus kétezer idest 2000 magyar forintokban, mellyeket is egészen jó pénzül leváltam nemes Szoboszló várossának plenipotentariusitúl úgymint Czeglédi György, Lente Mihály, Görög András és Csanádi Samuel uraiméktúl« stb. A leleszi konventnek 1701. feria quarta proxima post dominicam vigesimam quartam Sacrosanctae et Individuae Trinitatis kelt fassionalis leveléből.

fel, az ügy 1793-ben felebbezés útján ismét a királyi tábla elé került. S miután itt is az ítélet azon tételen, hogy »bonum in communi et divisioni obnoxio statu existere,« nem igen terjedt túl; elvégre Reviczky József és érdektársai, mint az eredeti felperesek jogutódjai, Szoboszló várossal alkudozásokat kezdvén, »ily hosszas bajoskodások után kívánván az egymással perlekedő felek a pertül minél hamarább szabadúlni« egyességre léptek, mely 1796. február 21. a királyi tábla által bíróilag jóváhagyatott, s melynél fogva, 4000 forintnak lefizetése mellett Szoboszló városa maradt Kis Szoboszló pusztának birtokában.

Az épen említetthez hasonló, sőt talán némileg avval összefüggésben volt azon per, melyet Ramocsaházy Krisztina Niczky Ferenczné, ki Ramocsaházy István Ferenczy Éva vejének volt leánya, 1749. Nánás városa ellen a Tedej-i puszta megváltása iránt »ex incapacitate possessorii« Szabolcs vármegyének szolgabírája előtt indított. Nánás városnak t. i. idősebb Ramocsaházy István már 1629. adta el örökvallás útján a Tedej-i pusztát *), mely ezen időtől fogva annak foly-

---

*) »Nos Stephanus Telekessy Praepositus et Conventus Sanctae Crucis de Lelesz stb. quod Egregius Stephanus Ramocsaházy de eadem Ramocsaháza senior stb., quod ipse stb. totalem et integram portionem suam possessionariam, directam nempe et coaequalem medietatem totalis possessionis Tedej vocatae, quam nimirum superioribus temporibus et annis, primo quidem Illustrissimus condam dominus Gabriel Báthory de Somlyó alias Princeps Transilvaniae, Siculorum Comes, Partiumque Regni Hungariae Dominus, mediantibus certis litteris suis donationalibus super eo confectis et emanatis praefato Stephano Ramocsaházy fatenti, suisque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis pro fidelibus servitiis iure perpetuo et irrevocabiler tenendam et possidendam donaverat; idemque fatens postmodum penes easdem litteras donationales dicti condam domini Gabrielis Báthory Principis virtute litterarum Spectabilis et Magnifici condam domini Comitis Valentini Drugeth de Homonna alias Sacratissimae Caesareae et Regiae Maiestatis Judicis Curiae stb. introductoriarum et statutoriarum in dominium eiusdem medietatis introduci et statui procurasset; deinde vero Serenissima olim Imperatoria et Regia Maiestas Mathias stb. eandem totalem, directam et coaequalem portionem dictae possessionis Tedej, una cum jure suo Regio stb. eidem ipsi Stephano Ramocsaházy fatenti, suisque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, mediantibus certis litteris suis

tonos birtokában volt. Ezen bebizonyított 120 éves birtok daczára, minthogy az 1715: 23. tcz. megengedte, hogy idegének ellen birtokképesség hiányának alapján »medio cuiuscunque Judicis« a birtokmegváltási per indíttathassék: felperes ezen esetben Szabolcsmegye szolgabírája előtt kezdte perét; ki — midőn alperes község idéztetvén meg nem jelent — ellene makacssági ítéletet hozott. Midőn pedig Nánás város ezen ítéletet a megyei törvényszékhez felebbezni akarván, a felebbezés meg nem engedtetett; végrehajtás alkalmával ellentállással (oppositio) élt, s így a per új stadiumba lépett, melyben felperes az alaptalan oppositio büntetését kérte, s a megyei bíróság előtt meg is nyerte. Sezen határozat a királyi táblához felebbeztetvén, itt ekkép intéztetett el »Causa fundamentali velut in incapacitate partis I. fundata iuxta articulum 29: 1729. usque ad Sedriam Comitatus intra dominium appellabili existente, atque adeo per denegatam a procedente Judlium appellatam sufficienti oppositionis ratione reddita partem I. absolvi«; mely ítéletet a hétszemélyes tábla is helyben hagyott.

Ramocsaházy Krisztina ennek folytán 1772. február 21. Nánás város ellen (contra et adversus prudentes et circumspectos N. N. Judicem et Juratos ac totam Communitatem oppidi Hajdonicalis Nánás) »ex incapacitate possessorii« a királyi tábla előtt indított pert; de itt 1775. martius 27. azon ítéletet nyerte: »Partem A. aviticitatem actionalis boni probare teneri«; — s miután ennek eleget nem tett, 1776. május

---

novae donationis et consensus superinde editis et emanatis modo simili donasset et contulisset stb. simul cum incolis et inhabitatoribus, cunctisque eiusdem utilitatibus stb. Egregiis et nobilibus Georgio Nagy Capitaneo, nec non Georgio Kovács, Joanni Andorkó, Stephano Pinkóczy, Martino Nagy, et Demetrio Kutas Notario, liberis Hajdonibus, nec non toti Universitati liberorum militum Hajdonum oppidi Nánás, eorumque haeredibus, posteritatibus et successoribus utriusque sexus universis in et pro ducentis aureis ducatis boni et iusti ponderis, tallerisque trecentis aequae boni et iusti ponderis, nec non grossis Polonicis vulgo polturák dictis trecentos florenos Hungaricos facientibus et constituentibus stb. iure perpetuo et irrevocabiler tenendam, utendam, possidendam pariter et habendam dedisset, vendidisset et perpetuasset stb. Datum dominica Oculi anno Domini 1629.

23.: »Parte A. impositam aviticitatis probam non praestante partes I. absolvi.« (L. dec. 41. ad invalid. fass. et praejudicio) Mindamellett 1776. szeptember 16. a hétszemélyes tábla ekkép ítelt: »fassione sub H. (azaz a fentebbi 1629-ki örökvallás) Communitati I. veluti bonorum per fassiones acquirendorum incapaci celebrata seposita, actionale bonum parti A. erga summae fassionalis remunerationom, et si quae occasione executionis comperientur, aedificiorum meliorationumque bonificationem adiudicari, legalemque executionem decerni.« De a végrehajtás alkalmával Nánás város repulsióval élt, a miből 1777. augusztus 28. visszaüzésigazolási per támadt, melyet a felperes jogutódjai még 43 évig minden nevezetes eredmény nélkül folytattak, s elvégre 1820. jun. 19. formaszerűleg deponáltak

A harmadik itt szóban lévő pert *Dorogh* hajduvárosa ellen (contra Ductorem, Juratos, Senatores totamque Communitatem oppidi privilegiati Hajdonicalis Dorogh) báró Izdenczy Samu Szegegyháza pusztában lévő birtokrészének megváltása iránt szintén »ex incapacitate possessorii« 1756. szeptember 9-én Szabolcs vármegye szolgabírája előtt indította. Nagy Zsuzsanna t. i. a felperesnek ősnagyanyja, két doroghi lakostól (»a nobilibus Nicolao Várdai et Sigismundo Fejérvári, incolis oppidi Hajdonicalis Dorogh«) 2500 forintot kölcsönözvén, ezen összeg fejében nekik és Dorogh városnak 1654. örökvallás útján Szegegyházában tizennégy telket örök időre adott el*). Ezeket most felperes visszaváltani akarván, a

---

*) »Nos Conventus Ecclesiae Sanctae Crucis de Lelesz stb. quod Generosa domina Susanna Nagy Egregii quondam Georgii Buier relicta vidua stb. fassa extitisset stb., qualiter stb. pro redimendis et comparandis certis quibusdam bonis et juribus possessionariis prae manibus alienis existentibus sibi multo propinquioribus et utilioribus, a Nobilibus Nicolao Vajda et Sigismundo Fejérvári, incolis oppidi Hajdonici Dorogh, totaque Communitate eiusdem oppidi, duo millia et quingentos florenos Hungaricales levasset atque percepisset. Volens itaque praedicta domina Susanna Nagy fatens praetactum oppidum Dorogh de rehabilitatione eiusdem summae pecuniariae tutum reddere atque securum; ob hoc eadem totales et integras quatuordecim colonicales suos fundos in possessione Szegegyháza deserta sic nuncupata, ac in Comitatu de Zabolch existente et habita, cum universis eorundem fundorum colonialium utilitatibus stb. ad eosdem colonicales desertos fundos de iure et ab antiquo spectan-

mennyiben Szegegyházában több közbirtokos volt, itt saját-ságos nehézségek merültek fel, melyeknek érdemében a per a királyi táblához felebbeztetett. S ez a királyi tábla előtt 1759. január 15. csakugyan felvétetvén, felperes a következő ítéletet nyerte: »*Fassione actionali non privatis in illa comprehensis nobilibus, sed toti Communitati in concreto per proaviam partis A. celebrata, illa autem possidendorum eiusmodi iurium incapaci existente, praefatam fassionem pro invalida declarari*«. Ezen ítéletnek, melyet a hétszemélyes tábla is helyben hagyott a »*decisio 40. ad invalidationem fassionum ex praejudicio*«-nak lett alapja. Mindamellett evvel a per még nem volt befejezve; mert 1768. martius 10. Szabolcsvármegyének alispánya előtt egy igen érdekes arányossági pernek szolgáltatott alkalmat, mely noha érdemére nézve itteni fejtegetésemnek keretén kívül esik; annyiban mégis figyelemre méltó, a mennyiben Szegegyháza közbirtokosai közt nemcsak Dorogh, hanem Hadház hajduváros is szerepel; Dorogh akkép »*quod totum oppidum Dorogh, non autem quispiam privatus portio-nem Baronis Inczédy in praedio Szegegyháza in arenda possideat*«, Hadház pedig saját nevében.

Általán véve megjegyzendő, hogy a mennyiben nálunk a közbirtokosságok emelkedésének virágzó kora a XVIII. század volt, akkori jogéletünknek is egyik jellemző vonása

---

tibus et pertinere debentibus, praenarratis incolis et Communitati oppidi Dorogh in et pro praespecificata bis mille et quingentorum florenorum Hungaricalium summa, iure perpetuo et irrevocabiliter utendos, tenendos, possidendos et habendos dedisset, vendidisset, perpetuasset, ac per manus statim et de facto tradidisset et assignasset, nullum ius nullamque iuris et dominii proprietatem stb. pro se ipsis reservando stb. (a szavatosságot is magára vállalja, úgy hogy ez másképp nem történhetvén) praementio-natum oppidum Dorogh, seu incolae eiusdem habebunt omnimodam plenariamque potestatis facultatem stb. ex bonis et iuribus dictae dominae fatentis possessionariis in quibuscunque Comitatibus intra ambitum istius Regni Hungariae existentibus et habitis, ad valorem 2500 florenorum Hung. medio Vicecomitis, Judlium et unius Jurati Assessoris Comitatus eiusdem pro tempore constitutorum, ubi talia bona reperiri poterunt, occupandi, dictisque incolis oppidi Dorogh manibus assignandi et tra-dendi stb. Datum feria sexta proxima post dominicam Septuagesima anno Domini 1654.

gyakran bizonyos solidaritás lett a községek és közbirtokosságok érdekei közt; azon értelemben, hogy midőn oly községek, melyeknek lakosai közt nagyobb-kisebb számú nemes egyének is voltak, egyes jogosítványok tekintetében per útján megtámadtattak; a helybelinemesek, hol egyenkint, hol összesen mint közbirtokosságok, saját nevük alatt tartották fenn azon érdekeket és jogokat, melyekre nézve a képesség maguktól a községektől megtagadtatott. Több ide tartozó példát alább fogunk látni; itt mintegy mutatványul csak egyet akarok részletesen kiemelni.

Ez Apáthy községe Hontmegyében, melynek lakosai jelenleg is a 110 számot alig ütik meg, s hol a közbirtokosság fennállván, Garambi Gécz György és Révay Krisztina mint gyermekeinek gyámnője néhány jobbágysági ellen Matulay János 1762. május 10-én impensionális pert indított meg az uri szék előtt »ex indebita succissione sylvarum«, mivel a mély völgy nevű tilalom alatt lévő helybeli erdőben jogtalanul fát vágtak. Ez alkalommal bebizonnyittatván, hogy »ex commissione omnium compossessorum tota Communitas violentiam patrauerit«, midőn az uriszek ítélete Hontmegye törvényszékéhez felebbeztetett, itt a község és a közbirtokosság közti viszony volt biróilag meghatározandó. Mert az erdőségnek tilalom alá helyezése »communi compossessorum voluntate« történvén, s a »vigilantia Communitati Apáthy delata« lévén, kérdés támadt, hogy az ennek folytán tilos irtások tárgyában tulajdonkép kire mondandó ki a büntetés. S itt a megyei törvényszék akkép ítélvén, hogy »actione ex facto Communitatis ad curandas sylvas prohibitiis communi compossessorum constitutione authorisatae contra potiores haereditarios dominos terrestres proposita, separationem compossessoratus ex subversante manutenendae prohibitionis ratione non admittente« stb. a közbirtokosságnak joga a községet illeti, azaz a kettőnek jogosítványai közt bizonyos azonosság vagyis solidaritás áll fenn; s miután ezen ítélet a királyi táblához felebbeztetvén, itt az ügy 1764. január 12-én felvételre, elvégre hosszas tárgyalásnak folytán 1767. május 11-én hagyatott helyben, s azon döntvény keletkezett, mely a »Dec. 11. de citatione«-ban foglaltatik.

S ha ehhez képest a kir. Curia döntvényei szerint egy egyszerű jobbágyközség s a közbirtokosság közt bizonyos feltételezések mellett jogi solidaritás fennállhatott, úgy, hogy egyes esetekben concret jogositványaiknak azonosságát eredményezte; mennyivel inkább lehetett ennek helye ott, hol privilegialis községről volt szó. Felette érdekes e tekintetben Nagy-Kőrös és Nádasdvar mezővárosok példája; sőt még tanulságosabb Szabadka és Légrád községei, melyek eredetileg a hajduvárosokkal csaknem hasonló állással bírtak, s melyeknek elseje időnek folytán szabad királyi várossá lett, másika pedig kezdettől fogva oly határozott jogi önállósággal bírt, hogy az »incapacitas possessorii« kérdése reá sem fér. Mindezekről alább még szó lesz.

Ezen előzmények után bizton állíthatjuk, hogy a törvény előtti egyenlőségnek elve, a mint az mai magánjogunknak már alapelve, az előbbi királyi Curia működése által még nem volt elismerve. Csak egyetlenegy esetre találtam, melyben azt respectálta, kijelentvén: »Si ex actis processualibus eveniat, actorem cum incatto eodem fere tempore quasi ad certamen congressos fuisse, et semet verberasse; neque doceri possit, actorem in statu defensae fuisse: tunc nec actor in indebitae, nec incattus in violentiae poenis convinci solent; quia facto proprio verba verbis et verbera verberibus sibimet compensarunt«. Dec. 11. ad poenam violentiae.

Úgy látszik, ma senki nem fogja azt várni, hogy mi az egykori királyi Curiának a fentebbiekben jelzett álláspontját jelen viszonyaink közt még fentartsuk; sőt mostani magánjogunk szelleméhez képest mi avval ellentétben a törvény előtti egyenlőségnek álláspontját foglaljuk el. De a curiai döntések tartalma így is még igen tanulságos: melynek objectív és alapos áttanulmányozása jelenleg is két oknál fogva fontos: 1) mert a curiai döntvények ma is fennálló magánjogunknak egyik érvényben levő kútfejét képezik, és 2) mert magánjogunk fejlődésében egy igen nevezetes átalakulási stadiumot képviselnek, melyben névszerint nemzetünk jogi öntudata

közvetlenül és igen hatályosan nyilatkozik, úgy, hogy a döntvények e tekintetben most is még sok jogi kérdésnél irányadásul szolgálnak.

Ennek hazai magánjogunk rendszerében kimutatását szabadjon három irányban megkísértenem; úgy hogy A) a jogunk hermetikáját; B) annak általános elveit, és C) annak részletes szabályait tárgyzó döntvényeket szemügyre vegyem.

A)

Hazai jogunk kútfői, s azoknak használása és alkalmaztatása tekintetében a királyi Curia már a mult században ugyanazon ponton állt, melyet jogéletünk 1848-ig követett, s melyet lényegre nézve 1861-ben az Országbirói Értekezlet visszaállított.

Különben nem szabad tekinteten kívül hagynunk, hogy a döntvények álláspontja a gyakorlati jogszolgáltatás álláspontja volt; s hogy az akkor fennállott jog kútfőinek mélyebb elvi és alapos jogtörténeti és kritikai ismeretek által támogatott felfogására, mely ma a jogtudomány feltétlen és nélkülözhetlen kívánalma, azokban nem találunk.

Doctrínális tekintetben általán véve a királyi Curia a mult században a rationalistikus dogmatismus ugyanazon színvonalán állt, melyet akkori jogtudományi irodalmunk is magáénak vallott, s mely Martini Károly Antal ismeretes munkájában »Positiones de Jure Naturae« határozott rendszeres formulázást nyert. Ennek feleltek meg a döntvények következő tételei: »Vim vi repellere Jure Naturae concessum est« (Dec. 8. ad actum mai. potentiae); »Naturali aequitati congruit, ut qui plus restituit, etiam plus tollat« (Dec. 33. ad reluit. pign. in divers. Comit. stb.

A törvények a fennálló jog főszabályának tekintettek, annélkül azonban, hogy a kötelező erejüknek alapul szolgáló elvek részletes fejtegetés tárgyává tétettek volna. Ehhez képest megkivántatott, hogy minden kereset határozott törvény által támogatassék (Dec. 4. de instituto; Dec. 11. ad dand. contrad. rationem; Dec. 1. 3. 9. 10. novae

divisionis; Dec. 4. ad sublat. benef. curialium; Dec. 50. divis. success.; Dec. 5. ad proportionem usus stb.) De a törvény alapján több ne követeltessék, mint a mennyit határozata tartalmaz (Dec. 4. decim. ex privilegio.); s különbséget kell tenni a *lex specialis* és *generalis* közt (Dec. 3. ad invalid. contract.). Azon elvet pedig, hogy a törvénynek visszható ereje nincs, legnagyobb szigorral kell fenntartani. (Dec. 7. ad dand.rat. oppos.) stb. stb.

A szokásnak nem annyiban önálló, mint másodlagos jelentőség tulajdonított; a mennyiben t. i. mint gyakorlat vagyis »usus« a törvények és privilegiumok határozatait szorosabban szabályozza, s a szerződések magyarázatának szolgál alapul.

A törvénynek szokás által magyarázatának nevezetes példáját az 1715: 23. tezikre nézve fentebb hoztuk fel.

A szerződések szokás által magyarázatának példáját tartalmazza a Dec. 34. ad reluit. pign. in. div. Comitatu.; hogy t. i. »dum in litteris pignoratitiis hoc exponitur, quod pignus recipiens deposuerit florenos, absque expressione an Rhenenses vel Hungaricales fuerint, tunc spectandus est usus illarum partium, quibus bona pignoratitia adiacent; et quales floreni ibi communiter usantur, ad tales reducenda est summa pignoratitia«.

De ezeknél fontosabbak azon esetek, melyekben privilegiumok érvénye és értelme a szokás alapján határozott meg. Ilyen eseteknek három érdekes példájára találunk, melyeknek elseje Nyitra városára, másodika Privigye mezővárosra, és harmadika Rózsahegy, Lipcse, Tarnócz és Szielnicze mezővárosokra vonatkozik.

Nyitra városa t. i. régi időktől fogva nyert privilegiumainak alapján számos jogoknak folytonos gyakorlatában volt, melyeknek érvényét a földes uraság, vagyis a nyitrai püspök (akkor gróf Eszterházy Imre) tagadta. Ezen jogok a per aktáiban ekkép említettnek fel: »Nitria ab antiquis temporibus in usu exclusivo terrarum sibi collatarum praefuit; fassiones fiunt coram Magistratu; Magistratus occupat caducitates; lis contra singulos coram Magistratu currit, contra Communitatem coram Comitatu; possidet pleno iure silvas

Csehy et Davorcsam; incolae habuerunt semper liberam migrationem, et Officiales libere eligunt.«

Ennek következtében a nyitrai püspök 1755. ápril 3-án a királyi tábla előtt »contra prudentes Judicem et Juratos, totamque medio horum Communitatem Oppidi Episcopalis Nitriae« stb. pert inditott. A keresetlevélben felhozván, »quod incolae Oppidi mei Episcopalis Nitra praetextu aliquorum privilegiorum certas libertates praetendunt, juribus meis episcopalibus praeiudiciosas«, ezen privilegiumokat részint semmiséknek, részint elavultaknak állítja; s azt kéri: »Velit I. Tabula Regia Judiciaria praefati Oppidi Episcopalis Nitra Judicem, Juratos, totamque horum medio communitatem pro certo termino in praesentiam sui evocare, et eosdem ad praetensa sua privilegia producenda compellere; eadem porro, in quantum praevio modo illegitima esse comperientur, seponere et cassare, ac ita mihi jus et justitiam effectiva executione mediante administrare«. Különben is a törvényekben felemlített városi helységeknek, u. m. »Liberae Civitates Regales, Reginales et Magnatum« (Ladislai V. Decr. 1454. 9.) »Civitates liberae Dominorum« (Uladislai II. Decr. VII. 27.) »Oppida privilegiata« (1609: 44., 1635: 53., 1643: 25., 1647: 78., 79., 81., 1681: 47., 1723: 65. 74.) és »Villae liberae« (Sigism. Decr. II: 11. és 13.) minőségei közt Nyitrára egyik sem lévén alkalmazható, az uri hatalomnak érvénye itt kétségbe nem vonható.

Ennek ellenében Nyitra város községe számos privilegiumaira, melyeket a XIII. századtól fogva a királyoktól folyton folyva nyert, s azon egyezményre hivatkozott, melyet Telegdy János nyitrai püspökkel 1632. ápril 23-án kötött, II. Ferdinánd király pedig 1632. május 5., és III. Ferdinánd király 1637. május 4. megerősítettek; s ezeknek alapján kiválságos állapotát tovább is fentartatni kérte.

Hosszas szökváltások után a királyi tábla 1762-en a következő nevezetes ítéletet hozta:

»Discussis utrinque exhibitis privilegiis, priore quidem Belae Regis pro civibus et hospitibus Castri Nitriensis de anno 1248., terras Regales, signanter Csehy et Davorcsan, in quarum usu et possessione actu quoque persistunt, iuxta

metas et terminos ibidem descriptos cum certis libertatibus donantis; subseque vero Ladislai Regis anno 1288., has ipsas terras, sessionesque et possessiones, juraque hospitum Nitriensium, omni jure dominiique proprietate Paschasio eius temporis Episcopo collata, quam et donationem et immunitates per Belam civibus Nitriensibus concessas confirmantium plurium Hungariae Regum litteris; nec non Telegdino contractu, urbaniis denique, ac inquisitionibus, aliisque documentis per ambas partes quoad usum privilegiorum in praesentia usque tempora observatum productis, invicemque combinatis:

»Quamvis e donatione et confirmationalibus divorum olim Hungariae Regum in privilegiis civium Nitriensium descriptae terrae Csehy et Davorcsan, ac quidquid hae ambitu suo complectuntur (quorsum et terrae nunc Czirmon dicta, aliaque diverticula pertinent), ad usum et possessionem perpetuam praefati Oppidi Nitriensis spectent, adeoque sylvarum et quorumvis nemorum, agrorum, vinearum, aquarum usus, et quaevis beneficia ipsis quoque utiliter competant;

»Unde etiam cives et incolae ad tenorem Telegdinae concessionis recipi, migrare, domus et fundi civiles emi vendique libere semper possint; caducitates quoque in fundis immobilibus ex usu veteri eosdem respiciant; Judex, Capitaneus et Jurati per eosdem eligi; per hos vero universae causae, sive civium inter cives, seu vero extraneorum contra privatum quemcunque incolam ratione debitorum, fundorumve aut aliarum quarumque causarum civilium ex privilegio, observataque hactenus consuetudine diiudicari queant; fora denique tam annualia quam hebdomadalia, educillum item medii anni omnis generis potus, adeoque etiam cremati ac cerevisiae, huius tamen ex usu hactenus observato non aliunde advehendae, verum ex braxatorio duntaxat episcopali competentis pretio comparandae, ipsis ex privilegio usuque continuo pariter competant; denique a quibusvis datis dominalibus vinorum attractione, vecturis, aliisque praestationibus, iuxta concessionem et privilegiorum restaurationem Telegdianam immunes sint, in usuque praerecensitarum libertatum et immunitatum hic etiam stabiliantur.

»Nihilominus tamen retentis etiam et salvis his immu-

nitatibus, quemadmodum lata superior deliberatio ex praenotatis privilegiis jus et dominium terrestre in oppidum Nitra terramque eiusdem comprobatum pro Episcopatu stabilivit; ita oppidanos suae erga Episcopum qua dominum suum terrestrem debitae reverentiae memores, eidem quavis occasione condignum respectum et honorem omnem exhibere; in introductione neo introducendi Episcopi eundem consueta solennitate excipere et comitari; jus montanum, terragium, et nomam de frugibus ac vineis, de quibus hactenus, praeter decimam Capituli, signanter ex diverticulis Bite, Ravaszmany, Kövesd, Cserman, Szarkaheque praestare solebant, exacta dependere, pontem magnum super fluvio Nitra, nec non vias in territorio suo, pro more ad praesens consueto, reparare; munera pro festis maioribus, ut solitum est, eidem parti A. deferre; census centum florenorum, ex contractu Telegdino debitorum, quotannis in termino per eandem Telegdinam conventionem praefixo numerare; dimidium proventus annuarum nundinarum, praesente eodem episcopali homine percipiendi, iuxta consuetudinem et urbarium G. eidem Episcopo, Domino suo terrestri, fideliter extradare;

»Judicem, qui e numero candidandorum per Episcopum civium electus a Communitate fuerit, Episcopo pro confirmatione praesentare; rationes ab eodem Judice super administrationes et perceptione recipere; quemadmodum et repartitione onerum publicorum praesente episcopali homine instituere; causas demum civiles, a Judicio oppidani Magistratus ad Sedem Dóminalem appellatas, eo transmittere obligari; in discussionem vero causarum criminalium, aut talium, quae oppidanos in concreto seu active seu passive tangunt, velut ad Sedem Dominalem pertinentes, semet nullatenus immittere queant; et ceterum, Episcopum tam in legitimo Patronatus jure quam et in possessione allodiali, domuumque et hortorum, molarum item, braxatorii et macelli, in quorum possessione actu est; ita et in praehabito lignationis in silvis Davorcsan et terra Chehy adiacentibus, pro propria duntaxat dominali necessitate, et piscationis per ipsum etiam Episcopum exercendae, nec non educillorum medii anni usu (salvo diversorio et alia popina episcopali, docente inquisi-

tionē X. ad punctum deutri 15. per totum annum defluentibus) jure terrestriali eidem stabiliri. Et pro horum omnium executione legalem exmissionem decerni.«

S ezen ítéletet, melyet mindkét fél felebbezett, a hétszemélyes tábla következőleg hagyta helyben: »Jure concedendi incolatum Episcopatus admissio; Judicibus vero ex quatuor per Dominium candidandis idoneis personis per Communitatem eligendis, Dominio praesentandis; Judicatu demum Sedis Dominialis quoad causas Communitatem active et passive tangentes in conformitate legum intellecto, in reliquo judicium Inclitae Tabulae Regiae Judiciariae approbari.«

Látjuk ezekből, hogy a királyi Curia a régi privilegiumokat elvileg fentartotta, és gyakorlatilag a törvények értelmében a földesuri jogositvánnyal összeegyeztette. S ennek alapján keletkezett azon döntvény, mely a Planum Curiale függelékében a »Sententiae inter Tabulam Septemviralem et Regiam in quaestione ac principiis differentes« közt ekkép foglaltatik: »Ad sublationem beneficiorum curialium«. A hétszemélyes tábla ítélete: »Oppidis privilegiatis educillum, macellum, venatio, piscatio, aucupium, aliaque idgenus jura regalia non competunt, nisi expresse privilegiis inserta sint, et paenes talismodi privilegia in usu eorundem beneficiorum praexstiterint; quia similia beneficia tanquam immediate ad eminens jus terrestre pertinentia a dominis terrestribus abstrahi non possunt«. Ellenben a királyi tábla ítélete: »In praemissa causa Tabula Regia, non obstante eo, quod macellum, venatio et aucupium in specifico privilegiis inserta non fuerint, cum attamen beneficia curialia in genere collata exstiterint, et oppidani in usu illorum praexstiterint, usus autem sit optimus privilegiorum interpret, eosdem in talismodi praehabito usu stabilivit.«

S ezen elvek szolgáltak irányadásul, midőn a Bajmóczy uradalomnak birtokosa Privigye mezővárosát a kisebb királyi haszonvételekből kiszorítani megkíséرتette.

Gróf Pálffy János t. i., mint Bajmóczy uradalmának, s ehhez képest az ahhoz tartozó Privigye mezővárosnak földesura 1765. augusztus 24. az úri szék előtt »contra Judicem,

Senatores, et totam Communitatem oppidi Privigye ad recipienda universa jura et beneficia regalia« pert indított.

A mennyiben t. i. Privigye községe, mely a királyi kisebb haszonvételeknek gyakorlásában volt, ebben az uradalmi tisztek által háborított; a földes urhoz fordult, kérvén, hogy gróf Pálffy Károlynak 1683. nyert elismervénye szerint ezen gyakorlatban fentartassék; a mire ez az ügy megvizsgálása végett uri széknak megtartását rendelte el. De a privilegiek az ügynek itt sommáson történt elintézésével meg nem elégedvén, újból a grófhöz folyamodtak, kitől 1765. december 6. azon hátiratot vették, hogy a mennyiben »praefati oppidani passim queruluntur, quasi vero occasione prioris Sedis Dominalis sufficienter auditi non fuissent«; ezen ügyben újból uriszék tartassék.

S ez alkalommal az ügy már komolyabb megvitatásnak lett tárgya. A földesur mint felperes ezeket követelte: 1. »Regalia Domini, signanter braxatoria, educilla vini, cerevisiae et cremati, nundinas et molas, per oppidanos incompetenter usurpata, restituenda.« 2. »Sylvae, venatio et piscatio pariter inter regalia computanda.« A faízásra nézve azonban oly szabályozás állapittassék meg, »ut quotannis subditi circa festum Sancti Michaelis quoad ligna focalia et aedilia necessitates suas officialibus dominalibus detegant, et deinde paenes commissiones in locis denominandis ligna decutiant, et usque festum Sancti Georgii domum vehant; a festo Sancti Georgii vero usque festum Sancti Michaelis sylvas ingredi non ausint.« 3. Felhoz egy 1614-ki urbéri összeírást, s a községnek egy 1655. sept. 1. Kanin Francziska grófné, gróf Pálffy Pál nádor özvegyével kötött szerződését, »ex quo patet oppidanos Privigyenses tanquam directos Domini subditos antea quoque universa onera dominalia supportasse, et nonnisi usque ad beneplacitum Domini erga annum 3000 florenorum census ab oneribus his supportatos fuisse«; a minek folytán most azt kéri, »ut ad robottas, et quasvis datias de lege praestandas et labores astringantur.«

Ennek ellenében a privilegiek régi privilegiaimakra hivatkoztak, névszerint: I. Mária királynénak 1383. V. kalendas Februarii kelt privilegiumára, melyet Zsígmond 1429.

IV. kalendas Maii, és Mátyás 1486. III. kalendas Aprilis megerősítettek; továbbá Mátyás királynak 1486. »Budae feria quarta proxima post festum Divi Ambrosii« »Matheo de Czaze Comiti Liptoviensi et Castellano Castri sui Bajmócz, nec non Vicecastellani eiusdem Castri« szőlő parancsára, hogy Privigye mezővárost és annak lakosait régi privilegiumaikban és jogositványaikban fenntartsák; — végre I. Lipótnak 1681. július 17-ki privilegiumára, melyet a későbbi királyok is megerősítettek. Az említett privilegiumokra nézve az uriszék illetékességét tagadták, s a királyi táblára hivatkoztak, mely a privilegiumok dolgában nálunk a törvényes bíróság volt.

Ezen ügyben a következő ítéletek hozattak:

a) Az uri szék ítélete: »Quod oppidum hoc in usu et jure insinuati privilegii (qua alioquin ex origine sua plures fundatas reflexiones subeuntis) nunquam stetisset« és »quod oppidanos a temporibus, quibus inclita familia Comitum Pálffy Castri Bajmócz cum appertinentiis dominium cepit, nunquam in praetextuato quodam privilegiali statu, sed servitute potius quasi jobbagonali stetisse, tanto evidentius pateat, quanto ex concessione producta Magnificae quondam Franciscae Kanin de Belusin, viduae Palatini Comitis Pálffy, de anno 1655. pro incolis Prividiensibus elargita clarum sit, eosdem in virtute duntaxat concessionis huius ad quempiam libertatis statum, elevatos extitisse; dum nempe ab obventionibus urbarialibus, servitiis, pensionibus, servitutibus ac universis praestationibus et laboribus ad arcem Baymócz praestari solitis, immunitati esse dicuntur, fataque domina terrestres vidua Paulo Pálffyana hac ratione servitatem eorum jobbagonalem ad censualem transposuit, consequenter eo innumeratorum etiam iurium, ut sunt educilla, macella, braxatorium, molaë, ac aliorum regalium usum oppido in communi erga annue solvendum paratae pecuniae censum adusque suum et successorum beneplacitum concesserit, hacve ratione totum rei seu cuiuspiam libertatis Prividiensis meritum a solo beneplacito et gratia Domini pendere stb.; porro hac ratione proprietatem universarum terrarum et beneficiorum per eosdem Prividienses usuatorum ad jus Domini spectare planum, sit« stb.

Ezeknek folytán ők ad statum ante 1655. visszahelyzendők; s a mennyiben »Fiscalis Dominii pro effectuatione decisionis Sedis Dominalis Judlium et Jurassorem Comitatus exmitti cupit stb.; petitam exmissionem erga futuram effectuatorum relationem determinari«. Ezen ítélet Nyitra vármegye törvényszékéhez felebbeztetett.

b) A megyei törvényszéknek első ítélete: »Partibus I oppidi Privigye incolis iudicio Sedis Dominalis ad statum antecontractualem contractus relictæ Pauli Pálffyanae repositis; ex hactenus porro inductis actis processualibus statu antecontractuali oppidanorum sufficienter haud elucubrato, ad huius uberiorem excussionem et elucubrationem institutum praesens ad partes remitti«.

c) A megyei törvényszéknek második ítélete: »Juribus regalibus iuxta hactenus prae habitum usum penes possessores relictis, partes I ad statum illum, in quo ante contractum sub No. 2. praefuerunt reponendas adinveniri, hocque modo iudicium Sedis Dominalis modificari«. Ezen ítéletet mindkét fél a királyi táblához felebbezte; az uradalmi ügyész főképp azért, »quia iuribus regalibus valde ambigua sit«.

d) A királyi tábla előtt ezen ügy 1762. febr. 12-én vétetvén fel, itt a következő ítélet hozatott: »Instituto praesenti discussienem privilegiorum involvente, oppidanis in statu anteprocessuali relictis, iudicatum condescendere«.

S ezen ítélet a »Dec. 17. de Judicatus quaestione«-nek lett alapja.

Hasonló természetű, de eredményeire nézve az előbbinél még érdekesebb volt azon per, melyet a Hradek-Likavai uradalom Rózsahegy, Lipcse, Tarnócz és Szielnicz mezővárosok ellen 1757. uriszéke előtt indított. Mert ezek egyrészt az uradalomnak tartozékai (>oppida subditali obligatione Dominio subiecta«) lévén, másrészt régi privilegiumok alapján több oly jogokat birtak és gyakoroltak, melyek mint »immediate ad eminens jus terrestre pertinentia a dominis terrestribus abstrahi non possunt«. Ilyenek voltak névszerint a »beneficia et jura regalia« (>educillum, macellum, braxatorium, molendina et indiscriminatum vendicatus usus sylvarum, aliaque emolumenta dominalia«)

melyeket az említett mezővárosok — mint a felperes állítá — »per abusum« usurpálnak.

Ezen perben is az uradalom csaknem egytől egyig ugyanazon érveket használta, mint a fentebbiben a Baymóczi uradalom Privigye mezőváros ellen. Ezeknek súlypontja az időről időre történt urbéri rendezésekben és összeírásokban feküdt; s mint ilyenek peresítették be egy 1573-ki urbéri összeírás, Ilyésházy Gábornak 1649-ki, s Illésházy Györgynek urbéri regulatiója, az u. n. »Inscriptiones Ilyéshazyanæ« 1650. Michina Mátyás, 1660. Jónás János, 1667. Sustrik László stb. számára; az 1665-ki »regulatio Tökölyana«; az 1687-ki »urbarium dominii Likava«, az 1697-ki u. n. »explanatio Leopoldina«, az 1749-ki »urbarialis conscriptio oppidorum Rosenberg, Lipcese et Tarnócz« stb.

A mezővárosok ennek ellenében régi privilegiumaikra hivatkoztak, melyeknek folytonos gyakorlatában voltak és maradtak. Névszerint:

Rózsahegy: Tamás esztergami érseknek 1318-ki bizonyáglevelére, hogy Doncs mester neki ugyanazon jogokat és szabadságokat adta, melyekkel Lipcese birt; Róbert Károlynak szabadalmára, melyet az esztergami káptalan 1349. átírt; I. Lajos királynak 1376-ki privilegiumára, melyet Zsigmond, Mátyás, II. Ulászló, II. Lajos, I. Ferdinand, Miksa, 1604. Rudolf, 1655. III. Ferdinánd és 1688. I. Leopold királyok megerősítettek; Mátyás királynak 1467-ki a »lucrum Camerae«-t szabályozó rendeletére; 1610-ki jegyzőkönyvének tartalmára; I. Lipót királynak 1691-hi védlevelére Lipcese, Rózsahegy és Tarnócz számára; Rózsahegy mezőváros jövedelmeinek 1694. összeírására; Rózsahegy községnek Sustrik László statutiója ellen tett ellenmondására; a rózsahegyi malmak, italmérés és sörfőzés tárgyában 1750. történt vizsgálatára stb.

Lipcese: IV. Béla királynak 1263-ki privilegiumára; V. István királynak szabadalmára, melyet IV. László 1274. megerősített; Zsigmond királynak 1434 ki védlevelére; Mátyás királynak kiváltságlevelére; I. Ferdinándnak a helység jogait megerősítő privilegiumára; Miksa királynak Lipcese malmai és sörfőzése tárgyában kiadott 1564-ki rendeletére stb.

Tarnócz: János királynak 1527-ki privilegiumára, mely-

lyel I. Lajos, Zsigmond és Mátyás királyok régibb privilegiumait megerősítette, s mely I. Ferdinánd által 1558., Miksa által 1569. és I. Lipót által 1688. erősítettett meg stb.

Szielnicze: III. Endre királynak 1297-ki kiváltságlevelére »pro Benedicto et Stephano filiis Kevely de villa Szelnice in Liptó«; János királynak 1527. privilegiumára, melylyel Lajos királynak régibb privilegiumát megerősítette stb.

Ezen privilegiumok megítélésére nézve azonban az uriszek illetékességét tagadták s a királyi táblára hivatkoztak. S ehhez képest az uriszeknek és a megyei törvényszéknek a fentebbi privigyjeivel csaknem egészen megegyező ítéletei itt annál csekélyebb érdekekkel bírnak, a mennyiben a királyi tábla ekkép ítelt: »Privilegiis, in quantum oppidani eorundem usum actu quoque retinerent, foro dominali substerni nequeuntibus, judicatum Sedis Dominalis condescendere«, úgy, hogy ezen ítélet is a »Dec. 17. de Judicatus quaestione«-vel függ össze.

Az ezen három perben hozott táblai ítéletekből az tetszik ki, hogy az előbbi királyi Curia oly privilegialis jogokat melyek a gyakorlat által támogatattak, tekintélyének egész súlyával tartotta fenn. S ezen eljárásnak súlypontja inkább az »usus«, mint a »privilegium« fogalmában volt. Mert a privilegiumokról általán véve azt jelentette ki: »Privilegium tanquam lex privata juri publico derogare non potest«, s a mennyiben a szabad királyi városok, és névszerint Sopron városnak volt régi privilegiuma, hogy a polgárok minden vagyonukról szabadon intézkedhessenek, ily privilegiumról azt határozta, hogy »etiamsi aliqua Civitas tale privilegium habeat, ut cives in illa degentes de bonis etiam avitis libere disponere possint; tamen in casu defectus cuiuspiam personae civilis in tali Civitate degentis superstiti dividendi actio ad consequendam in substantia deficientis ex lege collateralem successionem denegari non potest«. (»Dec. 38. divis. success. rectif. in uno v. plur. Comitatus«.)

S valamint azt találjuk, hogy a királyi Curiának működése olyan privilegiumok érvényének, melyek a particularis jogoknak alapjai, nem igen kedvezett; úgy a vármegyék, városok és a jász-kun kerület autonómiáját is inkább csak hite-

les bizonyítványok kiadására, mint municipalis statutumok alkotására tartotta hivatottnak, (Dec. 1. 2. de extraserialitate); sőt a »Dec. 5. decimalis e privilegio« határozottan és feltétlenül kijelenti, hogy »Statuta Comitatus invitis partibus contra legem publicam non tenent.«

Végül megjegyzendő, hogy a kir. Curia a legis beneficiumokat is respectálta (Dec. 11. ad reluit. pign. in div. Comit.); s hogy a birői parancsokra nézve azon elvet mondta ki: »Judiciaria mandata pro salutari justitiae administratione et acceleratione, causantiumque sublevamine per leges constituta sunt« (Dec. 1. ob non observat. Judic. mand.)

B)

A dolog természetében fekszik, hogy a mennyiben a kir. CuriaŊak közvetlen hivatása nem új abstract elveknek kifejtése volt, hanem a gyakorlati életnek a fennálló elvek alapján alakítása: a hazai magánjog általános részében, melynek tárgya az irányadásul szolgáló elveknek megállapítása, a curiai decisiók nem oly fontosak, mint annak különös részében; s főleg csak azért veendőek tekintetbe, mert egyes mellékkérdések általuk itt-ott nevezetes felvilágosítást nyernek. S ez a személyek, a dolgok és az actiók jogáról egyiránt áll

I. A személyek jogában, azon kérdésre nézve, vajjon ismeri-e a magyar jog a természetes halálon kívül az egyéni személyek polgári halálát is? — nevezetes a »Dec. 12. ad dand. et recip. contradict. rat.«-nak tétele, hogy: »Religiosus, utut mundo mortuus dicatur, pro deficiente tamen non reputatur«; úgy, hogy egybefoglalva ezen tételt jogunknak a hűtlenséget, a becsstelenséget és száműzést tárgyazó határozmányaival, azt mondhatjuk, hogy nálunk az egyéni személyek polgári halálának helye nincs. Nevezetesen azonkívül a Dec. 3. ad excisionem quartalitii: »Filiae per ingressum in religionem ita emancipantur, ac si emaritarentur«; — és Dec. 29. dixis. success. stb., hogy a vagyon, mely a »fratri religionem tenendorum bonorum capacem ingredienti occasione ingressus in religionem per condividentes vel parentes excinditur, naturam doni imbuít, adeoque sub mutuum condividentium successionem non cadit.«

Az egyéni személyek korára nézve a kir. Curia Werbőczy I: 111. czimjének nemcsak határozatát, hanem kifejezéseit is követi, s azért törvényes (aetas legitima, Dec. 9. ad exig. rat. tutel.), és teljes korról szől (Dec. 31. ad. inval. fass. ex praejud. ; dec. 6. ad invalid. contr. ; dec. 9. ad invalid. transact. ; dec. 1. 11. ad exig. rat. tut.) ; az újabb időben gyakran használt kifejezéseket »serdületlen és serdült kor« (impubertas, pubertas), s »kis- és nagykorúság« (minor, maior aetas) a curiai döntvényekben még nem találjuk.

A jogi személyek fogalmára nézve, alaki tekintetben, valamint általában a XVIII. századi jogtudomány, úgy a curiai döntvények is tiszta felfogást még nem tanusítanak, noha anyagi tekintetben annyiban érdemelnek különös figyelmet, a mennyiben a magyar nemzet jogintézetét és fejleményeit folyton folyva szem előtt tartják. Ehhez képest ezen fogalom sulypontját nem annyiban az associatioi és testületi intézményekbe, mint inkább a családi, községi és közbirtokossági életnek egyes viszonyaiba fektetik, s általában nem csak vagyoni jogosítványokat, hanem a törvénykezési önálló szereplés alapmomentumait, p. o. magánjogi bántalmak kérdéseiben, is veszik zsinórmértékül.

Mi hiányos a curiai döntvényekben az associatioi viszonyok méltatása, annak világos bizonyágául azon tény szolgál, hogy az egy kereskedelmi cégben együtt lévő társak adósságain kívül az egész associatioi életből egyéb kérdéssel nem foglalkodnak (Dec. un. ad ineund. comput. Michaelis Getterer contra Constantinum Gikomanika ; s a Trummer féle csödre vonatkozólag a societas Schiemeriana Dec. 36. liquid. debit.)

Másrésről a családi élet, sajátságos természeténél fogva, a jogi személyiség fejlődésére nem igen nyújt közvetlen alapot. Ha tehát a királyi Curia az ugyanazon hatalmaskodásban bűnös házastársakat egy birsággal sújtván, mintegy csak egy személynek tekintette (»cum iuxta tit. 48. I. in hoc casu pro una eademque persona in jure reputantur« Dec. 18. ad. poen. violent.), egyedül a magyar jognak nemzeti felfogását tükrözi vissza ; szintűgy mint p. o. Werbőczy I: 43. 4. §-a, midőn az osztatlan testvérek közti vagyoni közösségnek neve

zetes jogi következtetéseit fejtegetvén, alkalmat szolgáltat arra, hogy a kir. Curia itt is ugyanazon eredményhez jut (Dec. 17. ad poen. violent.). Különben ezek már mind elavult viszonyok; s magát a családi életet jövőben annál kevésbé fogjuk a jogi személyiség alapjának tekinthetni, mivel az ösisi viszonyok rendezése a családok belviszonyainak nevezetes átalakulását vonta maga után.

Másképp áll a dolog a testületekről és községekről, melyek — valamint a curiai decisiókban — úgy mostani jogunkban is, valóságos jogi személyek.

A testületek közül itt névszerint a katolikus káptalanok és szerzetes konventek említendők fel, melyek 1724. és 1769. közt mint perlekedő felek a királyi Curia számos ítéleteire adtak alkalmat, s mint birtokos testületek a jogi személyek közt előkelő helyet foglalnak el. Különben a királyi Curia a tisztán egyházi dolgokat a világi bíróságok törvénykezési köréből határozottan kizárta, a pálosok rendjének Buda város ellen régi temploma és kolostorromjainak visszaszerzése iránt indított perében ekkép ítélvén: »Si religiosus Ordo ad reobtentionem duntaxat rudorum antiquae ecclesiae vel monasterii processum ex jure moveat; eatenus ad suam competentiam, utpote forum ecclesiasticum relegari solet; quia praemissa tanquam Deo dicata et cultui Divino consecrata, adeoque extra commercium posita ad forum saeculare non pertinent.« (Dec. 10. de judicatus quaestione.)

A községekre a királyi Curia 1724—1769. a törvény előtti egyenlőségnek elvét még nem alkalmaztatta; s ezen oknál fogva az egyszerű paraszt községeket meg kell különböztetni a városi és privilegiált mezővárosi községektől. A »Dec. 49. ad invalid. fass. ex praejud.« általános kifejezéssel azt tartalmazza, hogy »Communitates ex lege sunt possidendorum bonorum incapaces«; mindamellett láttuk fentebb, hogy ezen elv csak nevezetes módosításokkal és korlátozásokkal nyerhetett gyakorlati alkalmaztatást. A mennyiben pedig éppen a birtokképeség tekintendő a jogi személyiség egyik legnevezetesebb momentumának; itt még kettős irányt emelek ki, melyben a királyi Curia döntvényei egyes községeknek birtokképeségét elismerte, t. i. midőn a község egyszersmind

közbirtokosság volt (p. o. Nagy-Kőrös es Nádudvarra nézve), s midőn az ország déli részeiben a mult században új községek alakultak, ezektől a fennforgó körülményeknél fogva a birtokképességet megtagadni nem lehetett (p. o. Szabadka az egykori katonai, később kamarai község, és Légrád mezővárosra nézve). Magában világos, hogy ezen két tekintet nem taxativ, hanem exemplificativ jelentőséggel bírt.

Nagykőrös már a török foglalás előtt is nevezetes helység volt. Zsigmond királynak egy 1435-ki okmányában mint *possessio nostra Kewrews*» emlittetik *); s ezzel összhangzásban Balla Gergely a XVII. században a kőrösiokről azt mondja: »Földesurat nem esmértenek a királyon kívül, ámbátor már akkor némely földesurak magukat tiszteltetni kívánták« stb. **). S ezen utóbbi megjegyzés elég világosan magyarázza meg a kettős alakot, mely szerint később nevezetes lett. Először ugyan mint városi község, a mennyiben ezen minőségben egyrészt a török császárnak különös kamara-jószágá lévén, annak pártfogásában és különféle kegyeiben részesült, s másrészről Pestmegyében, mely a hódoltsági vármegyék közt az előkelőbbeknek egyike volt, e vidéknek két más városával, t. i. Kecskeméttel és Czegléddel együtt, mindinkább nagyobb tekintélyre emelkedett. De másodszor mint területén lakó több nemes birtokos család tekintetéből jeles közbirtokosság is ***).

A törökök visszavonulása után Nagy-Kőrös ezen tekin-

*) Fejér György, *Codex Diplomaticus Regni Hungariae* X. köt. 7. rész 653. l'

**) Balla Gergely *Nagy-Kőrösi Krónikája*, kiadták Szabó Károly és Szilágyi Sándor, Recskemét, 1856. 15 l

***) Régi birtokos család volt Nagy-Kőrösön a Derenchény család, de melynek több tagja hűtlenség bűnébe esvén, I. Ferdinand király Derenchény Pál birtokát 1556. september 26. Erdewgh Péter és Swkan Ferencznek, Derenchény Miklós birtokát pedig Miksa ifj. király 1557. február 18. Papochy István, Haarasy Endre és Ewkrews Mihálynak adományozták. Más adományok példái voltak Rudolf királytól 1588. január 13. Swkan Pál magvaszakadásának folytán Kubinyi László számára; I. Lipót királytól 1670. martius 29. Böldő Mihály magvaszakadásának folytán Richey István stb. számára; 1670. október 4. Hamvasy Ferencz magvaszakadásának folytán gr. Forgách Ádám számára stb. stb.

télyes állásában több peres megtámadás által háborgattatott, s a mennyiben a város jelenleg is az ország egyik nevezetesebb helysége, országos szempontból is elismerésre méltó azon erély és körültekintő gondoskodás, melylyel előjárósága és községe ezen állást többször igen válságos viszonyok közt védelmezni és fenntartani képes volt.

Az első csapást ellene a királyi fiscus két neo-acquisticus perrel intézte 1730. november 13., melyeknek egyike általában gróf Keglevich József, a város községe, Erdős Mihály, Oláh János, Bosa Anna özvegy Cseplés Jánosné, Nagy Ilona, Czire Gergely, id. Beretvás István, Cseplés Erzsébet, Kovács István és Gergely, Farkas Mihály és Gergely, Csete Gergely, Joó Gergely, Csalatóth István, Szepes János, Kalocsa más-kép Csikváry Ádám, Nyáry Mihály, Usz Ferencz, Bornemisza Ferencz és István, Jánoky László, a Palagyai - örökösök, s Németh Péter, Borbála és Katalin ottani lakosok birtokát sújtotta; másika pedig névszerint a Nyársapáti és a Tetétleni pusztákra vonatkozott. Az előbbiről a királyi fiscus lemondani volt kénytelen, s minden egyes alperes a következő ítéletet vette: »Quoad familiam X. Fisco Regio modo praevio capacitato existente actioni suae cedente, eosdem ab ulteriori Fiscii Regii impetitione absolvere, ac consequenter jura eorum stabiliri«. Az utóbbiban a királyi fiskus kedvezőhb ítéletet nyert ugyan; sőt a mennyiben a község és érdektársai ezen ítéletet a felsőbb revisio alá bocsátani akarták, ezen ítélet hozatott: »Parte I. respectu actionalium praediorum nihil probante, nec ablatorum litteralium instrumentorum praexistentiam ullatenus probante, ideoque provocationis ansam nequiquam habente, provocationem eidem non admitti; legalem ceterum executionem pro Fisco Regio determinari.« Mindamellett Nagy-Kőrös város később is mind a Nyársapáti (11,287 hold), mind a Tetétleni (6,526 hold) puszták birtokában megmaradt.

Volt ezeken kívül Kőrös városának még számos más pere is, melyeket azonban közelebbi fejtegetés tárgyává nem teszék. Csak azon egy pert veszem szemügyre, melyet gróf Keglevich Gábor mint Nagy-Kőrösnek egyik közbirtokosa közvetlenül a többi ottani közbirtokosok ellen a közös hasznvételek szabályozása iránt 1758. Pestvármegye alispánja előtt

índított, mely azonbau, ha a felperes czélt ér, ötet Nagy-Kőrös földesurává tette, és közvetve a városnak községi szabadságát veszélyeztette volna.

Nagy-Kőrösnek földbirtokosai közt t. i. a XVI. és XVII. századokban a Csegeházai Kátai család volt a legelőkelőbb. Ezen családnak egyik tagja, t. i. Kátay Ferencz 1663. adta el nagy-kőrösi birtokát (»Kőrös mezővárosának felét az ott való városházával együtt») »Nagyságos Buzini Keglevich Miklós úrnak Ő Kegyelmének Torna vármegye főispánjának, és az eő kegyelmes házastársának Czobor Szent-Mihályi Czobor Éva asszonynak«; s így lett a gróf Keglevich család Nagy-Kőrösön a Kátay családnak jogutódja. A gróf Keglevich Gábor által ezen minőségnek alapján megkezdett arányossági per valóságos cause celebre volt, melyben nem a közönség közbirtokossági, hanem a város keletkezéséből és önálló fennállásából származtatott érvek birtak főjelentőséggel. A felperes ugyanis ezeknek feszegetését lehetőleg mellőzni igyekezett, s közbirtokos társaival szembe szállván, a status intravillanust constataálni kísértette meg: a városnak nem-nemes lakosait pedig parasztoknak állítván, a mennyiben »Rusticus non habet proprietatem in fundo, sed nonnisi investitiones, contra Dominum nulla est eius praecriptio: venditio rustici non praeiudicat juri Domini terrestris, et nihil inducit sine concensu eius« stb. Nagy-Kőrösön minden birtokviszonyokat tisztába hozhatlan zavarban lenni állított, és azt követelte, hogy az egész terület két részre osztassék, melyeknek egyike ötet, másika a többi közbirtokosokat illesse, s hogy ennek alapján állapittassék meg új birtoklási rend, és szabályoztassanak a haszonvételek stb.

Ennek ellenében az hozatott fel, hogy »oppidani territorium oppidi citra ullam reflexionem ad fundos intravillanos pro lubitu suo usuaverint, pro ratione situs diverticula in varios usus distribuerint, et semper in libero usu emptionis et venditionis fundorum fuerint; Communitas educillum et macellum etiam semper usuavit, et ab illis nulli domino terrestri census solvit«; hogy »terrenum oppidi ad hortos campestris est divisum, quisque horti seu diverticuli possessor nonnulla aedificia extruxit, et circa eadem arbores ulmeas plantavit,

unde silvulae ulmeae; omnia haec fiducia perpetuo duraturi possessorii«; hogy »Communitas nunquam fuit urbarialiter tractata, ideo multi ibi nobiles descenderunt«; hogy »adsunt etiam privilegiis provisae curiae«; hogy »dicta Communitas velut alioquin ex personis respective nobilibus, respective autem libertinis consistens, dominis terrestribus prorsus nihil aliud quam certum censum praestitit«; hogy »acquisitoribus oppidi in plures ramos abeuntibus, cuiusvis quotalitas non ab extensione fundorum, sed a sessionum numero pendeat, et huius respectu habuit partem de censu«; hogy »oppidani hortos, vineas, et alios idgenus fundos per emptionem venditionem adepti sunt«; hogy »Communitas nobiles nonnullos possessionatos sibi ingremiatos, qui Judicum et Senatorum munia pari cum aliis modo obeunt, habet; sub quorum nominibus et titulo in summum beneficium Communitatis complures acquisitiones, et signanter oppidi huius possessoribus jura perennalia etiam translata teneret; hogy beneficia haec Communitati oppidanae ultro quoque erga convenientem cum dominis terrestribus pactandam arendam competunt«; hogy a vásártartási jogot is a község privilegium által saját nevére nyerte stb. stb.

Ezeknek értelmében az első folyamodásu bíróság a várostra nézve kedvező ítéletet hozott, a közbirtokosok jogosítványait általán véve és elvben, de csak akkép tartván fenn, a mint a városi község jogi állása által meghatározvák; úgy, hogy a város utáni jövedelem vagyis »arenda inter se demum a proportionem competentiae cuiuslibet subdividenda relinquenda« határoztatott; hogy a kőbánya a közbirtokosok közt közös legyen; hogy a község a városi baszonvételek élvezetében maradjon, sőt »nundinis, benigno privilegio perhibente, per ipsam Communitatem impetratis, ad nomenque eiusdem clementer expeditis, beneficium earundem ultro quoque pro Communitate oppidana judicialiter relinqui.«

Pestmegye törvényszéke Nagy-Kőrös községére nézve kedvezőtlenebben ítelt; t. i.: »Usu educilli penes Communitatem oppidanam veluti vineis provisam nonnisi in sensu articuli 36: 1550. relicto; de reliquo tam huius quam macelli beneficiis ad jus terrestre spectantibus, eadem a dispo-

sitione et possessorio dominali contra positivas leges abstrahi nequire; ac ideo in quantum educilla et macella expensis oppidanis erecta essent, eorundem; et quidem macelli integrum, educillorum vero, siquidem haec pari fere temporis spatio oppidani usuarent, medium pretium iuxta condignam aestimationem per dominos terrestres e proportionem cuiusvis quotae deponendum decerni. Non secus proventus quoque nundinales, tametsi ipsi oppidani superinde privilegium impetrassent, quia tamen illud qua jura dominalia per eorum in arenda aut pignore tentionem repraesentantes, et nec secus (obstante incapacitate) obtinere potuissent; beneficium quoque nundinale ad jura regalia dominalia referretur; dominis terrestribus erga refusionem sumptuum in praeattactum nundinale privilegium per oppidanos erogatorum et legitimandorum a ratione cuiusvis quotalitatis observandam applicari« stb.

A királyi táblának ítélete szerint: »Discussionem privilegii nundinalis ad institutum praesens non pertinente, adeoque re eatenus in statu priori relicta« stb., a többiben a megyei törvényszéknek ítélete hagyatott helyben.

Végre a hétszemélyes tábla ekkép ítelt: »Statu possessorii intravillani, qui normam inducendae rectae beneficiorum communium proportionis sufficientem praestaret, non evniente, partes I absolvi«. S ezen ítélet nem csak azért fontos, mert a »Dec. 8. ad proportionem usus«-nak szolgált alapul; hanem sokkal nagyobb mérvben azért, mert Nagy-Kőrös városnak, csak mellékesen ugyan, de fennállásának nagy veszélyével megtámadott községi szabadságát szerencsésen megmentette *).

Némi tekintetben az épen említetthez hasonló azon arányossági per, melyet báró Haller Samu tábornok 1748. Reviczky János, Siskovics Antal, Szödényi Nagy Ferencz, Egri János, Madácsy József, Katona Pál, Szabó Mihály, és több más nádudvari közbirtokos és nem-nemes lakos ellen Szabolcs vármegye alispánja előtt indított. Mert itt is a

*) Felemlitem még, hogy 1820. a gróf Forgách család, s ennek példájára nem sokkal később a gróf Keglevich és néhány más birtokos család is nagy-kőrösi birtokukat méltányos feltételek mellett a községre ruházták által.

per közvetlen tárgya a közbirtokosok közti arány volt, mely azonban közvetve egyszersmind N á d u d v a r mezőváros községi szabadságának megszűnését eredményezte volna.

Nádudvar mezőváros t. i. Báthory István országbirónak 1489-ki ítéletlevele szerint a Guti Országgh családnak egykori birtoka volt, melytől anyai részen a báró Haller család származott; mert Országgh Kristóf Országgh László fiának leánya Borbála Enyingi Török Ferencznek volt neje, kiknek leánya Zsuzsanna Nagy Pálhoz, ezeknek leánya Borbála pedig Haller Györgyhez ment nőül, kiktől felperes származott.

Nádudvar és környéke a török és kurucz világ alatt csaknem folytonos háborúnak volt szinbelye, és ismételve elpusztított. »Ad memoriam viventium — mond a felperes — ter depraedata, etiam fere deserta fuit et incolis spoliata. Pace restituta, nobiles et ignobiles absque ullo juris et possessionis titulo in possessionum eiusdem possessionis ita involarunt, ut et rustici et ignobiles unacum nobilibus integras plagas sua sibi auctoritate exciderint, sessiones impopulaverint, imo rustici, absque ullius domini terrestris agnita superioritate, ut haereditarii possessores sola vi et potentia actorem ab usu suorum iurium proporsionatorum impediverint«. Ennek folytán »possessionis Nádudvar iuxta cuiusvis competentiam instituendam proportionatam subdivisionem, et una rusticorum dominali jurisdictioni iuxta proportionem subiectionem, agrorum item, pratorum et fundorum subdivisionem« kéri.

Ezen tényálladék könnyen megmagyarázza, hogy az így keletkezett per roppant sok port vert fel, annélkül azonban, hogy a felperes által felhozott acták annak elintézésére elégséges módot nyújtottak volna. Legérdekesebb ezek közt egy 1620. urbariumnak kivonata; de ez is a tényálladék felderítésére csak részben bírt némi jelentőséggel. Így történt, hogy az alispán az egész területre vonatkozólag 66 telket tekintvén bizonyítottnak, az említett urbéri kivonathoz képest ezekből a felperesnek nyolcz telket, s az ezek után járó belső és külső arányos beneficiumokat ítélte meg. De a megyei törvényszék öt egyszerűen elmozdította, mivel az igénybe vett birtokrésznek nem volt tetteleges birtokában. A királyi tábla ugyanazon értelemben ítél, s ítélete, mely a tényálladéknak alaposabb

méltatását tanusítja a »Dec. 5. ad proportionem usus«-nak lett alapja. Ezen ítéletnek következtében Nádudvar előbbi községi szabadságának gyakorlatában megmaradt.

Egészen más előzményekből indult ki a községi szabadságnak alakulása az ország déli részeiben; se tekintetben két curiai döntvény, melyeknek egyike Szent-Mária vagyis Szabadkára, másika pedig Légrádra vonatkozott nyújt becses adalékot.

A karloviczi békekötés után (1699.) az ország déli részeinek a törökök ellen védelmezése tekintetéből, 1702. a a tiszamarosi végvidék rendszerezítettett, s névszerint a tiszai végvidék főhelye mint katonai szabad község (Freie Militär-Communität) Szabadka lett. De miután az 1471: 18. t. cz. a tiszamarosi végvidéket megszüntetvén, Bács-Bodrog vármegye szerveztetett, s az ottani katonai községek provincialisáltattak; ezek közt Szabadka 1743. Szent-Mária neve alatt szabad királyi kamarai mezőváros lett*), s később

---

*) Nos Mária Theresia stb. tum ad humillimam fidelium nostrorum prudentum ac circumsectorum Stephani Vojnics Judicis, Eliae item Bukovics, Joannis Vojnics, Gregorii Krizanovics, Josephi Jarausarov, Marci Skenderov, Josephi Kopunovics, Michaelis Pertsics, Andreae Paulisanov, Petri Mukics, Joannis Maczkov, Michaelis Baczin, et Gregorii Vidakovics Senatorum, Juratorumque Civium, ac totius Communitatis loci hucusque militaris Szabatka nuncupati supplicationem stb. antelatum locum Szabatka vocatum in numerum et ordinem aliorum Regiorum ac privilegiatorum oppidorum nostrorum Cameralium recipiendum, aggregandum, et sub denominatione non amplius Szabatka, verum Szent Mária Regium oppidum nostrum Camerale privilegiatum nominandum et intitulum duximus stb. (adatik neki ezen alkalommal vásártartási jog, vámszabadság stb.) Non absimiliter, ut praementionati Regii oppidi nostri Cameralis Szent Mária cives et incolae jure gladii in praesentia Cameralis nostri Praefecti, vel eo impedito per eum eximendi Dominalis Officialis, convocatis etiam eo Comitatus, et aliis jurisperitis viris iuxta leges Regni exercendo uti et gaudere valeant stb. Magistratum porro, Romano Catholicum duntaxat, ex duodecim juratis Senatoribus constantem, decimumtertium vero Judicem aequè Catholicum habeat; a modo in posterum neminem nisi Romano Catholicum in gremium sui reci ere valeant stb. (azonkívül pecsétet nyer). Statuentes stb., ut iidem oppidani et incolae a jurisdictione militari de facto exempti. a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus jus et jurisdictionem dominalem recognoscere, praestationibus et censibus

(1779.) szabad királyi város privilegiumát nyerte. Ugyanazon időben több előbbi ottani katonatiszt is nemesi rangra emeltetett, kiktől névszerint a Zákó *), az Antunovics **), a Vojnics ***) és néhány más bácsmegyei virágzó nemes családok származnak.

Maga az eset, mely Szent Mária mezőváros községi állását tárgyalta, törvénykezési eset volt, melyben a királyi Curia ezen mezőváros tanácsának nemesek feletti bírásko-

---

in Benigna Resolutione nostra per Regiam Cameram nostram Hungaricam autentice ipsis extradanda definitis adaequate satisfacere, et universa eiusdem puncta rite observare, tandem ab infidelitatis nota et macula sub poena amissionis huius privilegii, quam ipso facto incurrent, perpetuo sibi cavere stb. debeant et teneantur stb. Datum in arce nostra Pragensi die 7. mensis Maii anno Domini 1743.«

*) P. o. »Nos Maria Theresia stb. Egregii Stephani Zákó, antehac in confinio Tybiscano Capitanei stb. novissime peractae antelati confinii Tybiscani incorporationis occasione stb. (magát érdemesitvén) Camerale praedium Bajscha nominatum, Comitatus Bacsienis adiacens stb. (adomány); ea tamen lege, ut illud praedium impopulare, taliterque impopulatum conservare teneatur stb. Datum in Regia arce nostra Posoniensi die 25. mensis Junii anno Domini 1751.«

**) P. o. »Nos Maria Theresia stb. Egregii Joannis Antunovics, antea Tybiscani confinii Capitanei stb. tum vero intuitu fidelium eiusdem Capitanei tam militarium, quam et occasione novissime peractae confinium Tibiscanorum incorporationis praestitorum servitiorum stb. fundum inscriptionalem in possessione, nunc vero oppido Becse Comitatus Bacsienis adiacente existentem, cum terris arabilibus erga singulam calcaturam centum metretarum Posoniensium, pratis item centum falcastrorum capacibus in curiam (excluso tamen educilli et macelli beneficio) non modo clementer elevavimus stb. adomány, (illetőleg az épületek fejében 800 frtnyi inscriptio). Datum in Regia arce nostra Posoniensi die 28. mensis Junii anno Domini 1751.

***) P. o. »Nos Capitulum Ecclesiae Chanadiensis stb. qualiter perillustris ac generosus dominus Stephanus Zákó Sacrae Caesareo Regiae Apostolice Maiestatis Nationalis Militae Districtus Cis Tybiscanae emeritus et decretalis Capitaneus stb. possessionem dimidiam Bajsa in Comitatu Bacsienis existentem stb. (eladta 13,000 frtért) Lucae et Jacobo ambobus Vojnics stb. (A szerződést, kötve Kanizsán 1759. január 14. Zákó István cyrill betűkkel irta alá.) Datum Temesvarini sabbato post dominicam primam quadragesimae anno Domini 1759«. Ezen örök-vallást Ferencz király 1793. Bécsben december 16. királyi jóváhagyásával erősítette meg.

dását az 1647: 93. tcz. alapján illetéktelennek nyilatkoztatta ugyan; a mennyiben mindazáltal ezen törvény sz. k. városokra vonatkozik, egyszersmind ez által Szent Mária községi szabadságát indirecte ismerte el.

Atyjuk halála után t. i. 1723. Bukvity Illés és Simon annak ingóságokból álló hátrahagyott vagyonában osztozkodtak. Illés később nemességet nyert, s nejével Franciskovics Magdolnával 38 évi házasságuk alatt több ezer forintnyi értékű vagyont szerzett; halála után pedig fia Lukács lett örököse, kinek neje Antunovics Anna volt, s ki Bácsvármegye alispánja ítéletének alapján szülői közszerzeményeiben anyjával felerészben osztozkodott. Bukvity Lukácsnak halála után özvegye ismét férjhez megy nemes Vermes Mihályhoz, a minek folytán ellene unokaöccse Bukvity Simon öröksége ügyében Szent Mária mezőváros tanácsa előtt 1758. november 27. pert indított, s ettől kedvező ítéletet is nyert. De a mennyiben most ezen ítélet ellen Antunovics Anna Vermes Mihályné kétszer opponált, ellenében Bukvity Simon »civis oppidi Szent Mariensis« a királyi tábla előtt 1759. évi augusztus 22. nagyobb hatalmaskodási pert kezdett. Ezen perben a királyi tábla a következő ítéletet hozta:

»Actione fundamentali ad acquisitionem universorum bonorum mobilium et immobilium contra I. qua nobilem coram ignobili Magistratu erecta existente, eiusmodi vero rustico Magistratui de rebus mobilibus per nobiles possessis judicandi activitate ex ipsa legum dispositione nullatenus competente; ideo etiam latis per eundem sententiis vi benigni mandati Regii cassatis, partem I. per praemissa sufficientem oppositionis rationem reddentem absolvi«.

Ezen ítélet a »Dec. 11. ad actum maioris potentiae« lett alapja; hol azonban az »ignobilis Magistratus« és »rusticus Magistratus« kifejezések helyett »Magistratus oppidanus« és »jurisdictio civilis« mondatik.

Végre Légrád mezővárosnak esetét illetőleg, az ottani birtokviszonyoknak 1694. óta alakulását kell szemügyre venni.

1694. t. i. I. Lipót király a Muraközt De Prie Hercules

örgrófnak tulajdonául engedte át*). Ezen uradalmat az új birtokos rendezni szándékozván, névszerint az ahhoz tartozó Légrád mezőváros községével azon engedélyek^k iránt kellett egyezkednie, melyeket az még a kamarai administratio idején nyert, s melyek Kakonya, Föld- és Asszonyvár, Gyurgiancz, Szent Háromság, Paraháza és Keresztur (értetik a kereszturi apátság is) puszták birtokára vonatkoztak. S így keletkezett 1695. május 26. az u. n. accorda Légrádiensis De Prie Hercules örgróf és a község közt, melylyel ez az említett puszták birtokában megerősítettet. 1696. a kamara és De Prie Hercules közt differentiák merültek fel; de miután ezek ugyanazon évben junius 24. szerződésileg elintéztettek, I. Lipót király 1696. szeptember 22. Bécsben ezen szerződést, s az abban foglalt accorda Legradiensist is helybenhagyta, s a némi módosítással megtoldott egész birtokszabályozást 1697. évi október 16. Bécsben, a királyi jognak átengedésével ünnepélyes formában erősítette meg. Mindamellett De Prie Hercules örgrófnak halála után a Muraköz ismét a kir. kamara birtokába jutott, s 1719. gróf Althann Jánosnak adományoztatott**), később pedig a gróf Festetics család birtokába jutott.

---

*) Nos Leopoldus stb. quod nos tam nostri, quam universorum successorum nostrorum nomine fideli nobis dilecto Illustri Herculi Josepho Ludovico Turinetti Marchese de Prie et Pancaliere, alias in hac aula nostra Caesarea Serenissimi Ducis Sabaudiae Legato, totam et integram Insulam Muraköz cum arce Csáktornya inter fluvios Dravam et Muram sitam, cum omnibus et per omnia, sub pretio et conditionibus, pactis, modis et formis hic inferius clarius exponendis vendendam, et effective in potestatem et dominium tradendam decrevimus stb.; et quidem cum omnibus eiusdem Insulae Muraköz et arcis Csáktornya appertinentiis, iuribus et jurisdictionibus, immunitatibus, fructibus, utilitatibus, castellis. oppidis. villis, teloneis, vadis, iuribus montanis, erga depositionsm tamen 500 florenorum Hungaricalim annuallis arendae honorabili Capitulo Zagrabienzi in singulis festis Resurrectionis Domini ad mensam Capitularem solvendae, dica urbariali vulgo Regia vocata, montanistis, terris etiam arabilibus stb. Datum Viennae die 1. Martii anno Domini 1694.

**) »Nos Carolus stb. Spectabilis et Magnifici Michaelis Joannis S. R. I. Comitiss ab Althann stb. totalem et integram Insulam Muraköz in Comitatu Zaladiensi existentem, una cum arce Csáktornya nun-

Ily előzmények folytán a Muraközi uradalomban számos egyenlenségek támadtak a földes ur s egyes magánszemélyek közt, kik az előbbi birtokrendezés alkalmával több olynemű jogosítványokat nyertek, melyek a földesurnak dominium eminens-ével összhangzásban lenni nem tartattak. S a mennyiben Légrád mezőváros községe is a földesuraságnak intézkedései által sértettnek érezte magát, 1734. sept. 6. gróf Festetics Kristóf, János, Ferencz, László, Antal és Erzsébet, Horváth Józsefnek Szegedy Borbála utáni gyermekei, Zaygár György, Gyöngyösi Nagy Sára özvegy gróf Szapáry Miklósné, és Prehler István mura-kereszturi apát ellen a községi kerületi tábla előtt pert indított, s nemcsak a birtokkal járó közönséges haszonvételeket, hanem az italmérési, mészárszéki és malomtartási jogot, s az ezeknek megvonásából eredt nyolcz évi kárának megtérítését követelte.

A kérdés tehát az 1693-ki kamarai engedély és az 1695-ki accorda teljesítése körül forgott; s névszerint, a mennyiben ez utóbbi azt határozta, hogy De Prie örgróf igéri, »se bona in eodem contractu recensita tam a Camera Aulica, quam ab aliis dominis haereditariis in illis ius praetendentibus, si id intra biennium aequo pretio fieri poterit, comparaturum, dictisque Legradiensibus utile eorum dominium daturum, et bona istiusmodi inter ipsos divisurum, et iuxta continentias donationalium (értetik a kamarai engedély)

---

cupata, et omnibus ac singulis ad eandem Insulam et arcem spectantibus appertinentiis, juribus videlicet et jurisdictionibus, immunitatibus, castellis, oppidis, villis et possessionibus, teloniis item, vadis et traiectionibus, juribus montanis et decimis (pro quibus tamen decimis cum fidelibus nostris honorabilibus Capitulo Ecclesiae Zagrabiensis antelatus Comes de summa arendatitia convenire debebit); praeterea dica urbariali vulgo Regia vocata, terris item arabilibus cultis et incultis stb. eo videlicet modo, quo ad Fiscum nostrum Regium ac Sacram praelabati Regni nostri Hungariae Coronam stb. devoluta esse dignoscerentur, una cum jure gladii in districtu antelati domini libere exercendo, totum item et omne jus nostrum Regium stb. dedimus, donavimus et contulimus stb. Datum in castro nostro Laxenburg die 25. mensis Maii anno Domini 1719. stb. — A statutiót mint homo Regius Kukuljevics János a vaskvári káptalannak bizonyosságával 1720. február 2. végezte.

conservaturum«, — az »utile dominium« kifejezésének értelmezésére vonatkozott.

A kerületi tábla e tekintetben következőleg ítél: »Ex ratione et fundamento contractus actionalis utile dominium parti A. competere innegabile fore. Quia vero istiusmodi dominium cum directo, partem primi ordinis I. qua actualem dominum terrestrem concernente confundi nequiret; nec beneficia educilli, macelli, piscationis et venationis, veluti directi dominii propria, sub sensum et intellectum contractus, utile duntaxat dominium seu usumfructum praediorum, ut essent lignatio, pascuatio, glandinatio, et fenilium terrarumque arabisum usuatio, parti A. tribuentis, reduci, aut sub generalitate, eiusdem intelligi ullo modo valeret; atque adeo praetensionem partis A. tam eatenus, quam etiam intuitu molendinorum ratione de praevia locum non habere; fructus porro per eandem partem A. praetensos quod attinet, ex quo acquisitio praesens ad implementum duntaxat contractus inviata haberetur, in eodem autem nulla refusionis cuiuspiam fructuum contineretur mentio, nec eosdem adiudicari posse« stb.

Felebbezés útján az ügy 1736. szeptember 6. a királyi Curia elé jutván, a királyi táblának 1738. martius 5-ki ítélete szerint: »Venatione et piscatione pro communi declarata sententiam Tabulae Districtualis approbari;« — a mit a hetszemélyes tábla 1742. szeptember 5. ekkép változtatott meg: »Venatione et piscatione soli domino terrestri competente, sententiam Inclitae Tabulae Regiae Judiciariae approbari.«

Ezen ítéleteknek eredménye a decisio 10. ad implementum contractuum volt; melyre nézve v. ö. Pauly Károly Constitutio Rei Urbariae Regni Hungariae, Bécs 1817. 403. l.

II. A dolgok fogalmára és felosztására nézve fennálló jogunk újabb időben oly lényeges változást tapasztalt, hogy a curiai döntvényeknek álláspontja itt korunk kívánalmainak egyáltalán véve meg nem felel többé. Ehhez képest azoknak tekintetében néhány általános megjegyzésre szorítkozunk, melyeknek czélja a mai jog szempontjából azon tájékoztatást eszközölni, mely szükséges, hogy ezen egykor főfontosságú, de ma nagyobbbrészt teljesen elavult tárgyat kellőleg méltathassuk.

Szem előtt kell tartanunk, hogy a curiai döntvények túl-

nyomólag fekvő, és névszerint nemesi javakra vonatkoznak, melyek az 1852-ki ősiségi páténsnek folytán előbbi jogi természetöket tökéletesen megváltoztatták. A mennyiben tehát ezeknek egykori szabályozása egész vagyoni jogunkat oly mélyen áthatotta, hogy a paraszti vagyonnak akkori fennállása csak azoknak alapúlvétele mellett volt érthető, s hogy ezen szabályozásnak a városi vagyon legfontosabb viszonyai is alárendeltettek: itt oly rendezéssel szemben látjuk magunkat, melyet mostani jogunkból már határozottan ki kell zárni.

Ettől elvonva tehát, a curiai decisiókban a dolgok mindenféle nemeire vonatkozó határozatok foglaltatnak ugyan; melyek annélkül azonban, hogy ott akár a dolog általános fogalmának elvi megállapítására, akár azon momentumok tiszta kifejtésére valahol találni lehetne, melyek a dolgok osztályozásának szolgálnak alapúl.

Láttuk már, hogy egyes jogositványok a királyi Curia előtt gyakran a perlekedés önálló tárgyai voltak, melyek e tekintetben a testetlen dolgok fogalma alá estek. Ilyenek voltak névszerint az uradalmi u. n. kisebb királyi haszonvételek, a tizedjog stb. melyekre nézve kétféle perlekedésnek lehetett helye »ex usu« és »ex jure.«

Az ingatlan és ingó dolgok közti különbségnek igen nagy gyakorlati hordereje volt, s ezen alkalommal Werbőczy I.: 102. cz. értelmében az elzálogosított nemesi jószágok mindig ingóságoknak vétettek. Uj osztálynak csak akkor adatott hely, »si alicui sondividendum nulla bona immobilia vel nulla haereditaria, sed mera pignora obtingant, reliqui autem in portionem suam vel in toto vel potiori in parte haereditaria accipiant; quia pignorum cum haeredtibus nulla est comparatio« (1754. Dec. 17. novae divisionis). — »Actio ad novam divisionem in rebus pure mobilibus non admittitur; quia causae novarum divisionum per leges pure ad bona juraque possessionaria restrictae sunt« (1752. Susannae Tóth contra Andream Tóth, Dec. 8. novae divisionis). — »Restantiae in bonis ad sexum duntaxat masculinum regulatis, vivente communi patre accumulatae, et occasione mortis eiusdem inexolutae haerentes, fictione juris ita considerari debent, ac si pater illas incassasset; in casu autem illo utique

tamquam res mobiles utrumque sexum secutae fuissent.« (1759. successorum Nefczeriarorum, Dec. 9. divis. success. stb.). — »Si acquisite de meris mobilibus testamentum condatur, et illa expresse ad solum sexum masculinum non restringat, licet in testamento suo quampiam haeredis mentionem faciat; eo tamen non obstante sexus foemineus a successione in praenuncupato legato obtinendo excludi non potest« (1746. Antonii Hunyady contra Josephum Mottesiczky; Dec. 25. divis. success. stb.) stb. stb.

A pénz fogalmát a királyi Curia akkép szabályozta, hogy »conditio, ut in specie moneta talis, qualem ille (a hitelező) numeravit, deponatur, tanquam illegalis invalidari sollet; nam si in currenti et debiti valoris moneta, quod dabat obtinet, nullam amplius habere potest praetensionem.« (1741. Baronis Révay contra Baronissam Elisabetham Révay, Dec. 10. ad invalid. condit. pignorat.). — »Si aliquis in contractu semet ad persolutionem census in certo numero aureorum praestandam obliget, sed speciem aureorum non exprimat tunc satisfacit contractui, si aureos ordinarios deponat, vel in defectu aureorum currentem illorum valorem in argentea pecunia compenset« (1768. Episcopus Jaurinensis contra oppidanos Sabarienses, Dec. 11. ad implementum contractuum.). — »Si pro bonis pignori locatis aurei vel talleri fuerunt depositi, et litteris pignoratitiis haec conditio inserta sit, ut occasione relutionis iterum aurei vel talleri in specie renumerentur; tunc pignoratitius possessor potest praetendere, ut in conformitate litterarum pignoratitiarum sibi aurei et talleri in specie deponantur« (1730. Dec. 30. ad reluit. pign. in div. Comit.).

Összadolgok, névszerint nemesi javak, a fő- és mellékdolgra (res principalis, res accessoria) osztatnak (p. o. Dec. 20. divis. success. stb.), melyekről általában az elv áll: »Accessoria ipsi domui (azaz rei principali) adhaerent, et naturam eiusdem imbuunt« (u. o.) s melyeknek kiválólag három nemét kell megkülönböztetni: járulékokat, tartozékokat és gyümölcsöket.

A járulékok közt legfontosabbak az u. n. »melioratio« (Dec. 5. de aestimatione, Dec. 12. de actionibus

Fisci Regii, Dec. 11. de aequalitate et inaequalitate juris, Dec. 11. novae divisionis, Dec. 8. 13. divis. success. stb. Dec. 16. pignor. ex Comit. stb.), melyek a földolog értékét emelik. Ezekben két momentumot kell megkülönböztetni, a természetit, mely által »proventus bonorum absque sumptibus possessoris accrescunt« (Dec. 5. de aestimat.), és mesterségest, melyről az elv áll »meliorationes compensare solent.« (Dec. 16. pign. ex Comit.)

A tartozékok (pertinentiae vagy appertinentiae) azon mellékdolgok, melyek — annélkül, hogy önállóságukat más tekintetben elvesztenék — a földolog állandó használatához rendeltettek. Ezekre vonatkozik a »Dec. 14. ad actum maioris potentiae.«

A gyümölcsök (fructus) oly dolgok, melyeket valamely földolog önmagából hoz létre. Ezekre vonatkozik »Dec. 18. 21. 58. divis. success., Dec. 21. novae divisionis« stb.

Az osztható és oszthatatlan dolgok közti különbségre nézve azon néhány városban létezett szokást gondolom felemlitendőnek, mely szerint ugyanazon háznak több tulajdonosa azt nemcsak értelmileg, hanem physikailag felosztott részek szerint is birhatta, úgy hogy a földszinti rész más-é volt, s az emelet is más-é. Erre vonatkozó esetben példáját az előbbi kir. Curia archivumában találtam, hol Sopronban 1766. december 10. a tanács előtt Angermayer János Keresztély helybeli mézesbábos és polgár, Szöllősy Máttyás helybeli szücs és polgár s neje Erzsébet ellen ilyen a kovács-utczában fekvő ház tárgyában pert indított, melynek egyik részét ő 1764. október 3. Unger Samu özvegyétől Magdolnától vett meg, s melynek másik physikailag elkülönölt részét alperesek birták. A per tárgya a két házbirtokos közti viszonynak megállapítása volt; de az ítélet a decisiók sorába fel nem vétetett.

Végre az ősi és szerzeményi dolgok közti különbségre nézve érdekes a Dec. 38. divis. success. stb., mely szerint: »Etiam si aliqua civitas tale privilegium habeat, ut cives in illa degentes de bonis etiam aitis libere disponere possint: tamen in casu defectus cuiuspiam personae civilis in tali civitate degentis, superstiti condividenti actio ad conse-

quendam in substantia deficientis ex lege collateralem successionem denegari non potest, quia iuxta titulos 8. 9. et 11. P. II. privilegium tanquam lex privata juri publico derogari non potest.*

Ezen ítéletnek alapja azon per volt, melylyel Sopronban a tanács előtt Vinkler Rozina Angermayer János Keresztélyné a nővére Vinkler Anna Mária Veltner Endréné utáni örökséget sógorától követelte. Vinkler Illés soproni polgár után t. i. neje Lanzinger Mariától három leány maradt hátra Anna Maria, Rozina és a még hajadoni állapotban 1744. meghalt Zsuzsanna. Anyjuk halála után a még életben levő két nővér annak hátrahagyott Lanzingerféle örökségében osztozkodott; s most az egyik gyermek nélkül elhalt nővér után a másik kéri az őt illető ősi örökséget (successionem in bonis mobilibus et immobilibus). Ezen követelés irányában alperes Sopron város privilegiumára hivatkozott, melylyel Robert Károly király 1317. II. idus Novembris alatt azt határozta: »eadem libertatis praerogativa, qua cives Albenses et Budenses gratulantur, perpetua firmitate statuimus et ordinamus praedictos cives Suprunienses pacifice et quiete fruituros« *) a mennyiben tehát a budai polgárok IV. Béla király 1244. VIII. kalendas Decembris kelt privilegiuma szerint: »Quicumque ex ipsis sine haerede decesserit, possessiones dimittendi habeat facultatem cui volet« **), a gyermek nélkül elhalt soproni polgárok is összes akár szerzeményi akár ősi vagyónukról szabadon intézkedhettek, a minek folytán felperesnőt visszautasíttatni kérte. S a városi tanács ezen értelemben ítelt; de az ítélet a tárnokszékhez felebbeztetvén, ez a felperesnőnek ítélte oda nővére örökségét; mely ítéletet a királyi tábla 1757. augusztus 27. és a hétszemélyes tábla 1758. szeptember 27. hagyták helyben; s ezen ítéletek a fentidézett döntvénynek lettek alapja.

Kitetszik ebből, hogy az ősiség intézménye — daczára a XV. századi tárnoki jog 32. fejezetének, mely ősiekről in-

*) Fejér György Cod. Dipl. Hung. VIII. köt. 2. r. 75. l.

**) Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 1. r. 326. l.

tézkedik *) — a magyarországi városok jogéletéből nem fejlődött, hanem csak külsőleg volt azokba beillesztve.

III. A cselekvények és keresetek joga (Jus Actionum) körében, ha itt fejtegetésemnek feladatához képest a törvénykezési eljárást mellőzöm, a döntvények a tulajdonképi jogügyek minden viszonyait és kérdéseit azon teljességgel és határozottsággal fejtették ki, mely a XVIII. jogtudomány álláspontjának megfelelt. Így névszerint a valóságos, vélelmezett és csak képzelt tények közti különbséget, a jogok keletkezése, alapítása, fenntartása, biztosítása, módosítása, és megváltoztatásának kérdéseit, az akaratképeség, akaratelhátározás és akaratnyilatkozás kívánalmait és jelenségeit, az ideiglenes és örök jogok megszerzéséhez szükséges formaságoknak, minőségét és jelentőségét stb. a mult századnak közös magánszelleméhez képest elég határozottan és biztosan hozzák tisztába.

Például szolgáljanak a curiai döntvények következő határozatai:

1) A királyi curia a fennálló magánjogok többféle nemeit különböztette meg; névszerint a l a n y i tekintetben személyieket és családiakat, t á r g y i tekintetben személyeseket és dologiakat.

S z e m é l y i j o g o k n a k azokat tekintette, melyeket a személy maga szerzett; s ezek ismét kétfélék, ahhoz képest a mint a jogosított személy egyéni azaz physikai, vagy jogi személy.

Az egyéni személyek jogokat szerezhhetnek és birhatnak vagy szerződés útján, p. o. a hitelező adósa irányában (Dec. 1. 3. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 28. 30. 31. 32. 36. liquidorum debitorum), vagy u. n. szerzeményi vagyonára nézve »Acquisitores de acquisitis suis libere disponere possunt«. Dec. 8. de invalid. condit. pignorat. — »Acquisitorum tractatus successores etiam ita ligant, ut contra venire iisdem integrum neutiquam sit«. Dec. 11. de fassion. ex negl. praemonit. — »Si avus vel atavus bona sub certis anno-

---

*) Kovachich M. Gy., Codex Authenticus Juris Tavernicalis Buda 1803. 124. 1.

rum conditionibus comparet, atque illa in filium haereditate transeant, hic vero temporaneo huic juri perennalitem superinducat, juris acquisitor est« Dec. 21. ad invalid. fass. ex praejud.)

A családi jogositványok alapját a jogositott személyek közti családi kapocs képezi. Ide tehát — a tulajdonképi családi életből származott jogokon kívül — a házastársak közszerzeményeit, rokonoknak közös adományait, az osztatlan állapotban lévő testvérek szerzeményeit, az ősi vagyont, s a családi hitbizományokat lehet számitani. Ezekről, a mennyiben mai időben még gyakorlati érvénynyel bírnak, alább még szó lesz.

Az említett mindkét nemű jogositványoktól különböznek azok, melyek egyházi egyéneket vagy testületeket ezen minőségekhez képest illetnek. A tulajdonképi egyházi jogositványokat a királyi Curia kizárta törvénykezési köréből, »quia cadunt extra commercium« (Dec. 7. de aestimatione). Egyházi testületek világi jogositványaira nézve pedig a *lex amortisationis*-nak hódolt, melyet egész szigorral alkalmaztatott 1737. Niczky Ádámnak az Inkey család elleni perében ekkép ítélvén: »Fassiones vel contractus, quibus mediantibus bona saecularia ordini religioso perennaliter abalienantur, non tenent; atiamsi tali fassioni consensus Regius statutione firmatus superinducatur« (Dec. 48. ad invalid. fass. ex praejud.)

Különben, a jogi személyeket (községek, testületek, társulatok stb.) illetőleg, magában világos, hogy itt csak vagyoni tárgyakra vonatkozó jogositványaik jönnek tekintetbe; a mint azt fentebb a községekre nézve már láttuk, és alább a közbirtokosságokra nézve még látni fogjuk.

Tárgyilag véve a személyes jogositványoknak két osztályát kell megkülönböztetni, a családiakat és vagyoniakat. Amazok fennállásának az erkölcsi elem teszi egyik lényeges momentumát; ezekben a gazdasági érdek szolgál irányadásul. A fennálló jogrendszernek ezen jogok igen fontos részét képezik; de a curiai döntvényekből (a pénzbeli követeléseken kívül) azokra nézve sokat tanulni nem lehet.

Annál nagyobb figyelemre méltók azon curiai döntvé-

nyek, melyek a tulajdonképi dologi (u. n. dologbani) jogosítványokat tárgyazzák. Nem ugyan anyagi tekintetben, mert túlnyomólag az adományi és fassionális rendszerre vonatkoznak, melyek gyakorlati érvényökből már ki vannak vetköztetve; hanem alaki felfogásuknál fogva, mely szerint a dologi jogosítványoknak számos, és vagyoni jogunkban jelenleg is, részint közvetlenül, részint közvetve még alkalmazandó megkülönböztetéseket kifejtene.

Ezen szempontból tehát dologi jogoknál örök (jura perennalia, Dec. 16. ad invalid. transact.) és ideiglenes (jura temporanea, Dec. 12. u. o.), s virtualis (Dec. 11. 12. 19. 30. 35. ad invalid. fass. ex praejud., Dec. 1. 3. ad invalid. camb.) és reális (Dec. 13. de fassion. ex negl. praemonit.) jogok stb. közt találunk különbséget; sőt a gyökeres jog fogalma is, mely mindig adományi privilegiumokból származtatott (Dec. 1—24. ex jure radicali), es nemesi javakra nézve a legközvetlenebb tulajdont jelentette, — noha ezen irányban gyakorlati jelentőséggel már nem bir, szabad kir. városokban és szabadalmazott kerületekben, melyek bizonyos földterületre a tulajdont királyi privilegium útján nyerték, jelenleg is oly differentiáknál szolgálhat irányadásul, melyek ilyen városi vagy kerületi községek és azoknak lakosai közt felmerülnek. Különben az ideiglenes jog fogalma is, mely tágabb értelemben zálogi jognak neveztetett, szintén előbbi jelentőségéből ki van vetköztetve; az ősi jog pedig azon változtatást tapasztalta, hogy a végrendelet nélküli örökösödés esetében mint öröklött jog még hatással bir. Végre a decisióknak egyesek jogai és oly jogok közti megkülönböztetése, melyek többet együtt illetnek, (u. n. jus colligatum, p. o. Dec. 36. ad reluit, pign. in div. Comit.) jelen viszonyaink közt is tekintetbe veendő. stb. stb.

2) Az említett jogok keletkezésére, átváltoztatására és megszűnésére vagy tények vagy cselekvények szolgálnak alapul.

A tények kérdését a curiai döntvények tüzetesen nem fejtegetik, de egyes mellékes határozatok által mégis felvilágosítják. Legfontosabb itt, hogy a kir. Curia a valóságos tényeken kívül a képzelt (fictiones) és vélelmezett tények jogi

jelentőségét elég tisztán felfogta; p. o. midőn akadály esetében az adományi beiktatás másutt történné, úgy vétetik, mintha a helyszinén történt volna (Dec. 28. ad dand. v. recip. contrad. rationem; egyébiránt l. 21. u. o.); midőn valaki másnak végrendeletét aláírja, az abban foglalt intézkedésekbe beleegyezni vélelmeztetik (Dec. 32. divis. success.) Ennek folytán: »Pater per subscriptionem testamenti coniugis suae, in quantum illa de coacquisitis disposuit, praerogativae, quam qua principalis acquisitor habuit, renunciavit, et jus eatenus disponendi in uxorem transfudit«. (Dec. 44. divis. success.) S ehhez képest a kir. Curia az u. n. »praesumptio de iure« (Dec. 1. de fide instrumentorum) jogi hatását teljesen beismerte.

Sokkal határozottabban és részletebben nyilatkoznak a curiai döntvények az emberi cselekvények jogi hatásáról, és pedig hármias irányban, a mennyiben t. i. az egyes személyek akarat-képességéről, akarat-eltökéléséről és akarat-nyilvánításáról van szó.

Az akarat-képesség hiányzik a még nem törvényes korú személyekben, kik atyai hatalom (Dec. 8. de levata, compar. et contum; — Dec. 5. ad inval. transact. stb.) vagy gyámi gondoskodás (Dec. 23. de action. Fisci R. — Dec. 1. ad exig. rat. tutel. stb.) alatt állnak. Ezek tehát saját személyökben semmiféle szerződéseket nem köthetnek, s helyettök atyjuk vagy gyámjuk egyezkedik. (Dec. 2. de plenipotentario stb. — Dec. 23. de action. Fisci R. — Dec. 5. ad invalid. transact. — Dec. 2, 10. ad exig. rat. tutel.).

Az akarat-eltökélésnek szabadnak kell lennie, úgy hogy családság vagy tévedésnek, vagy erőszak és félelemnek arra befolyása ne legyen. (Dec. ad invalid. facti Magistr., — Dec. 12. 13. ad invalid. condit. pignorat. — Dec. 2. ad invalid. contr.). Fontosabb intézkedésekben azon kívül a curiai döntvények szerint az osztályrészesek, rokonok és szomszédok bele-egyezése is volt szükséges; de ez ma egyéni személyek akaratának mintegy kiegészítéséül már nem kívántatik.

A mi pedig a cselekvő személy akaratának külső nyilvánítását illeti, a mai jog más külső kellékeket és formaságokat kíván, mint a curiai döntvények rendszere; s így ez utóbbi gyakorlati fontossággal már nem bír.

3) A személyeknek oly cselekvényei, melyeknek közvetlen célja magánjogokat alapítani, átváltoztatni vagy megszüntetni, ma jogüggyeknek (negotia, negotia juris, Rechtsgeschäfte) nevezetnek, s általában két főcsoportra oszthatók, egy oldalakra, melyek egyetlen személy akaratnyilvánításán alapulnak (végrendeletek), és két oldalakra, melyeknek alapját két vagy több cselekvő személy akaratnyilatkozata képezi (szerződések).

A családi életnek az előtt nálunk a magánjog csaknem egészére kiható döntő befolyása, s összefüggőleg ezzel az ősi vagyonnak tekintetében fennálló intézkedési korlátozások azt eredményezték, hogy magánjogunk rendszerében a végrendeleti és szerződési jog nem igen tág helyt foglalhatott el. Ehhez képest a curiai döntvények is e tárgyban nevezetes önálló határozmányokat nem igen tartalmaznak. Mindamellett a kevés is néhány érdekes példát nyújt.

Végrendeletekben nagy súly van fektetve arra, hogy a végrendelkező előtt ismeretes nyelven készüljenek; különben ha bebizonyíttatik, hogy »testatori aut testatrici ignoto idiomate« készült végrendeleti intézkedés ennek meg nem magyaráztatott, úgy hogy a felperes »intermissam explanationem sufficienter docere debet«, a végrendelet érvényteleníthető (Dec. 3. ad invalid. testament.).

Szerződésekben a főszabály: »Contractus sunt stricti juris« (Dec. 11. de fassion. ex negl. praemonit.). Azért saját tette által mindenki köteleztetik; úgy hogy az ellen senki kifogást nem tehet (Dec. 20. pign. ex Comit. — Dec. 1. 2. ad correct execut.); de sem gyermekek szülők (Dec. 32. ad invalid fass. ex praejud. — Dec. 8. ad invalid transact.), sem a szülők gyermekeik tette által nem köteleztetnek (Dec. 2. ad nvalid contr.); ha csak utólag azt vagy közvetlenül vagy közvetve magukévá nem tették, p. o. ha az eladott tárgynak vételárából részeket felvették (Dec. 15. ad invalid. transact.), vagy a szerződési okmányt helybenhagyólag aláírták. (Dec. 2. ad invalid. contract.). Különben: »Fassiones, quae in imperfecta aetate fiunt, si revocatio debito tempore, ante videlicet perfectam aetatem intercedat, actoratu fatentis invalidari solent: factum enim eius pro imperfecto reputatur« (Dec.

31, ad invalid. fass. ex praejud.); azonban: »Quamvis transactio in imperfecta adhuc aetate inita sit; quamvis item facta et acta in imperfecta aetate procurata pro invalidis reputentur; si tamen illa ante adeptam perfectam aetatem revocata non sit: tunc transigens ad invalidationem eiusmodi transactionis actoratum non obtinet, cum positiva legis dispositio adsit, ut ad infringendum eiusmodi actum revocatio ante adeptam perfectam aetatem adhibeatur, qua neglecta transit in perfectum consensum, sapitque neglectus ipsam confirmationem« (Dec. 9. ad invalid. transact.). Általán véve pedig szerződésekben szabályul szolgál »mens et voluntas contrahentium« (Dec. 12. ad invalid. condit. pignor.), s ez iránti kétségekben »spectandus est usus illarum partium«, hol a szerződési vagyon fekszik (Dec. 34. ad reluit. pign. in div. Comit.).

4) Jogügyek mellékhatározmányai. Ezek a feltétel (conditio), a mellékczelzés (modus), az időhatározmány (dies, tempus).

Az újabb jogtudomány a római jognak alaposabb áttanulmányozása, és a gyakorlati jogélet számnélküli eshetőségeinek megfontolása után ezekre nézve oly álláspontra emelkedett, mely szerint az említett mellékhatározmányok közti különbséget határozottan felismeri és gyakorlati jelentőségéhez képest elvileg is méltatja. A királyi Curia a múlt században ezen különbségre nevezetes súlyt még nem fektetett, s mindhármát közönségesen a feltétel fogalma alatt subszümálja. Mi határozatlanak ennek folytán ügytételei, arról itt pár példa tanuskodjék.

A mellékczelzés tekintetében: »Ubi in fassione servitia in genere duntaxat attinguntur, vel de futuro in defensionem et conservationem bonorum, procurandumque patrocinium praestanda promittuntur, quoniam fassio eiusmodi conditionata sit« stb. (Dec. 10. ad invalid. fass. ex praejudicio.).

As időhatározmány tekintetében »Pro motivo invalidandi contractus vel transactionis non sufficit, quod ille stb. summam stipulatam pactato tempore deponere neglexerit stb; si attamen contractui vel transactioni haec conditio per expressum annexa sit, ut summa pro stipulato

termino non deposita, conventio ipso facto evanescat, tunc non adimpleta hac conditione contractus velut eidem conditioni positive allegatus, evanescat» (Dec. 17 ad invalid. transact.). — »Si quis condivisionalem praemoneri curet, licet venditio post aliquot annos subsequatur, tali condivisionalī actio amplius ex neglecta praemonitione non competit« stb. (Dec. 5. de fassion. ex negl. praemonit.). — »Si excessivae annorum conditiones in pignoratitiis contractibus obligatae sint, ad 32 annos reducuntur; cum successor evolutionem annorum non unius, sed plurium hominum ordinariam aetatem excedentem praestolari deberet.« (Dec. 1. ad invalid. condit. pignorat.). — »Si condivisionalis impignorationes per suos congenerationales factas in genere tantum et absque specifica ad annorum conditiones confirmet: ex simplici in abstracto facta pignoratitii possessorii confirmatione conditionis quoque annorum confirmatio inferri haud potest« stb. (Dec. 13. ad reluit. pign. in div. Comit.)

5. Jogoknak fenntartását és biztosítását eszközlik az óvás (protestatio), az ellenmondás (contradictio), a megintés (admonitio), az eltiltás (inhibitio), a betáblázás (intabulatio), a kötbér (poena vincularis), s az úgynevezett litteraria és a realis cautio.

Az óvásra nézve: »Protestatio vel cautela interposita ad sustentandum ius deservire solent.« (Dec. 8. de novo simplici et cum gratia). — »Actor quamvis probet, post consummatum contractum protestationem et contradictionem per se interpositam fuisse, quin imo si etiam doceat, quod nondum consummata venditione protestationem interposuerit, taliterque ius sibi competens sustentaverit stb. (Dec. 27. ad reluit. pign. in div. Comit.).

Az ellenmondásra nézve: »Contradictio ad cunctas fassiones et contractus extensa, praescriptionem sistit.« stb. (Dec. 4. de praescript.). — »Contradictio ad certas personas restricta, ultra mentem et intentionem contradicentis operari nequit« (Dec. 5. u. o.). — Különben az ellenmondásnak kiválólag adományi iktatásoknál volt helye, p. o. Dec. 12. 20. 46. ad dand. et recip. contrad. rat.; Dec. 3. ex purit. statut.: Dec. 20. pignor. ex Comit. stb.

A megintésre nézve: »Actus privatae repetitionis debiti non potest ad illam efficaciam elevari, sicut actus iudicialiae admonitionis.« (Dec. 16. liquid. debit.) — »Licet in obligatoriis interusurium per expressum non obligetur; a termino appromissae solutionis vel factae admonitionis interusurium adiudicari solet.« (Dec. 7. u. o.) Különben a megintésnek különösen az ősi javakra vonatkozó fassiókban, és a zálogváltási perekben volt nagy fontossága.

Az eltiltásra nézve: »Praearendatio decimarum dominis terrestribus, et salvo eorundem iure etiam colonis illorum competit; quae praerogativa nec per inhibitiones et statuta Comitatus potest impediri.« (Dec. 5. decim ex privil.)

A betáblázásra nézve: »Talis creditor, qui respectu debiti sui litem movit, et debitorem suum etiam convinci fecit, verum executionem peragi non curavit, praefertur quidem creditoribus non intabulatis; ante illos tamen qui intabulati sunt, licet intabulatio eorundem posterius intercesserit, prioritatem non obtinet.« (Dec. 15. liquid. debit.) — »Creditor per realem executionem sibi in bonis debitoris satisfactionem procurans, licet debitum illius intabulatum non sit, per alterum creditorem, post eiusdem executionem semet intabulari curantem, ex possessorio executi non potest.« (Dec. 31. u. c.). — »Inter creditores illos, qui intabulati sunt, praelatio debiti metienda est a prioritare intabulationis; inter illos vero, qui intabulati non sunt, ab aetate contracti debiti.« (Dec. 1. u. o.) — »Si plures creditores uno eodemque tempore intabulantur; tunc prioritas ab aetate contracti debiti metienda venit.« (Dec. 36. u. o.). — »Si quispiam bona debitoris iam praevis alicui creditori pro speciali hypotheca obligata bona fide perennaliter comparet, creditor vero nec per intabulationem debiti securitati suae prospiciat, neque vero occasione praemissae venditionis erga emptorem inhibitionem peragi faciat; in tali casu debitum suum ex iisdem bonis amplius requirere non potest.« (Dec. 11. u. o.).

A kötbérre nézve l. Dec. 28. divis. succes. és Dec. 1—4. ad desumt. vinculi, a cautio litteraria és realisra nézve pedig Dec. 2., 3., 6., 8. marcalis-t.

6. Az érvényes jogügyeektől meg kell különböztetni

azokat, melyek érvénytelenek, s ezeknek ismét két neve van, a magukban semmisek és az érvényteleníthetők (lásd Dec. 4. ad invalid. contract.). A curiai döntvények kiválólag az utóbbiakat tárgyazzák részletesen; különben vonatkoznak az előbbiekre is, p. o. »Fassiones per ignobiles Communitates celebratae sunt ipso facto nullae.« (Dec. 49. ad invalid. fass. ex praejudicio). »Contractus tales per Judicium simpliciter seponuntur.« (Dec. 9. ad invalid. condit. pignorat.) — »Privigno contra novercam ad invalidationem vel sepositionem divisionalis contractus stb. actoratus admititur.« (Dec. 12. u. o.) stb. stb.

C)

A magánjognak különös részét négy szakra szokták osztani, t. i. a vagyoni, kötelmi, családi és örökösödési jogra.

I. Vagyoni jog.

A közgazdasági eszméknek újabb időben történt hatalmas fejlődése, melyek a társadalmi lét anyagi érdekeit minden irányban áthatván, azoknak tényezőit a civilizált világ minden részeiben nevezetesen termékenyítik, eléggé magyarázza meg azon ellentétet, melyet egész Európában a mult században fennállt, s a jelenleg fennálló vagyoni jog közt találunk.

Ehhez képest hazánkban is az előbbi királyi curia döntvényeiben foglalt vagyoni jog a mostani kor igényeinek többé már meg nem felel, de meg sem felelhet. Mert egyebet tőle várni nem lehetett, mint hogy a XVIII. század jogtudományának álláspontjával összhangzásban legyen.

A curiai döntvények vagyoni joga nemcsak a tulajdonképi vagyoni értéket, mely az újabb törvényekben itt fő irányadásul szolgál, tisztán fel nem ismerte, hanem általános alapfogalmakra sincs építve; s benne az ingatlan és ingó vagyon közt szintűgy, mint a fekvőségekre nézve a nemesi, városi és paraszti vagyon közt is lényeges különbség van. A dolog természetében fekszik, hogy ezen megkülönböztetéseknek nevezetes következései voltak; mellőzve, hogy az ősi és szerzemé-

nyi vagyon, s a fi- és mindkét ágat illető javak közti különbség is nagy fontossággal bírtak. A mennyiben már az ősiségi pátenst, s véglegesen az Országbirói Értekezlet határozmányai, és az 1865. óta keletkezett hazai törvények ezen utóbbi különbséget érvényen kívül helyezték, itt csak a még érvényben levő megkülönböztetéseket kell szemügyre vennünk; a minek folytán általános szempontból azt jegyzem meg, hogy ingatlanokkal szemben a curiai döntvények az ingóságoknak csak alárendelt jelentőséget tulajdonítottak, s hogy a fekvőségek közt is a városi és paraszti javakkal szemben a nemesi birtok az, melynek általán véve túlnyomó, és nem csekély részben kizárólagos önálló bece volt.

I. Nemesi javakra nézve, valamint az előtt törvényhozásunk, úgy a királyi curia is, minden rendezésnek uralkodó czélpontjait főképp abban kereste, hogy a birtokosoknak a társadalmi, politikai és jogélet egészében azon túlnyomó befolyást biztosítsa, mely 1848. előtt a »nobiles bene possessionati«-kat illette. Ennek felelt meg az is, hogy azon jogformák, melyek szerint a nemesi javak egyesek vagyonában lehetnek, és melyekre nézve csak a kir. curia bíraskodása volt illetékes, tartattak fennálló jogunk főrészének. Az egyes tulajdonosok, jogosítványaira nézve a királyi curia más elveket nem követett, mint melyeket a Hármaskönyv és az adományleveleknek szövege magukban foglaltak; a szorosabb értelemben vett dologbani jogosítványok pedig, melyek minden újabb törvénykönyvek vagyoni jogában főfontosságúak, itt az egyedüli »fundus colonialis« okon kívül, gyakorlati érvényre nem igen emelkedhettek.*)

Az ezeknek értelmében megállapított vagyoni jog szerint tehát nemesi javakra valóságos tulajdont vagyis ugynevezett örök jogot (*jus perennale*) csak királyi adomány (a nádori adományt csak két *decisio* t. i. *Dec. 31. de action. Fisci* és *Dec. 4. ad dand. et recip. contrad. rat.*, és pedig mellékesen emtiti) vagy örökvallás alapján lehetett birni, oly módon, hogy az előbbi esetben gyökeres jognak (*jus radicale*)

*) V. Ö. Kautz Gyula »A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története Magyarországon«, Pest, 1868. 91. l.

az utóbbiban egyszerűen örök jognak volt helye. De ezen valóságos tulajdon is kettős, minden viszonyok közt immanens korlátozásnak volt alávetve, t. i. a lappangó királyi jog, és — a mennyiben a vagyon ősi volt — az osztályrészes rokonok joga korlátozásának. A valóságos tulajdonnak továbbá kettős ellentéte volt, t. i. az ideiglenes birtoklási jog (*jus temporaneum*), mely általános néven tágabb értelemben zálognak nevezetett, és az egyszerű birtok, mely szorosan véve csak tényállapot volt, melyet a törvény fenntartott.

Ha a magyar magánjog ezen birtoklási formáinak keretén belől a földesur jogosítványairól egyes esetekben concret ítéletet kellett hozni, a »*dominium directum*« és »*dominium utile*« közt igen határozatlan megkülönböztetésnek alapul vétele mellett (p. o. Dec. 10. ad *implem. contract. stb.*), a földesur részére a főszűly az ur hatalomba volt fektetve, mely a »*proprietas terrae*« (Hk. III: 30. §. 7.) főattributumának tekintetett, s melynél fogva a föld tulajdonosának mód nyujtatott, azt jobbágyainak munkaereje által hasznosítani (Dec. 3. de *actor. reali*; — Dec. 31. ad *reliut. pign. in div. Comit. at.* — Dec. 10. ad *impl. contr.*; — Dec. 19. *liqu. debit.*; — Dec. 31. ad *poen. violent.*; — Dec. un. *caus. Magist. c. dom. terr.*; — Dec. 9. 16. *pign. ex Comit.* — Dec. un. ad *aestim. fund.*). Azonban tekintetbe veendő, hogy a földesurnak jogosítványai nem ritkán mások *privilegia*mai (lásd fentebb), és az 1523: 39. tcznel fogva bányajogok által voltak korlátozva; s hogy a XVII. század óta egyes adományok gyakran a *Fiscus* részére különféle fenntartások és *reversalisok* által is megszorítást tapasztaltak. E mellett a nemesi javak tulajdonosainak a zálogbirtokos (Dec. 6., 8., 9., 11., 12. de *aestim. at.*, s általában a *decisiók ad invalidationem conditionum pignoratitiarum, ad reliutionem pignorum in diversis Comitatibus*, és *pignorum ex Comitatibus*), s az egyszerű birtokos (Dec. 1., 4., 5., 7. de *aestim. stb.*) irányában fennálló viszonyát nagy részben a curiai döntvények közvetlenül és önállóan rendezték.

A mennyiben a királyi Curianak ezekben röviden jelzett döntvényei többnyire már elavult jogkérdésekre vonatkoznak, talán nem szükséges itt azokkal részletesebben foglalkoznunk. Van azonban a nemesi javakra nézve két kérdés,

melyeknek tekintetében a döntvények a mai jogtudomány szempontjából is nagyobb figyelmet érdemelnek ; t. i. a jog-szerző elévülés hatásának, és a közbirtokos-ságuk kérdése.

1) Werbőczy az elévülést következőleg értelmezi: »Praescriptio est termini ad iudicam tum retentionem, tum reacquisitionem bonorum de jure statuti temporalis completio« (Hk. I: 78. §. 2.) és ezen értelemben a jogszerző elévülésnek hatása nem csak megtartási, hanem visszaszerzési (ad reacquisitionem) jog, tehát általánvéve valóságos usucapio is volna. Mindamellett a kir. Curia döntvényei szerint: »Si quis ex praescripto actuale incatti possessorium praecedente usu procedat, actio ei negari solet ; praescriptio enim est juris beneficium in favorem actualis possessoris contra actores ad retinenda possessa per leges constitutum, et dumtaxat pro possessore, non vero actore extra possessorium existente jus constituit.« (Dec. 14. de praescript.) Ehhez képest tehát az 1848 előtti magyar magánjog szerint elbirtoklás alapján a birtokos az általa birt fekvő jószágot nemcsak megtarthatta, hanem magát mindenki ellen törvény útján védhette is, s így a tulajdonos ellen azt szintén ügydöntő kifogásképen sikerrel használhatta; azonban elbirtoklás címje alatt indított tulajdonkereső pernek nem volt helye. Itt tehát egy curiai döntvény új jogszabályt alkotott ; s minél fontosabb a kérdés, melyre ezen szabály vonatkozik, annál érdekesebb a királyi Curia azon két ítéletét, illetőleg azon két pert ismernünk, melyek annak alapúl szolgáltak.

Ezeknek elsejét Havor Mihály a pálosok magyarország rendfőnöke mint felperes 1727. márczius hó 22-én indította meg a királyi tábla előtt Harkány zemplénmegyei helységnek visszaszerzése iránt gróf Serényi Antal, gróf Aspermont Károly Gobert, gróf Szirmay Tamás, báró Bornemisza Mátyás és József, báró Andrassy György, báró Orczy István, Vay László, Szentmiklósy István, Ibrányi István és Buday László mint alperesek ellen, kikhez később még Grassalkovics Antal is járált. A hosszadalmas perlekedés, melyben a pálosok szerzete Mátyás királynak 1478-ki, a diósgyőri kolostor számára szőlő adománylevelét, melyet II. Ulászló király 1495. meg-

erősített, vette keresetének alapjául, az alperések pedig a legkülönfélébb kifogásokkal és ellenvetésekkel (szavatosság, elévülés stb.) éltek, végre a királyi tábla következő ítéletét eredményezte: »*Reacquisitione et retentione jurium possessionariorum in praescriptione correlative se habentibus, et praetendentis possessionem semper exigentibus, difficultatem per Thomam Szirmay obversam cessare, eundemque, si praescriptioni inhaerere velit, possessionem probare teneri.*« Itt tehát már a jogszerző elévülésnek hatása a hosszas birtokállapotr szorítottatott le.

De még tanulságosabbak azon pernek eredményei, melyet Grasso Vilibald tihanyi apát 1733. június 12-én a királyi tábla előtt a következő jószágoknak visszaszerzése iránt indított, t. i. Zalamegyében Nagy- és Kis-Pecsel, Vazol, Fülöp, Füred, Dérgiece és Arács faluk, s Kék pusztá; Somogymegyében Bálványos, Igol, Boglár és Csehi faluk és a két Gámacs, Pintekhely, Kislak, Csege, Lulya, Tethves, Csicsak és Pócza puszták; Veszprém megyében Szöllös, és Fehérmegyében Csúr helységek iránt, melyekről a beperesített okmányok alapján az állítottatott, hogy az apátságnak fundationalis javaihoz tartoznak. Ezen per a táblai perek közt a legbonyodalmasabbaknak volt egyike, nemcsak a fenforgó kérdésnek igen régi okmányokra történt visszavezetésénél fogva, hanem azért is, mert az említett javak számos magánbirtokosok kezén voltak. Ehhez képest a királyi tábla által több részletes ítélet is hozatott, melyek közül a következők itt érdekesek: 1. »*Capituli et Praepositurae Budensis quoad possessionem Nagy Pechel, nobilium vero quoad Kis-Pechel possessorio ab anno 1431. continuo ex instrumentis per partes I. productis eveniente; jure porro attacti Capituli et Praepositurae in Collegium Rubrorum Tynaviense translato; intuitu vero nobilium Regiis quoque donationibus accedentibus, et adeo vetustum per saecula continuatum saecularium possessorium remonstrantibus, adeoque praescriptione legali sufficienter evicta, partes I. in ordine quoad praescriptas binas possessiones ab impetitione actorea absolvi, et in juribus suis stabiliri.*« 2. »*Productis partis A. ad comprobandum actoratum satisfacientibus, eundem contra Fülöpienses stabiliri.*« — 3. »*Jure partis A.*

quoad totum praedium Fülöp in praemissis iam edocto, allegatum per I. longaevum possessorium legi applicandum venire.« — 4. »Praescripto possessorio praedii Fülöp a parte hic agentium possessorum stante, eosdem ab impetitione partis A. absolvi; Domokosianos vero ad priori deliberationi satisfaciendum adhuc obligari.« — 5. »Parte A. quoad praedium Csege actioni suae ultro cedente, possessores eiusdem absolvi.« — 6. »Fundntionalibus ex ratione etiam actualis possessorii per partem A. ibidem habiti ad totam possessionem Füred extendi nequeuntibus, partes I. eatenus absolvi.« — 7. »Vi productorum per partem A. privilegiorum actoratum eiusdem respectu possessionis Boglár stabiliri.« — 8. »Legali praescriptione a possessoribus Boglariensibus evicta, eosdem ab impetitione partis A. absolvi.« — 9. »Praescriptione quoad Gamas probata, Baronem Majthényi absolvi.« stb. stb. Végre a per a hétszemélyes táblához felebbeztetvén, ez 1750. január 22-én következőleg ítélt: »Parte A. usum et possessorium privilegiorum suorum quoad bona et portiones actionales per partem I. possessas praehabitu non edocente, partes I. absolvi.«

2) Az előbbi királyi Curiának a közbirtokosságokat, vagyis ugynevezett compossessoratusokat tárgyazó döntvényei annál fontosabbak, mert ezek a hazai magánjognak egyik kiválólag érdekes nemzeti intézménye, mely tulajdonkép csak a mult században nyert határozott rendezést. Több tekintetben voltak nagyobb kisebb mérvben jelentékenyek; s névszerint már fentebb láttuk, mi kedvező hatással birtak egyes esetekben a községi szabadságnak fenntartására nézve. Azonban a legnevezetesebb kérdések, melyek a közbirtokosságok fennállásával lényegesen függtek össze, vonatkoztak az arányra és az arányosításra (proportio), melyek leginkább a következő curiai döntvényeknek voltak tárgya.

Dec. 4. ad invalidationem contractus. Szántó Farkas mint felperes 1754. augusztus 30-án táblai pert kezdett a vele Csépán Hevesmegyében egy határban lakó közbirtokosok, névszerint Sándor Miklós, Ordódy Anna Mária özvegy Sándor Zsigmondné mint gyermekei gyámánya, és Sándor Anna Márton Lászlóné alperesek ellen, kik az elzálo-

gosított közös földek határaitól (de communibus bonis, ab una parte possessio Csepa, ab altera possessio Sas et prae-dium Szelvén) néhai Stészel Kristóffal szerződést kötöttek, melybe felperes bele nem egyezett. Ennél fogva ezen szerződésnek Stészel László, Stészel Agnes Kékkői báró Balassa Lászlóné, és báró Berényi Klára özvegy Stészel Kristófné általi felmutatását és reá nézve érvénytelenségét kérte. A meny nyiben mindazáltal oly szerződések, melyek beleegyezésünk nélkül kötöttek, reánk nézve magukban véve semmisek, a királyi tábla ekkép ítelt: »Metali sub A. accorda reliquorum compossessorum possessionis Csépa consensu inita partem A. haud obligante; ad invalidationem eiusdem, partis A. actioni locum non esse.«

Dec. 1. ad proportionem usus. Százd Hont-megye helységében báró Hellenbach Károly és érdektársai 1757. augusztus 22. az alispán előtt arányossági pert kezdtek Foglár Imre és a többi közbirtokosok ellen, melylyel a tulságos irtásokat, a közös javadalmak aránytalan használását, s a közös erdők pusztítását megakadályozni akarván, az 1715: 69. tez. alapján a közös földek és javadalmak arányszerű felosztását és rendezését kérték; egyszersmind kimutatták, hogy ők 21 és fél belső telek birtokában vannak. Az alperesek, kik ennél nagyobb birtokot kimutattak, t. i. Ilona özvegy Csizsár Lőrinczné hit- és jegybére fejében 20 telket, mások 10, ismét mások 9 stb. telket, az arányosítást ellenezték, »quia illegitimam extensionem possessorii eventuram praevident.« Mindamellet az alispán az arányos felosztást megítélte. De a megyei törvényszék mint felebbviteli bíróság ekkép ítelt: »Pro-bis actoreis ad quotualitates intravillanas ad partes AA. spectantes non sufficientibus, causa ulterioris enucleationis gratia remittitur.« — Ezen ítélet a királyi táblához felebbeztetvén, itt az 1760. május 20. vétetett fel. Rákói Jánoky Anna Mária özvegy báró Hellenbach Károlyné mint leánya, Karolinának gyámánya, báró Hellenbach György, báró Hellenbach Pollixéna özvegy Szmracsányi Imréne, báró Hellenbach Vilma Gedey Ezekielné, báró Hellenbach Terézia Frankner Imréné, és hajadon báró Hellenbach Amália felperessége alatt; alperesek pedig Foglár Imre és neje Pongrácz Terézia, Disznóssi

Horváth Klára, Péter, Mihály és János és számos mások voltak. A királyi tábla egyrészről említvén: »Cum pars A. occasione hac Disznóssianas fassiones invalidari et in sortem quartalicii quinque fundos extradari velit; non scitur, quo sint hi fundi censendi«; másrészről a fentebbi döntvényt mondta ki.

Dec. 2. és 3. ad proportionem usus. Ezek a Kékkői és Divényi uradalmakra vonatkoznak, melyeket a XVI. és XVII. század birtokvillongásai után I. Lipót adományának alapján a Balassa család együtt, s ehhez képest a család két ága két részre osztva birt. Balassa (III.) Imre hűtlenségének folytán az egyesült uradalmak felerésze a koronára háromolván, ez végre a gr. Zichy család birtokába jutott, s innen támadtak a két közbirtokos család közt folytonos differentiák. Ezen differentiák Terenye és Szklabonya helységekre nézve 1759. egység útján intéztettek el, a mi azonban elejét nem vette azon nagyszerű arányossági pernek, melyet báró Balassa Pál mint felperes, gróf Zichy János és István, s báró Balassa Ferencz, László és Gábor mint alperesek ellen 1760. april 28-án Nógrád vármegye alispánja előtt a két várhoz tartozó helységek és puszták haszonvételei és javadalmai iránt indított. Ez alkalommal Halászi, Ludány, Bussa, Szklabonya, Kis-Ujfalú, Óvár, Kis-Sztraczin, Izeltz, Szent-Péter, Alsó- és Felső-Esztergál, Lest, Lentova, Lorin, Turopolya, Felső-Tiszovnyk, ide értve Huttát is, Alsó-Tiszovnyk, Veres, Süllye, Szenna, Madacska, Negyelistye, Brezova, Felső-Sztrégova, Divén és Oroszi helységekről, és Tót-Kis-Harastyán, Kis-Parocza, Kancsa, Kaproncza, Podhragy és Kis-Libertse pusztákról volt szó, mindehütt a közös írtványföldek, szőlők és uradalmi javadalmak iránt. (A losonezi, gergelyfalvai, podrusai, udonyai, tosonczai, lónyabányai, vámosfalvai, divénoroszi-i, pelichei, abel-lehotai, dobrossai, kasman-lehotai és kis-zólyomi differentiák más időre halasztatván). Főnehézség az volt, hogy a mennyiben az alperesek az egykor történt osztálynak igazítását sürgették, a felperesek ennek nem akartak helyt engedni, mivel a Zichy család a Balassa családdal a jus Regium közösségében, tehát mintegy adománytársak (condonatarii) lévén, mégis — a mennyiben a két család nem egy törzsből származott — köztök jogközösség nincs, úgy hogy »intravillana corporalia« azaz

olyakat követelt, »quae tanquam extraneus via divisionis eiusque rectificationis acquirere non potest.« Az elévülésnek ez ellen tett kifogása mellőztetett, s így az alispánnak ítélete szerint »possessionum, praediorum et oppidi ratam medietatem ad jus et jurisdictionem partis A. usu reali firmatam et actu vigentem indispensabiliter pertinere«; továbbá »ex transactione in forma Sedis Dominalis inter partes colligantes mutuo inita, tam intravillana quam extravillana beneficia, appertinentias et utilitates in rectam et aequam proportionem venire debere; ut adeo nec radicali alterutrius partis juri, de quo questio hic non est, derogetur, sed neque defectus aut iniuria a proportionem juris competentiae usu firmatae citra bonificationem amplius vigeat et perseveret.« S ezen ítélet a felsőbb bíróságok által is 1767. augusztus 22. és szeptember 9. csekély módosítással helyben hagyatván, a »Dec. 3. ad proportionem usus«-t eredményezte.

Azonban nevezetes körülmény az lévén, hogy a gróf Zichy család a Divéni uradalomnak jövedelmeit nem közösen a báró Balassa családdal, hanem külön szedte be, s névszerint Vámosfalva, Kasman-Lehota, Divén-Oroszi, Zsély, Pribély és Hutta helységeket, továbbá Kaproncza, Praskova, Tomanova, Rusnyák ls Lubocska pusztákat, s Podreecin, Neczelistyén, Felső-Tiszovnykon, Lesthen, Turopolyán, Ludányon, Lentován és Privojon a malomtartási jogot külön birta, melyek nagyrésztben saját benépesítésének és irtásainak folytán keletkeztek: az ítélet végrehajtása alkalmával kérdés támadt hogy ezen külön jogositványok miként fognak tekintetbe vétetni? — S ezen körülmény volt oka annak, hogy midőn az alispán 1768. márczius 8. az irtványokban, s márczius 11. az erdőkben az ítéletet végrehajtani akarta, a Zichy család ellentállással élt; a mi 1768. május 4. ellentállás-igazolási perre szolgáltatott alkalmat. Ezen igazolást az alispán elutasította s az ellentálló családot 300 frtnyi bírsággal sújtotta. A megyei törvényszék azonban azon okból, mert az »antiqua subfundualis appertinentiá«-k nem proportionalis, hanem táblai ítéletnek tárgya lévén, »executionis actu, utpote sequestratione sylvarum ante adjustmentem extirpaturarum haud practicabili existente«, az alperes családot a bírság alól fel-

mentette; a mi a királyi táblától 1769. april 28. és a hétszemélyes táblától 1769. szeptember 11. helybenhagyatván, a »Dec. 2. ad proportionem usus«-nak lett alapja.

Dec. 4. ad proportionem usus. Báró Hellenbach György, Jánoky Anna Mária özvegy br. Hellenbach Károlyné mint gyermekei gyámánya, báró Hellenbach Polixéna özvegy Szmrecsányi Imréné, br. Hellenbach Terézia Frakner Imréné, báró Hellenbach Vilma Gedey Ezékielné, és br. Hellenbach Amalia, mint felperesek, Felső-Szemered hontmegyei helység egyéb közbirtokosai, t. i. Bory Dávid, mint első neje Tarcsányi Juliannátóli gyermekei gyámtyja, és második neje Óváry Mária, Csalik János és neje Sipeky Krisztina, Tarcsányi Istvan, Czalik János mint neje Tarcsányi Klárátóli gyermekei gyámja, Gyura Imre és Földváry Sándor ellen 1760. január 14. az alispán előtt arányossági pert indítottak. A pernek tárgya bizonyos földterület (calcatura) volt, mely már emberemlékezet óta Felső-Szemered határához számítottatott s melyet ehhez képest a felperesek az arányosság körébe vettek, de melyről az alperesek azt állították, hogy egykor Tarcsány neve alatt attól külön álló pusztát képezett. Ezt a XIV. századig vissza terjedő okmányokkal (1358. »predium Ztra csan,« melyet »Magister Petrus filius Pauli« birt; — 1358. hogy »Elizabeth consors Ladislai filii Valentini de Darasd cum filiis Lak de Zemerred« ezen praediumra nézve egyességre lépett stb.) igyekeztek bizonyítani. De az alispán ezen kifogásnak helyt nem engedett; s ítéletét felebbezés útján 1768. márczius 16. a királyi tábla és 1769. augusztus 23. a hétszemélyes tábla is helyben hagyta. Így keletkezett a fent jelzet curiai döntvény.

Decisio 5. ad proportionem usus. Ennek alapját báró Haller Samunak Nádudvar helységet tárgyzó 1748—63-ki arányossági pere képezte, melyről a személyi jogra vonatkozólag már fentebb szólltam.

Decisio 6. ad proportionem usus. Rimanóczy Antal mint felperes Vas vármegye alispánja előtt 1746. aug. 25. Niczky Ádám mint alperes ellen Nagy-Paty helységre nézve arányossági pert indított. melyben a Szécsy család régi

jogának alapján, a mennyiben ezt Paty-i Judit örökvallás és azt megerősítő királyi jóváhagyás útján megszerezte, kinek jogutódja a felperes, ez az alperestől bizonyos erdőségek arányszerű részének kiadását követelte. Ezen követelés mind a megyei, mind a táblai bíróságok által a fentemlitett döntvény értelmében elmozdított.

Decisio 7. ad proportionem usus. Ennek tárgya egy igen érdekes arányossági per volt, melyet Salamon Farkas az alapi-i pusztára nézve Fehérvármegyének alispánja előtt 1736. condivisionálisai, illetőleg a többi helybeli közbirtokosok ellen kezdett. Ezen pusztát t. i. régi családi jognak alapján Salamon Farkas per útján szerezte vissza, a minék folytán az azután közte és nagyatyja Zsigmond két testvére László és Samunak utódjai közt felosztott. Ennek folytán történt, hogy az épületek fekvése nem felelt meg teljesen az osztályul jutott részbirtokoknak, s hogy az ujonnan ültetett szőlők fekvése szintén nem volt összhangzásban az osztály általi birtokrendezéssel. Így noha a pusztának felső része az alsónál hasznosabb és termékenyebb volt, mégis Salamon Farkas, hogy lakása a templomhoz és egyéb birtokához közelebb legyen, mindjárt eredetileg lakházát annak alsó részében építette. S midőn azután az osztály eredetileg a feleket ki nem elégítette, ezen per támadt; de ennek alkalmával az alispán a hely színén sem tudott már úgy eligazodni, hogy az érdekeltek kívánságának eleget tenni képes lett volna. 1751 felebbezés útján a per a királyi tábla elé jutott, mely a következő ítéletet hozta: »Fundis curiarum et sessionum, terrarum item arabilium ad certas calcaturas reducendarum, pratorumque et vinearum praevis excisis, et inter partes dividentes secundum uniuscuiusque competentiam in quolibet loco subdivisis; aedificiis vero, uti etiam vineis, ac aliis idgenus beneficiis privatis sumptibus procuratis prioribus possessoribus in sortem ratae portionis eorundem remanentibus; beneficium pascui, iuxta tamen elaborandam proportionem usurpandam pro communi relinqui; prout etiam reliqua tam interna quam externa loci et territorii beneficia inter easdem partes ad mentem articuli 69: 1715. per totum praedium ad iustam proportionem reducenda decerni« stb. Ezen ítéletnek határo-

zatát, melyet a hétszemélyes tábla is helybenhagyott, reproducálja a fentebbi decisio.

Dec. 8. ad proportionem usus. Ennek anyapere a személyi jogra nézve fejtegetett gróf Keglevich-féle Nagy-Kőrös város kőzbirtokosai és községre elleni proportionális per.

Decisio unica ad cassationem educilli. Ez azon pernek eredménye, melyet eredetileg »Adolphus a Sancto Georgio, Consiliarius, Supremus Comes Comitatus Jaurinensis, qua Episcopi Jaurinensis, ad eumque spectantis dominii et arcis Sabariensis ex collatione Regia domini terrestres« helyettese mint felperes, Malik Ferencz szombathelyi curialista »qua in domo sua, in antelato oppido Episcopali Sabariensi in vico seu platea Kis-Karicsa sita, promiscuam tam in promontorio antelati oppidi procreatorum, quam extraneorum vinorum educillationem attentantem« alperes ellen, Rosty István Vas vármegye alispánja előtt indított. A keresetlevélben az mondatik, hogy az alperes vagy két esztendővel előbb »primum clam et occulte tali sub adumbrato colore et praetextu, quasi vina eadem duntaxat in promontorio procreata, alias liberae educillationi incolarum relicta educillari fecisset; iam vero palam et aperte sub tali praetextu, exposita haedera, extranea quoque, ex aliis scilicet promontoriis pretio comparata, vasatimque introducta vina educillari facere praesumeret; sicque dominale educillum seu proventum educillarem non tantum minuire et damnificare, sed etiam ipsum jus dominale restringere et suppressere conaretur«; a minek folytán 1000 forintnyi kárnak megtérítését követelvén, fenntartja magának a hatalmaskodási keresetet, s »abusum et praejudicium praeviae extraneorum vinorum educillationis tolli et sufferri, eundemque I. iuxta pristinum morem et consuetudinem in educillando vino procreationis Sabariensis observatum, a paritate etiam articuli 51: 1559., exemplo item articuli 36: 1550. regulari et restringi« kéri.

Ennek ellenében alperes az általa bírt curia előzményeit a következő okmányokkal világosítja fel: a) 1584. »datum in arce nostra Sabariensi die 20. Martii.« »Nos Georgius Draskov es stb. (győri püspök) nobilis Georgii Maurovich de Zvoy-

novich alias barbitonsoris nostri stb. (érdemeinél fogva) totalem partem eius horti, qui dum oppidum nostrum Sabariense munivimus, extra sepimentum cecidit, in qua ipse nunc domum lapideam extruxit, contulimus« stb. — b) 1604. »datum in arce Sabariensi die 2. Februarii.« »Michael Topoczky Provisor arcis Sabariensis Illustrissimi et Reverendissimi domini Martini Pethe de Hethes Archiepiscopi Colocensis, Administratoris Episcopatus Janrinensis stb. quod nobiles Gabriel filius quondam Georgii Maurovich, et Prisca Czerzky relicta vidua praefati quondam Georgii Maurovich domum ipsorum lapideam, quam in dimidietate unius horti olim ad hanc arcem Sabariensem pertinentis, et intra hoc oppidum Sabariense existentis, sumptibus et laboribus suis construxerant et aedificaverant, nobili Stephano Novák, et dominae Helenae Santasics consorti eiusdem, haeredibusque et posteritatibus eorundem utriusque sexus universis, et ipsis deficientibus, fratribus et consanguineis eorundem utriusque sexus universis in et pro florenis 126 Hungaricalibus dedisset, vendidisset et appropriasset perpetui juris titulo« stb. — c) 1604. »datum in arce Sabariensi die 10. Aprilis.« »Joannes Gorup Provisor arcis Sabariensis Illustrissimi et Reverendi domini Nicolai Dallos Episcopi Jaurinensis« stb. hasonló eladási okmány, melylyel az emlitet curia »Petro Harasztoviczay aliter Borbél, et dominae Ursulae Mesterházy eiusdem consorti« és gyermekeiknek 350 magyar forintért eladatott. — d) 1645. »feria sexta proxima post festum Beati Andreae Apostoli.« »Nos Capitulum Castri Ferrei stb. praesente Georgio Bokor Officiali arcis Sabariensis Illustrissimi et Reverendissimi domini Georgii Draskovias Episcopi Jaurinensis« stb. hasonló eladási okmány, melylyel Borbél Péter fiai az emlitett »domum nobilitarem« »Egregio Joanni Enyedy Notario nostro« 150 magyar forintért eladták. — e) 1649. »feria tertia proxima post festum Beati Martini Episcopi« »Nos Capitulum Castri Ferrei stb. quod nobiles, prudentes et circumspecti Georgius Nagy de Domokosfalva Judex, item (négy nèv) Senatores et alii nonnulli Jurati Cives, per consequens autem tota Civitas Sabariensis« stb.; ugyanazon curiára vonatkozó hasonló 650 magyar forintért történt eladásról »Egregio Joanni Enyedy.«

— Ezekről azután a ház Malik Ferencz alperes családjának tulajdonába átmenvén, az említett előzmények alapján az alispán, Vas vármegye törvényszéke, s a királyi és a hétszemélyes táblák ekkép ítélték: »Actionali substrato circa interpretationem productorum in processu privilegiorum dijudicari nequeunte, partem A. ad suum competens forum relegari, concomitanter partem I. hoc processu absolvi.«

Ezen ítéletnek következtében ugyanazon ügyben gróf Zichy Ferencz győri püspök 1746. augusztus 28. táblai pert indított »contra Juditham Bogyay viduam Francisci Malik qua etiam prolium suarum tutricem«; de a királyi és a hétszemélyes táblák előtt sem nyert kedvezőbb ítéletet; t. i. »Productis partis A. instrumentis ad imponendam parti I. privilegiorum productionem non sufficientibus, actoratum eiusdem condescendere«.

II. A városi fekvő birtok tárgyában a curiai döntvények sokkal csekélyebb érdekekkel bírnak, mint melyet a nemesi javak tekintetében nyújtanak. Ez annyiban magyarázható meg a dolog természetéből, a mennyiben a nemességnek joga kiváló értelemben tekintett országos jognak, tehát a királyi Curia is, mely az országban a legelőkelőbb törvényszék volt, s mintegy saját rendeltetésénél fogva magát hivatottnak érezte, hogy annak érvényesítésére és kifejtésére több gondot fordítson, mint a városok-éra, mely az uralkodó vélemény szerint inkább csak particularis jog volt. S ehhez járult még, hogy a városok joga túlnyomólag nem országos törvények, hanem királyi privilegiumok által volt rendezve, s hogy Werbőczy példája, ki Hármaskönyvének 272 czimei közt tulajdonkép csak tizenhármat szentel a városoknak, a városi jogokra nézve az előbbi kir. Curiában is nevezetesebb érdeket nem ébreszthetett. Noha tehát a városok jogszolgáltatásának szállai is a királyi Curiában mint az ország legfelsőbb felelőviteli forumában folytak össze; a városi jogokra, s névszerint a városi birtok előbbi rendezésére nézve mégis a döntvényekből sokat nem tanulhatunk.

Talán nem tévedek, ha azt tartom, hogy mai jogtudományunk szempontjából ez nem örvendetes jelenség. Tudjuk ugyanis, hogy újabb jogi reformjaink életbeléptetésére a vá-

rosi birtok sokkal könnyebb tért nyújtott, mint a nemesi; sőt számos új intézmények fogantatása, mely a nemesi birtoknál sok közvetítő és költséges munka által feltételeztetik, a városi birtoknál csaknem közvetlenül történhetik; a minek folytán a jogfejlődés átmeneti stádiumai itt sokkal egyszerűbbek, mint amott. De ha a királyi Curia a városi birtokra nézve határozottan és feltétlenül kimondta az elvet, hogy »fundi civiles sub classem jurium possessionariorum non veniunt« (Dec. 24. liquid. debit.); méltán lehet kérdezni, miért nem követte ezen elvet hasonló objectivitással a részletekben is? miért alkalmaztatta a nemesi birtok szabályozásának egyes pontjait még a városok privilegiumai ellenében is a városi birtokra? mint azt p. o. az ősiség elvével láttuk (Dec. 38. divis. success.), s másrészről miért nem tett kellő különbséget a szabad királyi, és a földesuri hatalom alatt álló városok közt?

Kitetszik ebből, hogy itt a városi birtokról sokat nem mondhatok, s hogy fejtegetésem célja ellen nem cselekszem, ha az általam a curiai levéltárban áttanulmányozott perекből a városi birtokra nézve néhány oly adatot is felhozok, melyek a döntvények közé fel nem vettek.

Mindenekelőtt azon esetet kell szóba hoznom, mely alkalmat szolgáltatott arra, hogy a királyi Curia a nemesi és a városi birtok közti jogi különbséget a már jelzett »Decisio 24. liquidorum debitorum«-ban kimondta.

Nyitrán t. i. gróf Forgács László 4000 forintért házat adott el gróf Hunyadi Mihálynak, ki a ház árát ki nem fizette, hanem kötelezvényt adott, hogy azt egy év alatt megfizetni fogja. Ez azonban meg nem történvén, az eladó a vételár iránt világos adóssági pert indított, mely neki meg is ítéltetett. Végrehajtás történvén, a vevő a vett házat »in fundum executionis« akarta adni, a mi azután azon kérdéshez vezetett, ha vajjon az eladó ezen fundus executionis-t köteles-e elfogadni? Az eladó mint felperes ezt ellenezte, ellenzése ekkép indokolván, hogy »memoratum domum perennaliter in Comitum L. jurisdictionem civicam sponte amplectentem transtulit«, s hogy »memorata domus oneri publico subiecta, praeterquam quod classem jurium possessionariorum ingredi,

interque pignora et res mobilet in pecuniam facile commutabiles reputari nequeat, neque in statu illo, quo Comiti I. resignata est, reperiatur, sed neque pro speciali hypotheca creditae summae obligata sit« stb. A bíróság is ezen értelemben ítélte, s így keletkezett az itt szóban levő curiai döntvény.

Az előbbi királyi Curia azon kívül a városi realitásokra nézve néhány más tételt is mondott ki; p. o. hogy városi realitásokra a sz. k. városokban a betáblázások a tanács által történjenek (Dec. 33. és 36. liquid. debit.); hogy városi javakról örökvallások is a tanács előtt történjenek (Dec. 21. pign. in Comitatu.); — sőt a városi fiscus örökösödésére nézve a két tábla ellenkezőleg ítélte, t. i. a hétszemélyes tábla: »Si quidem successio Fisci Civici in defectibus per art. 16: 1649. ad bona duntaxat civilia restricta esset, idcirco eveniente alicuius liberae in Civitate degentis, sed nulla bona civilia possidentis personae defectu, in substantia deficientis nullam successionem praetendere potest«. (Dec. 37. divis. success.); ellenben a királyi tábla: »Civitates in casu defectus personarum liberarum in gremio illarum degentium, onera civilia supportantium, adeoque jurisdictioni suae subiectarum, succedunt«. (Plan. Cur. 211. l.). »Leges, quae causas ex binaria oppositione ad actum maioris potentiae suscitatas Tabulae Regiae dijudicandas deferunt, ad causas civium extendi non possunt« (Dec. 12. de iudicatus quaestione) stb. stb.

Különben legfontosabbaknak látszanak azon curiai ítéletek, melyek szerint a sz. k. városok kebelében már akkor valóságos szolgalmaknak volt helye. Ilyen ítéletek a következők:

Pestre nézve, Hacker József ácsmester és neje Pauer Klárának pere Pauer Gáspár ellen 1775. körül »ad repositionem sublationis servitutum luminis et stillicidii.« A városi tanács azt oda ítélte, s a királyi tábla mint felebbviteli bíróság ezen ítéletet helyben hagyta.

Pozsonyra nézve: Gr. Eszterházy Kazimir a Duna-utczában sz. Lőrincz kapuja mellett gróf Erdődy Sándor házának szomszédságában az Ullinger-féle házat megvevén, 1774. évi ápril 12. a felperesnek tiltakozása daczára annak telke felé egy előbbi kis nyílás helyett egy nagyobb és két kisebb abla-

kot nyitott. Ennek folytán gróf Erdődy mint felperes a városi tanács előtt ezen ablakok befalaztatása iránt a Hk. Prol. 10. 11. és 12. cz., a helybeli szokás, és az 1723: 30. tcz. alapján pert indított. Erre gróf Eszterházy mint alperes azt válaszolta: »Provocatae leges nullam de servitutibus, minus de earum sublacione mentionem faciunt; imo nec ullae aliae extant, quae institutum hoc secundarent: proinde I. illud velut nullo jure admissum condescendi petit, vel ideo etiam, quod actori aut repositorio aut violentiali processu agendum fuerit«. Erről a városi tanács ekkép ítelt: »Quoniam sensu actionalium legum, municipalis item ab avito praescriptae, et exemplis etiam recentioribus suffultae consuetudinis nec servitutes citra concursum et assensum vicini loco movere et aliorum transferre, multo minus novam fenestrarum servitutem inducere licitum foret: dominum Comitem I. in obstruendis duabus minoribus fenestris, dein vero reducenda etiam, et priori loco in mensura oculariter attacta reponenda maiori fenestra judicialiter convinci«. Ellenben a tárnoki szék: »Quoniam Comes I. ex humiliori antehac domo causa etiam publici decoris solenne aedificium extrui faciendo, prae-habita unius fenestrae servitutem altius elevare, eandem ampliare, et in alium locum transferre potuerit, allegata municipali velut in positiva quapiam Regni lege alioquin haud fundata consuetudine nullatenus obstante: eandem fenestram in statu factae translationis relinquendam adinveniri«. A királyi táblának, hol a felebbezett per 1779. február 25. vétett fel, 1783. augusztus 21. hozott ítélete szerint: »Sententiam procedentis Magistratus Civici approbari«, s a hétszemélyes táblának 1786. június 28-ki ítélete szerint: »Parte A. per factum actionale servitutem sibi illatam esse non docente, sententiam Sedis Tavernicalis approbari.«

Gróf Kasztel József, ki Romazeder Mártonnak házát és telkét a város fala és szt. Lőrincz kapuja mellett (ubi turris pomerialis Zwinger dicta) vette meg, mint felperes, Klobusiczy Samu mint alperes ellen, ki 1767. ezen tornyot a várostól megszerezte, pert indított, mivel ez »ab antiquo obmuratae turris pomerialis foramina fregit, et plures fenestras cirsus fundum A. aperire nititur, studio praecipue voluptatis;

ubi tamen versus Civitatis fossatum, et versus diversorium ad rubrum bovem sufficientes fenestras et superabundans lumen habere potest«, továbbá mivel »partem A. ocepta aedificii in proprio fundo ab opposito praescriptae turris per transversum structura inhiberi curaverit.« A periratok a két fél érveit részletesen kifejtik. A városi tanácsnak ítélete az alperesre, a tárnokszék ítélete a felperesre nézve volt kedvező. A királyi és a hétszemélyes táblák a városi tanács ítéletét hagyták helyben.

Komáromra nézve: Dumesa János, Konstantin és Antal testvérek mint felperesek Pájer Mátyás mint az előbb Khissler-féle ház új tulajdonosa és alperes ellen 1764. május 5. indítottak pert, »in quantum per collocationem novi stillicidialis canalis per Philippum Khissler et Joannem Prekler vicinos, in parte domum suam communem respiciente erecti, praejudicium inferri observassent«. A városi tanácsnak ítélete szerint a felperesek háza, vagyis »domus ad auream crucem, dum adhuc Civitatis fuit, erat servituti actionali subiecta«, a mínek folytán »etiam nunc tollerari debet per actores, cum domus in eos translata est«; továbbá a »conservatio canalis stillicidialis Civitatis« mindkét félnek meghagyatik A királyi és a hétszemélyes táblák ezen ítéletet helyben hagyták, azonban úgy, hogy az említett csatornának fenntartása csak a felpereseket illesse. stb. stb.

Vége III. a paraszti és IV. az ingó vagyont tárgyzó döntvényekre nézve, még néhány megjegyzés:

1) A mennyiben az urbariumok csak 1767. és 1780. hozattak be, fejtegetésünk pedig tulajdonkép csak 1769-ig terjed, itt a jobbágyok vagyoni jogosítványait akkép vesszük szemügyre, a mint az urbariumok behozatala előtt voltak.

2) Ha tehát a döntvényekben akár »sessiones intravillanae« (p. o. Dec. 4. de instituto; — Dec. 5. ad proport. usus), akár »antiquum constitutum sessionum et appertinentiarum postfundualium« (Dec. 6. ad proport. usus) említettnek, ezeket nem az urbariumok, hanem a régibb szabályok szerint kell értelmezni. Pusztákról vagyis u. n. »praediumok«-ról is a döntvényekben van szó. (p. o. Dec. 10. ad implem. contr. — Dec. 4. és 7. ad proport. usus.)

3) A jobbágyokat csak ingóságaiknak és telkeik beruházásainak tulajdona illetvén, (Hk. III : 30.); a fekvőségnek tulajdonosa pedig a földesur lévén, ők erre nézve a földesur »dominium directum«-a alatt állnak. Az »ususfructus« szó, mely újabb időben ezen viszonyra alkalmaztatott, akkor ezen értelemben még nem volt szokásos. Az is történt, hogy »dominus terrestris jurisdictionato suo utile cuiuspiam praedii dominium contrantualiter obliget« (Dec. 10. ad. implem. contract.)

4) Azért a jobbágy a telkéhez tartozó fekvőségeket el nem adhatta (Dec. 4. pign. ex Comit.); s úgy szintén »fundos suos sessionales invito Domino onerare non potest« (Dec. 31. ad reluit. pign.) Továbbá »Si in una possessione sint duo domini terrestres, jus exaestimandi fundos ex communi extirpatos uni compossessori ita competit, sicut alteri.« (Dec. 4. pign. ex Comit.)

5) Az ingóságok az egyesek jogának feltétlenebbül voltak alávetve, mint az ingatlanságok, s ezen ellentézés szerint több curiai döntvényeknek képezik tárgyát; (l. Dec. 1—26. ad acquisitionem mobilia, allaturae, dotum et paraphernorum).

II. Kötelmi jog.

A curiai döntvények négyféle kötelmi viszonyra vonatkoznak: 1. szerződésekre, 2. pénzbeli adósságokra, 3. károsításokra, és 4. u. n. magánjogi bántalmakra.

1) Szerződésekről általános értelemben a döntvények nem igen intézkedtek, s többnyire a szerződéseket concret értelemben akkép vették szemügyre, a mint egyes határozott dolgokra vonatkoztak, p. o. nemesi javakra, pénzbeli adósságokra. Különben a királyi Curia határozottan beismerte a különbséget azon szerződések közt, melyek valamely dolognak átadása által tételeztetnekfel (p. o. zálog), és azok közt, melyeknek létezésére a felek kölcsönös megegyezése elégséges (p. o. adásvevés, l. Des. 24. liquid debit.); s vannak egyes kiváltságos szerződések is, melyeket az előbbi kir. Curia tekintélye támogatott. Ilyen volt névszerint a jószág-

csere, melyről — habár fekvő nemesi ősi javakat tárgyzott is — a Dec. 4. ad invalid. cambii azt mondja, hogy »praecipuum cambiorum motivum est commoditas partium, illaque reflexe ad cambium ineuntes, et non successores considerari debet« (Dec. 4. ad invalid. cambii.). Más viszonyok közt a családi birtokra nézve mindig a jogközösségben lévő rokonok és az idegenek közt lényeges különbség tétetett (p. o. Dec. 51. 52. divis. success.).

Az egyes szerződések közül, melyekről a döntvényekben szó van, a letétet (Dec. 6. ad dand. rat. oppos., — Dec. 36. liquid. debit.), a haszonkölcsönt (Dec. 36. liquid. debit.), az érdemdíjazást (Dec. 15. 16. de fass. ex negl. praemonit. — Dec. 5. ad invalid. condit. pignorat. — Dec. 12. ad. reluit. pign. in div. Comit.), a meghatalmazást (Dec. 3. de judicat. quaest. — Dec. 1—5. de plenipot. et fratre natu maiore — Dec. 31. ad dand. et recip. contrad. rat. — Dec. 10. ad. invalid. transact. — Dec. un. ad dand. gesti officii rationes) s a megbízás nélküli ügyvitelt (Dec. 5. ex purit. statut.) emelem ki.

2) Részletesebb és határozottabb a curiai döntvények tartalma a pénzbeli adósságokra nézve (Dec. 6. de instit. — Dec. 3. de juramentis. — Dec. 12. de opposit. — Dec. 6. de novo. — Dec. 30. de action. Fisci R. — Dec. 3. de excis. quartal. — Dec. 36. ad invalid. fass. ex praejud. — Dec. 5. ad invalid. contr. — Dec. 3. 6. ad dand. rat. oppos. — Dec. 23. divis. success. — Dec. 1—36. liquid. debit. — Dec. 19. ad acquis. mob. — Dec. un. ad ineund. comput. — Dec. 36. ad poen. violent.). S ezek közül különösen néhányat említek, melyek két érdekes kérdésre vonatkoznak, t. i. a községek adósságai és a csődre.

Ratkó Gömörmegyei mezőváros községe 1758. Sturmán Mátyástól 3000 forintot vett kölcsön, s erről a község nevében és pecsétje alatt kötelezvény állíttatott ki, melyet annak több tanácsnoka és lakosa is aláírt. Ezen adósság mindazáltal a kikötött időben le nem fizettetvén, Sturmán Mátyás mint felperes »contra providos Georgium Hervot, Joannem Simko et reliquos etiam Senatores et oppidanos Ratkoieneses« Gömör vármegye szolgabírája előtt világos adóssági pert kezdet. A szolgabíró a községet el is marasztalta. De a megyei

törvé nyszék a pert folytatás végett visszaküldte, »ut in quantum edoctum fuerit, ex praescripta summa in utilitatem aut necessitatem Communitatis quidpiam esse conversum, Communitas in tantum portando oneri obnoxietur; de reliquo residuo, quod supernataverit, et dispendiose per levantes erogatum compertum extiterit, ipsis portandum onus ut imponatur adinveniri.« Erre a per 1765. a királyi táblához felebbeztetvén, ez által a következő ítélettel intéztetett el, hogy »eveniente eo, quod actor praenotata sub sigillo et subscriptione Senatus oppidi chartabianca bona fide toti Communitati summam actionalem in promotionem processus Luzsinszkiano-Dobocziani in commodum totius Communitatis tendentis levatam crediderit, ad exolvendum debitum actionale idem oppidum obligari; salvo tamen ad subscriptos in obligatione Judices et Juratos oppidi, si et in quantum in rem Communitatis praevio modo levata summa per eosdem conversa non fuisset, suo modo regressu«; a hétszemélyes táblától pedig: »Sententiam Inclitae Tabulae Regiae Judiciariae approbari.« Ezen ítéletek lettek a Dec. 28 liquid. debit. alapja.

Nevezetesebb ennél még a csődrendet tárgyzó curiai döntvények szabálya. Mert az 1723: 107. tcz. a csőd-eljárást nálunk is behozván, egyebet nem határozott, mint hogy »ad normam in aliis Regnis et Provinciis observatam prioritas juris in futurum observetur,« ezen jogelsőbbségre nézve pedig szabályt ki nem mondott: a kir. Curiának volt hivatása ezen hiányt pótolni. A mennyiben pedig az így megállapított rend 1840-ig volt egész csődi eljárásunk egyedüli alapja, mely az addigi csődperekre nézve később is megtartotta kötelező erejét, rendkívüli érdek van kötve azon perekhez, melyekből a Curia csődszabályozó döntvényeit meritette. Ezek a következők:

Trumer Jakab magyaróvári lakos és kereskedő 1756. meghalván, kiválólág azon kereskedelmi társulat szerencsétlen üzletének folytán, melyben Schiemer Györggyel és néhány mással »Óváriensis Societas« czége alatt volt, hagyott hátra sok adósságot, melyeknek tekintetéből özvegye Longon Terézia a magyaróvári tanács előtt csődöt jelentett be. Ennek folytán számos hitelező jelentkezett, kiknek ellenében »The-

resia Longon vidua Jacobo Trumeriana declarat, cum ipsa neque ad contrahenda debita ullo modo concurrerit, neque vero de quaestorali defuncti sui mariti societate sibi quidpiam constet; interea vero totam non modo mariti, verum et suam mobilem et immobilem substantiam pro fundo maritalium creditorum conscriptam et inventatam experiatur; ex qua cum ad sensum legum patriarum primum jura sua vidualia deduci debeant, illa sequentibus Judicio proponit« stb. Követelései a következők voltak: özvegyi jogositványai, női ruházata (mundus muliebris), hozománya, legatum fratris sui Mathiae Longon, cantarum nempe argenteum, et floreni 800 aeris parati atyja után öröklött szőleje, s a gyermek nélkül elhalt testvérének hátrahagyott 1080 forint és 85 denárnyi vagyona. Ezekre nézve magát mindenek előtt a csődtömegből kielégíttetni kérte. Különben Trumer Jakab igen terjedelmes üzlete úgy hozta magával, hogy számos és különféle hitelezői lévén, a csődeljárás is igen bonyodalmas, s kiválólag, mi a kereskedelmi könyvek kivonatját illeti, érdekes volt; mely a városi tanács ítélete által elintéztetvén, a mennyiben ez felelbezés útján az uriszék, a megyei törvényszék, s a királyi és hétszemélyes táblák által helybenhagyatott, a »Dec. 36. liquidorum debitorum« egyik alapítéletévé lett.

A másik ezen döntvénynek alapul szolgáló, de közvetlenül a Dec. 33. liquid. deb.-al is összefüggő csődper akkép keletkezett, hogy Roth György pozsonyváraljai kereskedőnek halála után, első nejétől Beer Mária Erzsébettől hátra maradt leánya Máriának nevében ennek nagybátyja és gyámja Beer Frigyes Vilmos, özvegyétől Bayer Eva Máriától 3553 forintot 25 denárt követelt; a mihez azután számos beavatkozó csatlakozott. Ezen perben kiválólag a betáblázott hitelezők követeléseinek kérdése érdekes, mely a mezővárosi tanácsnak ítélete szerint a következő elintéztést nyerte: »Ad creditores chyrographarios legali intabulatione provisos digrediendo; quamvis quidem partes in processu quoad intabulationes eorum coram Libera Regiaque Civitate Posoniensi, Modrensi et Jaurinensi opposuissent, intabulationes in praeattactis Civitatibus factas ex eo locum habere nequire, quod mobilia personam sequantur, ibidemque intabulationes fieri

oportuisse, ubi jurisdictio ex mora (tartózkodás) et possessorio debitoris locum sortitur; insimul et id opposuissent, quasi vero coram oppido Váralja factae intabulationes subsistere nequirent, siquidem articulus 107. anni 1723. solummodo Comitatum et Civitatum mentionem faceret. Cum nihilominus usus et praxis etiam in Civitatibus receptus multos casus ex Civitatibus Sedem Thavernicalem et Curiam Regiam transientes docerent, in mobilibus quoque coram illa Jurisdictione, coram qua res mobiles deprehenduntur, intabulationes fieri posse; oppidum Váralja vero virtute privilegiorum suorum a glosiosae reminiscendae Carolo VI. confirmatorum illa praerogativa, qua Regio privilegiatum oppidum Samaria gauderet Samaria vero actu etiam praerogativam improtocolationis haberet, ac oppidum Váralja ab immemoriali tempore, cum scitu et indultu tamen Dominii, in usu praerogativae improtocolationis existeret, fidedignitatemque suam et formale protocollum, tanquam ad improtocolationes ex lege necessarium requisitum conservaret; ac exemplum quoque causae Trumerianae ex oppido Óvár Curiam Regiam transiens demonstraret, intabulationes coram oppido Óvár factas stabiliri, et secundum datum intabulationes coram oppido Óvár factas stabiliri, ac secundum datum improtocolationis creditores taliter improtocolatos ad sequentem seriem collocandos« stb. — Az uriszkék ezen ítéletet egészben véve fenntartotta; de Pozsony vármegye törvényszéke akkép ítélte, hogy »intuitu quaestionum circa intabulationes agitatarum; quoniam articulo 107: 1723. Comitatus duntaxat et Civitatibus, fidedigna quippe protocolla tenentibus, actaque publice tractantibus et authentice expedientibus provinciam istiusmodi intabulationes recipiendi et conferendi detulisset: eapropter praeter Comitatus et Civitates reliquas intabulationes seu in Dominiis, seu in oppido Váralja peractas pro illegalibus adinveniri« stb. S midőn a per 1762. január 28. felebbezés útján a királyi tábla elé jutott, ez »viduam I. relictam in solidum obligatam esse eveniente,« a többiben pedig a megyei törvényszék ítéletét magáévá tette; a hétszemélyes tábla pedig azt azon toldalékkal: »exolutione scriptae dotis omnibus debitis postposita« stb. hagyta helyben.

Kétségtelen, hogy az előbbi királyi Curia a Dec. 36 liqu. debit. szövegén alapuló csődrendtartás alkotása által, melyet úgyszólván a semmiből teremtet, a magyar jognak nagy szolgálatot tett; noha talán helyesebb lett volna, ha ebben nem Magyar-Óvár és Pozsonyváralja mezővárosok, hanem az ország tekintélyesebb városai p. o. az akkori forgalmi viszonyokhoz képest Pozsony, Sopron vagy Kassa üzletéből és jogéletéből abstrahált észleleteket és tapasztalásokat követett volna.

3) Hazánk XVIII. századi társadalmi és jogélete úgy hozta magával, hogy tisztán károsításokat és kártérítéseket tárgyzó jogkérdések akkor csak ritkán merültek fel. Elemi csapások, vagy a véletlen által okozott károk különben csak annak ártanak, ki általuk sujtatik; ha pedig a károsítás alkalmával erőszak használtatik, eddigi jogunk szerint hatalmaskodási esetnek van helye. S így tisztán kártérítésről csak akkor lehetvén szó, midőn a károsító személy olyanira vétkes, hogy neki vétsége erőszakoskodás nélküli hibául beszámítható: múlt századi mivelődési állapotaink megmagyarázzák azt, hogy akkor előjött károsítási esetekben ezen feltétel többnyire hiányzott.

Mindamelletta curiai döntvények ilyenmő esetekre nézve is néhány szabályt tartalmaznak; melyekhez képest a kártérítés kérdései rendszerint ugyanazon bíró előtt, és ugyanazon módon elintéztetnek, mint a világos adósság kérdései. Főszabály, hogy „universalis lege illis, quibus iniuria et damna inferuntur, vindicandi activitas attributa est» (Dec. 1. ad demolit. molend.), oly módon, hogy »si defectus fundi apud succumbentem subversetur, exequens etiam personam illius triumphanti assignare possit» (Dec. 5. ad act. maj. poten.). A kár megbecslésére nézve »Judex omnia possibilia ad cognoscendam damni et nocumenti qualitatem (et quantitatem) adhibere debet» (Dec. 5. ad demolit. molend.).

Az idegen malmak és töltések (Dec. 1—6. ad demolit. molend. et agg. — Dec. 1. ad acquis. damn.) és idegen állatok (Dec. 24. ad poen. violent. — Dec. 2. ad acquisit. damn. — Dec. 1—8. marcales) által okozott károk is a curiai döntvények különös megállapításainak tárgya.

4) A magánjogi bántalmakkal (actus majoris

potentiae, violentia, succisio sylvarum, detentio fugitivorum colonorum, detentio alienarum litterarum, dehonestatio) számos curiai döntvények foglalkoznak: azonban magától világos, hogy álláspontomhoz képest ezeknek méltatása a jelen fejtegetés feladatához nem tartozik.

III. Családi jog.

A házastársak kölcsönös viszonya, és különösen vagyoni kérdésekre vonatkozó jogositványai; a szülők és gyermekek közti viszony; a gyámság és gondnokság lényeges kérdései és pontjai, határozott célpontuk szerint több curiai decisióban találunk érdekes elintézésre. Azonban ezen célpontok még egykori családi életünk azon postulatumaihoz képest voltak kijelölve, melyekbe régebbi jogunk társadalmi létünk rendezésének fő súlyát fektette; melyek mindazáltal nemcsak ki vannak már jelenleg előbbi jelentőségekből vetköztetve, hanem a XVIII. században is a gyakorlati élet újabb mozzanatai által már túlszárnyalva voltak. S ehhez képest eleget teszek feladatomnak, ha az ide tartozó döntvényeket is csak röviden felmlítem.

1) A házastársak közti viszonyra nézve: »Uxor sequitur conditionem mariti, et vidua nomen mariti sui gerens, bonisque maritalibus immanens repraesentat ipsum maritum; quemadmodum itaque nōn obstante sua ignobilitate jure repraesentationis bona mariti possidere, ita contra iniustos aggressores eodem quo maritus processu uti potest«. (Dec. 9. de actu maj. potent.) — »Vestes nuptiales occasione desponsationis per sponsum sponsae datae« (Dec. 24. ad acquis. mobil.) — »Respectu unius eiusdemque actus maritus et uxor, licet ex utriusque commissione vel facto violenta perturbatio promanet, distinctis et singillativis poenis subici non possunt, cum iuxta tit. 48: I. in hoc casu pro una eademque peesona in jure reputantur«. (Dec. 18. ad poen. viol.) — »Etiamsi mulier maritum suum deserat, et extra Lares eius degens usque obitum ipsius cum eodem non convivat: tamen si causa desertionis praevie per Forum Spirituale non cognoscatur, iuribus vidualibus frustrari non potest; quia desertio

eousque pro culposa non reputatur, donec in sua competentia pro tali declaretur«. (Dec. 3. ad acquis. molit.) — »Licet fundationalibus litteris tam mariti quam uxoris nomen insertum sit, si tamen maritus testamento suo mediante integram fundacionalem summam ex acquisitis suis depurandam ordinet, successores eius praetextu fundacionalium litterarum ad invalidationem testamenti, vel ad acquisitionem dimidiae summae contra viduam et novercam agere non possunt«. (Dec. 6. ad invalid. testam.) — »Summae, quas uxores maritis in comparationem naturalium seu victualium durante adhuc matrimonio cum marito simul consumptorum ex propria substantia dederunt, compensari non solent«. (Dec. 13. divis. success.) — »Vestes et jocalia (clenodia mundusque muliebris) privato uxoris dominio subiecta sunt.« (Dec. 1. ad invalid. testam.) — »Expensae per viduam post fata mariti in redemptionem eiusdem aviticorum, adeoque taliter procuratam meliorationem erogatae, debent ipsi per successores bonificari (u. o.) — »Licet jura vidualia certo respectu privilegiata sint, si nihilominus uxor cum marito coobligata sit, tunc praetextu eorundem jurium vidualium ante creditores praecedentiam consequi non potest.« (Dec. 19. ad acquis. mobil.; v. ö. Dec. 4. liquid. debit.).

Különben a jegyajándékokra a Dec. 3. divis. success. és a Dec. 24. ad acquis. mobil.; — a hozományra Dec. 2. 10. 12. 14. ad acquis. mobil.; — s a házastársak közszerzeményeire a Dec. 1. ad invalid. testam. Dec. 11. 23. 44. 58. divis. success. Dec. 5. 8. ad acquisit. mob. vonatkoznak.

A nőnek törvényi hitberére nézve az elv áll: »Doş legalis, velut speciali legum privilegio gaudens, ante omnia alia debita praeferenter excindi debet.« (Dec. 20. ad inquisit. mobil. v. ö. Dec. 36. liquid. debit. Dec. 7. 16. ad acquisit. mob.)

Ezen elv szolgált alapúl Salterer Zsuzsanna Adelffy Antalné keresetének, melylyel 1767. a Kőszegi kerületi tábla előtt az első férjének halála után kijelentett csőd alkalmával a csődtömegből »excisionem et sequestrationem dotis sibi obligatae, allaturae, et centum aureorum cartabiancaliter obligatorum« követelte. De elmozdittatván, midőn az ügyet a királyi Curiához felebbezte, a királyi táblának 1768. május 20. ekkép ítélt: »Intabulata dote scripta ad classem intabu-

latorum creditorum pertinente, legalique dote his in circumstantiis cessante« stb.; — s 1769. február 22. a hétszemélyes tábla: »Dote scripta, in quantum legalem excederet, ad classem creditorum posita« stb.; a mi az írott hitbérre nézve a »Dec. 9. ad acquis. mobilium« stb. -ot eredményezte. Különben v. ö. Dec. 1. 2. ad invalid. contract.; Dec. 1. 2. 7. 16. 23. 25. ad acquis. mobil.; — s a férj számára lekötött ellenhitbérre (contados) nézve a Dec. 3. ad obtin. success. coram Tab. R. Dec. 22. ad acquisit. mob. és Dec. un. ad acquis. contradot.

2) A szülők és gyermekek közti viszonyra nézve a curiai decisiók a már jogilag önálló férfi személyektől megkülönböztetik a »filii sub patria potestate constituti et minorennes«-eket (Dec. 8. de fass. ex negl. praemonit.), és a »filius perfectam aetatem attingens, nihilominus a patre indivisus, adeoque a potestate patria nondum emancipatus«-okat (Dec. 1. ad act. maj. pot.). Úgy szintén a még hajadon leányok állapotától megkülönböztetik azon eseteket, midőn »mater (vagy pater) filiam emaritat« (Dec. 34. divis. success.); és midőn ez »post emaritationem intertentionem ex bonis paternis amplius praetendere non potest (Dec. 3. ad excis. quartal.). A már kiházasított leányokkal azonosíttatnak a »filiae ex Laribus paternis egredientes et statum religiosum amplectentes, quae per ingressum in religionem ita emancipantur, ac si emaritarentur« (u. o.).

Mindezeknek családi és öröklési jogairól a decisiók számos, és gyakran igen részletes szabályokat tartalmaznak, melyek azonban a régi családélet átalakulásánál fogva többnyire már elavultak, (mindamellet a leányok tekintetében a Dec. 49. divis. succ. érdekekkel bir.) Ennek folytán csak a leányok hajadoni jogaira vonatkozólag kiemelem még a Dec. 2. ad excis. quartal. — Dec. 5. 7. 17. 34. divis. success. — Dec. 18. 21. ad acquis. mobil.-okat.

Vannak azonkívül a curiai döntvények közt olyanok is, melyek a mostoha szülők és mostoha gyermekek közti viszonyt tárgyazzák, névszerint a Dec. 6. ad invalid. testam. — Dec. 12. ad invalid. condit. pignorat. — Dec. 6. novae divis. — Dec. 21. ad act. maj. poten. — Dec. 17. ad acquis. mobil. stb.

3) A gyámságok és gondnokságok tekintetében is a döntvények tartalma oly szorosan függ össze a családi élet régi rendszerével, hogy azoknak csak néhányát emeljük ki, melyek mostani jogunk álláspontjából még érdekesek.

A Dec. 1. ad exig. rat. tut. határozott különbséget tesz a »tutores testamentarii, dativi és legitimi« közt. Az atyának gyermekei feletti törvény és természet szerinti gyámságára vonatkozik Dec. 5. ad invalid. transact. Az anyára nézve pedig az határoztatik: »Mater ad secunda vota transiens, si substantiam orphanalem dispendiose administrasse comperta fuerit, non tantum a tutela et curatela actoratu Fisci Comitatus Magistratualis amovetur, sed insuper in refusione dispendiose et ultra necessitatem erogatae substantiae vincitur.« (Dec. 12. ad exig. rat. tutel.).

Ezekén kívül még felemlitem a gyámságokra nézve a Dec. 12. de instit. — Dec. 23. de act. Fisci R. — Dec. 6. ad transumpta litter. — Dec. 1—11. ad exig. rat. tutel.-okat; a gondnokságokra nézve pedig a Dec. 9. 10. és 11. ad exig. rat. tutel.-okat.

IV. Öröködési jog.

Azon curiai döntvényeknek, melyek az öröködési jogra vonatkoznak, két osztályát kell megkülönböztetni, ahhoz képest, a mint azokban ősi vagy szerzeményi vagyoni öröködéstről van szó. Az előbbieket egészen tekinteten kívül hagyom; az utóbbiakról pedig csak annyiban szólok, a mennyiben a most hazánkban fennálló öröködési renddel közelebb függnek össze; úgy hogy 1) azokat, melyek az örökös általános elveit, 2) melyek a végrendeleteket; 3) melyek a végintézkedés nélküli öröködést; és 4) melyek az öröködési osztályt tárgyazzák, veszem szemügyre.

1) Az öröködési jognak főelveihez a következő szabályok számíthatók: »Viventis nulla est successio.« (Dec. 4. ad invalid. fass. ex praejud.). — »Successio non nisi ex praehabito antenatorum usu ac possessorio enascitur, et in successores redundat«; a minek folytán előbbi jogunk szerint

»praetensio successionalis cum processu juris confundi non potuit« (Dec. 4. de act.); — »Successio cum onere vadit«, azonban »quando fundus successionalis deficit, etiam obligatio portandi oneris cessat« (Dec. 10. de evict.); — »Accessoria (fructus bonorum, aedificia) indolem sui principalis imbuunt« (Dec. 8. divis. success.). — Ez azonban nem áll a beruházásokról (Dec. 5. u. o.), és a már lejárt, de még be nem szedett jövedelemlről (Dec. 9. u. o.)

2) A végrendeletekre nézve felemlitendő: »Implementum testamenti solum eatenus decerni potest, quatenus testator liberam disponendi facultatem habuit.« (Dec. 5. ad implem. contract. ; v. ö. Dec. 19. ad reluit. pign. in div. Comit.); — »Acquisitio ex obscura regulatione testamentaria (fundamento obscuri et momentosis difficultatibus obnoxii testamenti) profluens, ad planam et simplicem successionem reduci nequit« (Dec. 8. de opposit.); — »Testamentum antierius tollitur per posterius« (Dec. 15. de iudic. quaest.) — »Testamentum per successores usu roboratum, esto ad talia etiam, quae liberae testatoris dispositioni subiecta non erant, extensum fuerit, invalidationi non subest« (Dec. 4. ad invalid. testam.); — »Testamenta, quae transactione firmata sunt, actoratu successorum transigentis sub invalidationem non cadunt« (Dec. 7. u. o.).

Azonkívül kiemelem a végrendeletekben használt »haeredes et posteritates« kifejezésnek értelmezésére nézve a »Dec. 17. és 18. de act. Fisci Regii«-t és a »Dec. 25. divis. success.«-t; — a végrendeleti helyettesítésre nézve a Dec. 26.-ot u. o. — a kegyes hagyományokra nézve a Dec. 27.-et u. o. — a mennyiben az első szerzőnek szerzeményeiről korlátlan intézkedési szabadsága volt a Dec. 26. 36. 41. 42. és 43.-at u. o. — s az unokáknak képviselési jogára nézve a Dec. 52. 57.-et u. o.

3) A végintézkedés nélküli örökösnek általános és főelve: »Successio radicator in communione juris et sanguinis« (Dec. 21. divis. success.), melyet azonban másképp kell értelmezni mint 1848. előtt. Ma a jogközösség (communio juris) a vérközösségnek következtése, s tulajdonkép csak felmenők és lemenők közt áll fenn, mert ezek Werb. HK. I.: 53. §. 10. alapján kölcsönösen egymás irányában szükség-

örökösök (Országbirói Értekezlet szabályai I. 7. §.); de a képviselési elv közvetítésével általában az oldalrokonokra is terjesztetett ki. (U. o. 12. §.)

4) Végre az osztályra nézve főleg a következő curiai döntvények még a mai hazai jog szempontjából is érdekesek: »Actio ad ineundam divisionem restricta est ad sanguine junctos, et commune jus mutuamque successionem foventes« (Dec. 4. de instit. — v. ö. Dec. 7. 8. novae divis.); úgy hogy »si pater acquisiteur testamento mediante cuivis prolium suam ratam deputet; proles per apprehensionem ratae sibi modo praevisio deputatae iam divisionem inivisse censentur« (Dec. 10. de oppos.); — s »si proles acquisiteur vita adhuc comite patris de bonis per ipsum acquisiteur circa observandam ad casum ab intestato decessus patris, contractum inter se modo provisorio ineant, ac ita divisionem quasi anticipent; probarique possit, patrem eorum eiusmodi tractatus filiorum notitiam habuisse, nec secus quidquam disposuisse: tunc contractus talis invalidari non solet« (Dec. 4. ad invalid. condit. pignorat.) — Magára az osztályra nézve lásd Dec. 7. 34. divis. success. — Dec. 17. ad acquis. mobil. sib. — Különben »condivisionales ad litem illam, qua alter respectu ratae ex divisione adeptae impetitur, oneri evicisionis obnoxii sunt.« (Dec. 1. de evict.); s a királyi Curia is kimondta az elvet, hogy »in causis ad ineundam divisionem suscitatis expensae litis ex communi massa adiudicantur; quia causa talis inter omnes condividentes communis. est, et sanguinis communione omnes pro actoribus reputantur. (Dec. 45. divis. success.) stb. stb. stb.

S ezek például szolgáljanak annak constatálására, hogy mi fontos jelentőséggel, sőt hatással bírnak az egykori curiai döntvények még mai jogunkra nézve is. Álláspontomhoz képest csak olyan döntvényeket vettem szemügyre, melyek gyakorlati tekintetben mostani viszonyaink közt is fontosak, vagy legalább érdekesek; azt pedig, ki ezen döntvények teljes tartalmáról isméretet és tájékozottságot akar szerezni, Csaplovics János munkájára utalom: »Nucleus Plani Tabularis.« Pozson 1811. második kiadása, Pozson 1817.

*   *   *

Mai fejtegetésemnek eredményét tehát a következőkben foglalom össze :

1) A curiai decisiók nevezetes joganyagot tartalmaznak, mely több tekintetben elavult már, s mai viszonyaink közt két oknál fogva nem használható többé; t. i. mivel az intézmények, melyekre vonatkozik, már nem léteznek, tehát magában véve tárgynélküli, vagy mivel a jogtudomány mai álláspontjának nem felel meg. De vannak ezen joganyagnak sok olyan momentumai is, melyek a jelen kor jogéletének mértékét még megütik, s napjainkban is még legjobb sikerrel használhatók.

2) Ezen joganyag a szó legszorosabb értelmében nemzeti, hazai jogéletünkől fejlődött, s jogunk nemzeti jellemének és követelményeinek teljesen megfelel. Ehhez képest ellentétet képeznek nemcsak a római és a kánoni jogok vagyis az u. n. *Jus Commune* *), hanem a specialis jogok irányában is; mert benne sem a váltó, sem az urbéri, sem a bányajog nyomára nem találunk.

3) Szorosan véve ezen joganyag a gyakorlati élet uralkodó irányait követve mintegy öntudatlanul alakult. Benne tehát kevésbé az abstract tudománynak vívmányai, mint a magyarországi 1724—1769-ki társadalom rendező tényezőinek hatása tükröztetik vissza. Ma a kérdéses joganyagot a tudományos vizsgálódás tárgyává könnyebben lehet tenni, mint 1769. előtt. S ezen szempontból azt találjuk, hogy túlnyomólag a nemesség jogát tárgyalja, hogy ez a városi és polgári rendnek jogát csaknem absorbeálja, a parasztságot pedig úgyszólván tekinteten kívül hagyja; hogy azonban — egészből véve — az akkori kir. Curia szerencsés gyakorlati tapintatánál fogva, a jogászai képezettség és finom combinationnak igen számos és jeles eredményeit tartalmazza.

4) A királyi Curia döntvényeinek tartalma tehát annál fontosabb, s annál nagyobb becsben tartandó, mivel magánjo-

---

*) Werbőczy szerint a *Jus Caesareum* és *Jus Pontificium* Hk. II: 6.

gunk újabb fejleményei ezen irányban nevezetes haladást többé nem igen tanusítanak *).

5) Mindamellett ilyen joganyagnak elvi kifejtését és megállapítását a jogtudomány ma nem tartván a birói hatalom hivatásának; a curiai decisiók ezen eredményét csak oly időtől várhattuk, melyben az államhatalomnak hármias irányú elvi felosztása legislatívára, judiciálisra és executívára, a szakemberek öntudatában világosan és határozottan még el nem ismertetett; a mint ez nálunk először csak 1791: 12. törvénczikben történt.

6) Az előbbi királyi Curiának egyik nem csekély érdeme volt a magyarországi ügyvédek rendezése. A XVIII. századnak kezdetéig voltak ugyan nálunk is mindig ügyvédek; de ezek magában elzárt, s a tudomány útbaigazításának nem kevésbé, mint a magyar nemzet szellemének és a hazai társadalom követelményeinek megfelelő irányban okszerűleg szervezett ügyvédi rendet még nem képeztek. A függelékben adatokat közlök, melyekből kitetszik, hogy azon kísérletek, melyek e végett I. Lipót alatt az 1567: 27. tcz.-nek alapúl vételével történtek, csak igen hiányos eredményhez vezettek; hogy azonban a királyi Curia javaslatának és felterjesztésének folytán királyi rendelettel megállapított ügyvédi rendtartás alapján ilyen, az országnak akkori kulturai állapotaival összhangzásban lévő ügyvédi rend 1769. már létezett. Noha ennek szabályozásában ma már megnyugodni nem lehetne; akkor ez mégis igen fontos reform volt, s az 1769-ki ügyvédi rendtartás 1804-ig (a mikor az 1874-ig fennállt szabály lé-

*) Ennek bizonyításául Szalay László, Kollár Ádám Ferencz jellemzését tárgyazó 1839-ki akadémiai székfoglaló értekezésének szavaira hivatkozom, hogy t. i. »az újabb időben, midőn a magyar jogot olyanak tekintetik commentátorai, melynek egyéb jogokban egyáltalában semmi előzményei, s külön egyébbel semmi kapcsolai, valóságos visszalépést tettünk«; hogy »különös, de való, hogy Szegedy-tyrociniuma és Rubricái, melyek száz és néhány évvel ez előtt jelentek meg, tudományosság tekintetében éppen nem állanak alantabb fokon napjaink commentátorainál«; s hogy a »magánjog Kollár fellépésének idejében (1762.) nem állott alacsonyabb fokon, vagy inkább csak oly alacson fokon mint napjainkban«. A Magyar Akademia Évkönyvei V. kötete, Budán 1842. II. osztály 294. és 295. lap.

pett életbe), birt vala kötelező erővel. Különben ma is érdekes azon érveket ismerni, melyeket már 1769. a táblai ügyvédek ezen akkor új ügyvédi rendtartás ellen felhoztak, s melyek a királyi táblához intézett (szintén a függelékben közölt) beadványukban foglaltatnak.

7) Napjainkban tehát, midőn a fennálló jognak elvi tanulmányozása és gyakorlati alkalmaztatása már egészen más és az akkoritól lényegesen eltérő álláspontot foglal el, a curiai decisiókban meglevő jogszabályokat és tantételeket nem mint a jogszolgáltatásnak folytonosságát közvetítő momentumot, hanem egyedül mint magában álló joganyagot, mint a multnak időnk szellemi életére átható oly útbaigazítását tekinthetjük, mely névszerint magánjogunk nemzeti jellemének felismerésére biztos módot nyújt.

De éppen ezen tekintetnél fogva azt is merem állítani, hogy az 1724—1769-ki curiai decisiók a most fennálló hazai magánjog, s az ennek körében már mellőzhetlenül szükséges reformoknak, szóval jogunk ujjaalakulásának szempontjából, nem eléggé nagyra becsülhető hasznót is nyújthatnak.

S ez áll névszerint és mindenek előtt a törvényhozás működéséről. Mert a törvényhozásnak feladata általán véve nem új jogelvek, jogszabályok és jogtételek előteremtése lévén, hanem a meglevő jognak a kor kívánalmai, s a társadalom és a nemzet szükségletei és érdekeihez képesti alkalmaztatása, átídomítása, és illetőleg ujjaalakítása; magában világos, hogy ezen hivatásának kedvező sikerrel csak úgy tehet leget, ha a határozott módon rendezett előbbi joggal nem szakít, s inkább annak alapelveit és sarkalatos feltételeit reformjainak alapjául, újításainak kiindulási pontjául veszi. Ne felelkezzünk meg arról, hogy a legnevezetesebb újabb polgári törvénykönyvek, hogy névszerint a Code Napoleon s az ausztriai és úgy szintén a zürichi és a szász polgári törvénykönyvek is, az előbbi ottani jogoknak csak újabb fejlődési stádiumai *). S így mi is, ha céljának megfelelő oly új polgári tör-

*) Lásd erre nézve kiválólag Saint-Joseph Antal munkáját »Concordance entre le Codes Civils étrangers et le Code Napoleon«, 2-ik kiadás, 4 kötet. Paris, 1856.

vénykönyvet akarunk készíteni, melyet az 1848: 15. tcz. kíván, mindenek előtt gondoskodjunk arról, hogy eddigi hazai jogunknak körén belől, a meglévő joganyagot az életbeléptendő reformoknak, és az újonan készítendő törvénykönyvnek kiindulási pontjául és alapjául vegyük. Ezt — mint láttuk — még ma is leghívebben az előbbi magyar királyi Curia döntvényei nyújtják.

Itt meg kell jegyezmem, hogy az épen említett tekintetek nemcsak azon esetben forognak fenn, mikor új törvénykönyv akar készülni; hanem akkor is, midőn idegen eredetű törvénykönyvnek más államban történendő meghonosításáról vagyis u. n. »receptió«-járól van szó, sőt hogy ezen utóbbi esetben még sajátságos nehézségekkel is állunk szemben. Mert a dolog természetében fekszik, hogy valamint általában annak, a mi mások számára készült, saját viszonyainkhoz képesti átdomítása — hogy kedvező czélt érjünk — gyakran több nehézséggel jár, mintha mindjárt eredetileg saját magunk számára dolgoztunk volna; úgy oly finom organicus combinációk közt, melyeneket a társadalmi és jogélet mind egészben véve, mind részletes jelenségeiben nyújt, idegen törvényeknek áthelyezése csak akkor vezethet kedvező eredményhez, ha a legnagyobb ovatossággal és körültekintéssel, nemcsak az azoknak életbeléptetésére szükséges intézkedéseket tesszük; hanem azon tekinteteket és nehézségeket is tartjuk folyton folyva szemünk előtt, melyek az új elveknek a meglévő viszonyokra alkalmaztatásából mintegy önként folynak, s melyeknek elintézése és mellőzésében az eddigi joganyag kellő számbavétele nélkül itt a kívánt eredményhez jutni lehetetlen.

Különben legyünk meggyőződve, hogy a jogélet czél szerű rendezése, még a legjobb törvények mellett is, csak úgy remélhető, ha azoknak életbeléptetése a tudomány doctrinális munkássága, és a bíróságok gyakorlati eljárása által támogatatik. Például szolgáljon itt a franczia magánjog, melynek a Code Napoléon általi rendezése nemcsak egy igen tekintélyes szakirodalom, és különösen ezen irodalomnak a híres Pothier munkáiban lett összpontosítása, s az 1789-ki forradalom előtti parlamentek évszázados praxisa által volt előkészítve; hanem mostani fennálásában is mind a tudomány mind a fő-

törvényszékek működése által hatályosan támogat tatik. Tekintsünk csak azon francia jogi szakmunkák bármelyikére, melyek »Codes Annotées« neve alatt ismeretesek. Azoknak mindenikéből azon meggyőződést fogjuk nyerni, hogy a Code Napoléon csaknem minden egyes cikkének aránylag gazdag litteraturája van, s hogy azoknak mindenike az u. n. jurisprudence által, mely a főtörvényszékek praxisából merített gyakorlati szabályokat tartalmaz, úgy szölván már túl van szárnyalva. S így van ez nagyobb kisebb mérvben más újabb államok törvényeivel is. Azon mintegy ötven állam közt, melyeknek codificált polgári törvénykönyvei vannak, még Domingo, Venezuela, vagy a culturailag még annyiban hátra álló közép- és déli amerikai köztársaságok közt bármelyik is alig lesz azon öncsalódásban, hogy szakítva jogéletének multjával, fennálló jogát egy abstract, és sem a hazai tudományosság, sem a gyakorlattól nem támogatott törvény által jó eredményel rendezhetőnek hinné.

Ilyen körülmények közt hazánk közszelleme, és nemzetünk jogi öntudatához képest méltán azt merem állítani, hogy ha jogéletünk multjával szakítani akarnánk, sem fennálló jogunkat híven értelmezni, sem annak jövőjét biztosítani nem lehetne; s hogy hármias irány van, melyek szerint különösen az előbbi királyi Curia döntvényeinek jelen viszonyaink közt is nagy fontosságot kell tulajdonítanunk; a törvényhozás, a joggyakorlat, és a hazai jog tudományának irányai. A törvényhozás ugyanis csak a curiai döntvényekből merítheti, valamint a most fennálló jognak alapisméretét, úgy a jövőre hozandó törvények által átídomítandó nemzeti joganyagot is. De törvénykezési praxisunk is, akár formaszerű alapját t. i. az 1861-ki Országbirói Értekezlet szabályait tekintjük, melyek a régibb curiai döntvényekkel bensőleg legszorosabban függnek össze, akár a gyakorlati élet postulátumait, még jelenleg is az egykori királyi Curia itt szóban levő virágzó korának traditióihoz ragaszkodik, s a joggyakorlat tényezőinek működését ugyanazon célpont, t. i. a jogszolgáltatás üdvös kezelése felé irányozza. S még nagyobb mérvben áll ez hazai jogunk tudományáról, mely 1848. előtt életadó elemét a curiai döntvényekben bírta; úgy hogy a nevezetesebb akkori munkák, p. o.

Kelemen, és különösen Kövy commentárjai, tulajdonkép csak a curiai decisiók rendszeres fejtegetéséből állnak, s hogy Frank Ignác »Principia Juris Privati Hungarici« című munkája is, mely azon körű jogirodalmunknak legjelesebb szüleménye, leginkább a döntvények korszerű combinációja, és a gyakorlati életirányok szerinti egybeállítása által emelkedett oly színvonalra, melyhez képest újabb jogirodalmi műveink is csaknem egytől egyig annak nyomdokait követik.

S ezekkel mai fejtegetésemet befejezem.

A mennyiben mindazáltal kimutattam, hogy az egykori királyi Curia 1724—1769-ki döntvényeinek hazai jogéletünk és jogtudományunk, még a mai viszonyok közt is, még nagy hasznát veheti; csak hazafiui kötelességet teljesítek, midőn azon jeles férfiak munkássága iránt, kik a curiai decisiókat alkották, a magam, és azon magyar jogász tagtársaim nevében, kikben nemzeti öntudat és érzés van, elismerő méltatásomat nyilvánítom, s a királyi Curia 1724—1769-ki tagjairól egész határozottsággal mondom: »Maradjon tiszteletben emléküik.«

F Ü G G E L É K.

I.

Az egykori királyi Curia dignitáriusai. 1724—1769.

N á d o r o k.

Gróf Pálffy Miklós 1714—1732. — (Ferencz István lothringeni herceg, királyi helytartó 1732—1741.) — Gróf Pálffy János 1741—1751. — Gróf Batthyány Lajos 1751.—1765. — (Albert szász-tesseeni herceg, királyi helytartó 1765—1781.)

O r s z á g b i r ó k.

Gróf Kobáry István 1714—1731. — Gróf Pálffy János 1731—1741. — Gróf Eszterházy József 1741—1748. — Gróf Erdődy György 1748—1759. — Gróf Illésházy József 1759—1773.

K i r á l y i s z e m é l y n ö k k ö k.

Száraz György 1714—1731. — Grassalkovics Antal 1731—1762. — Bárány Koller Ferencz 1762—1765. — Szvetits Jakab 1765—1780.

K i r á l y i ü g y e k i g a z g a t ó i.

Grassalkovics Antal 1720—1731. — Reviczky János Ferencz 1731—1736. — Niezky György 1736—1747. — Szvetits Jakab 1747—1750. — Hrabovszky Antal 1750—1762. — Végh Péter 1762—1765. — Szilágyi Pál 1765—1783.

II.

Gróf Pálffy Miklós nádor az ország törvényhatóságainak, a királyi Curia és a kerületi táblák új szervezéséről.

Illustrissimi, Reverendissimi, admodum Reverendi, Spectabiles ac Magnifici Perillustres ac Generosi, Egregii et Nobiles, Prudentes item et Circumspecti Domini, amici nobis observandissimi, salutem et officiorum nostrorum commendationem.

Quandoquidem Sua Maiestras Sacratissima, Dominus noster Clementissimus, Tabulam Regiam continuo, Septemviralem vero statis temporibus, nempe per bis quadraginta dies in anno, in hyeme a deminica prima post Epiphaniam, et in aestate a festo Sancti Stephani Regis (usque ad ulteriorem benignam suam dispositionem) Pestini collocandas; Tabulas pariter Districtuales in vicem Judiciorum Protonotarialium institutas ad loca eorundem articulo 31. novissimae Diaetae denominata, quancumque introducendas clementer resolvisset: capropter eandem Caesareo Regiam Resolutionem praetitulatis Dominationibus Vestris intimandam esse duximus, quatenus in gremio Incliti Comitatus (ut partes nimirum causas suas coram iisdem Tabulis promovere volentes in tempore notitiam habeant, iuribusque suis prospicere valeant.) publicare velint. Quas in reliquo ad vota diu salvas et incolumes supervivere exoptamus. Datum Viennae 22. Januarii 1724.

Praetitulatarum Dominationum Vestrarum

amicus ad officia paratissimus
Comes Nicolaus Pálffy
ob chyragram manu aliena

III.

III. Károly király gróf Pálffy Miklós nádornak, Száraz György királyi személynöknek kinevezetéséről.

Carolus VI. stb. Speetabilis et Magnifice Comes, fidelis nobis snc cere dilecte. Posteaquam his recenter evolutis diebus fidelem notitium Egregium Georgium Száraz, Camerae Nostrae Aulicae Consi-

liarium, pro Personalis Praesentiae Nostrae Regiae in Judiciis Locumtenente, per consequens Praeside Tabulae Nostrae Regiae Judiciariae clementer denominassemus et constituissemus, velimusque pro eo, quo erga administrationem juris et justitiae ducitur, zelo consessus modo fatae Tabulae nostrae Judiciariae pro feria 3. post dominicam secundam post Pascha in diem 2. mensis Maii anni currentis incidente in L. et R. Civitate nostra Pestiensis inchoari, et in conformitate articuli 25. novissime terminatae Diaetae pro continuo celebrari. Id ipsum Fidelitati Vestrae eo fine clementer hisce intimandum esse duximus, quatenus istiusmodi benignam resolutionem et dispositionem nostram per universos Regni Comitatus pro more publicare velit, et non intermittat. Gratia in reliquo Nostra Caesareo Regia eandem Fidelitatem Vestram benigne jugiterque complectimur. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die 2. mensis Martii anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo quarte.

Carolus mp.

Ladislaus Adamus C. Erdödy

Episcopus Nitriensis mp.

Josephus Koller mp.

IV.

Gróf Pálffy Miklós nádor az ország törvényhatóságainak, a királyi tábla működésének megkezdéséről.

Illustrissimi, Reverendissimi, admodum Reverendi, Spectabiles ac Magnifici, Perillustres ac Generosi, Egregii et Nobiles, Prudentes item et Circumspecti Domini, amici nobis observandissimi salutem et officiorum nostrorum commendationem.

Qualenam Beuignum Suae Maiestatis Sacratissimae Domini Domini nostri Clementissimi acceperim mandatum ratione clementer resoluti Personalis, nec non Tabulae Judiciariae Regiae in L. R. Civitate Pestiensis inchoandi consessus, ex hacce inclusa Suae Maiestatis Sacratissimae Benigni Mandati copia praetitulatae Dominationes Vestrae uberius intellecturae sunt. Eapropter praetitulatae Dominationes Vestras Autoritate nostra Palatinali, qua pleno iure fungimur, praesentibus hortandas esse duximus, quatenus id ipsum

in gremio sui, et vel maxime pro causantium directione more solito quantocyus publicari facere haud intermittant. In reliquo praetitulatas Dominationes Vestras ad vota propria diu salvas et incolumes supervivere exoptamus. Datum Viennae die 11. Maii 1724.

V.

A királyi ítélő tábla első utasításából. 1724.

Carolus etc. Quandoquidem articulo 25. novissime terminatae Generalis praefati Regni nostri Hungariae Diaetae statutum esset, ut pro justitia in antelato Nostro Hungariae Regno continuo administranda Tabula Nostra Judiciaria, demptis feriis et juristitiis, pro continuo resideat, causantibusque jus et justitiam administret: hiuc eidem Tabulae Nostrae Judiciariae sequentem instructionem, cum omnimoda augendi, minuendi, addendi, demendi et modificandi facultate Nobis et successoribus nostris plenarie reservata, dandam benigne resolvimus. Et quidem:

1. Tabula Nostra Regia Judiciaria, seu eiusdem Praeses et Assessores, exceptis feriis juristitiorumque temporibus in articulo 29. dictae novissimae Diaetae specificatis, singulis aliis diebus considebunt, et a loco istiusmodi Consensus Judiciarii dictus Praeses et Assessores nonnisi praehabita licentia, quam Praeses quidem a Nobis, Assessores vero a Praeside, cum declaratione legitimarum catenus occurrentium rationum petendam habebunt, alio discedere, neque ultra obtentam licentiam emanebunt stb.; semperque ad minus novem Iudices Tabulares cum Praeside, aut in illius absentia eiusdem vices agente, iuxta praescriptum articuli 25. praecitatae novissimae Diaetae, praesentes adsint. Praeterea volumus, ut in omni Consensu Judiciario decidatur et fiat conclusio per Praesidem aut illius vices agentem juxta pluralitatem votorum: si autem vota bifariam divisa fuerint, cui parti Praesidem agens adhaeserit, pro conclusivo habeatur. Et quoniam

2. Sensu articuli 16. eiusdem Diaetae, ad normam etiam opinionis Statuum et Ordinum in praecallegata Diaeta congregatorum die 25. mensis Junii anno 1723. proxime praeterito propositae, ad instantiam actorum partes in causam attractae pro certo termino evq-

cari seu certificari deberent; hinc actores actiones suas sufficientibus requisitis in conformitate articuli 30. praedictae Diaetae instructas per libellum Tabulae Nostrae Regiae Judiciariae praesentabunt; eo nempe fine, ut in litteris certificatoriis paria earundem partibus in causam attractis transmittantur; quo eisdem innotescat, cur ad Iudicium evocentur? et de legalibus defensae mediis sibi prospicere possint. Hinc

3. Si actor in actione sua quidpiam ex essentiali requisito ad meritum causae spectante exponere omiserit, quod parti in causam attractae constare non supponitur; non poterit talis pars in causam attracta ad meritorie respondendum in primo termino compelli, sed respirium cum praefixione alterius termini eidem pro mediis ad defensam sui procurandis indulgeri debebit. Ceterum

4. Ubi parti in causam attractae paria legitime et sufficienter instructae actionis in litteris certificatoriis sub sigillo nostro judiciali expediendis, ac suo modo et ordine exhibendis, transmissa fuerint, observetur articulus 38. praedictae Diaetae, ut quo breviori fieri potest modo in allegationibus procedatur.

5. Et licet quidem in praecitato articulo 26. statutum haberetur, ut juris remedia eousque durent, donec de eisdem in emendatione legum aliud statuatur; eo nihilominus praefata nostra Tabula Regia Judiciaria intenta esse debebit, ut haec constitutio de merito causae, non autem formalitate, ad subterfugium, elusionem vel protractionem deserviente intelligatur. Nam similes captiositates sub titulo juridicorum remediorum allegari solitas iuxta dictamen praedicti articuli 38. rescindere, et nullatenus admittere oportebit. Unde

6. Sub decursu allegationum eo maxime reflectendum erit, ut Advocati ad meritum causae, non autem illegales processuum formalitates disputandas compellantur. Qui si mutuis disceptationibus immersi a scopo promovendae actionis deviaverint, per sententias interlocutarias illis reducendi erunt, ne rationibus et argumentis vagis et ad meritum causae minus spectentibus actionis seriem confundant et obseurent, per hocque cum temporis jactura Tabulae nostrae Regiae taedium et molestiam causent. Et ideo

7. Quamvis in praecitato articulo 30. consuetudo allegationes ad chartam ex tempore dictandi hactenus usitata deinceps quoque admissa haberetur: quia tamen iste extemporanearum allegationum praecipitantiae, quae noverca est justitiae, obnoxius esset; hinc

magis expediens fore videretur, si Advocati rationes et argumenta per libellos recollecta mente concinnatos depromere, et sic ad invicem scripto breviter et nervose citra fastidiosam prolixitatem disputare sensu assuescerent, cui modalitati introducendae Tabula Nostra Regia Judiciaria intenta erit, suadendo id ipsum, non tamen ad id partes collitigantes adigendo.

8. Ubi autem superatis praeliminaribus exceptionibus ad meritum causae deventum fuerit stb.

13. Sententias in Tabula nostra Regia Judiciaria primae instantiae iudicem agente latas iuxta articulum 72. anni 1609. Protonotarii executioni mancipient, et more solito desuper relationem faciant; ubi autem dicta Tabula Regia appellationis iudicem egisset, executio ad primae instantiae iudicem dirigenda et remittenda erit.

14. Et quoniam sensu praecitati articuli 26. ad celerius et exactius administrandam justitiam quaevis causae, tum videlicet Latinae, quam Iudicis Curiae, et aliae Tabulares, quoscunque regnicolas ac Fiscum etiam nostrum Regium active et passive tangentes in Tabula nostra Regia Judiciaria iudicari et terminari deberent: hinc litterae adjudicatoriae sententiales sigillo nostro Regio Judiciali muniantur, et per Personalem nostrae Praesentiae in Iudiciis Locumtenentem, ac insuper Protonotarium referentem subscribantur, sicque parti triumphanti extradantur. Priores tamen Protonotariorum adjudicationes ab appellatione pendentes pro more hactenus observato sub nomine Principalium dictorum Protonotariorum referendae, ac, seu approbatae seu reprobatae fuerint, sub eorundem Principalium nomine et authentico sigillo, Protonotariorumque subscriptionibus rursus expediendae et extradandae erunt.

15. Quodsi autem sententia appellata fuerit, suspendatur executio, donec eiusmodi sententia in Tabula Septemvirali approbata fuerit, quam Protonotarius cum adiuncto eidem uno e Tabulae Regiae Assessoribus referre debebit.

16. Quod beneficium novi iudicii stb.

23. Quod Expeditorem et Juratos seu Cancellistas, pro describendis et expediendis occurrentibus negotiis requisitos, ex quo iidem salaria ex aerario Regio habituri essent, eosdem Praeses cum Assessoribus ex pluralitate votorum constituet et denominabit.

24. Demum taxarum ab adiudicatis aliisque expeditionibus tabularibus provenientium limitationis negotio tenore articuli 34 no-

vissimae Diaetae ad proxime subsequituram legum emendationem remisso existente: saepefata Tabula Regia Judiciaria ab expeditionibus suis hactenus etiam exigi solitas taxas deinceps quoque, ac usque ad modo praevio subsequituram earundem ulteriorem limitationem exigi faciet, pro modo hactenus observato dividendas.

Et haec sunt, quae pro temporum et negotiorum cursu et constitutione moderna praesenti instructione comprehendenda et demandanda duximus stb. Datum in Archiducali Civitate nostra Vienna Austriae die 1. mensis Maii anno Domini 1724. Regnorum stb.

VI.

III. Károly király a királyi Curianak.

Carolus VI. stb. Egregie, Honorabiles, Magnifici item et Egregii fideles Nobis dilecti. Memineritis quidnam ad cursum juris et iustitiae rectius promovendum in Benigna nostra Instructione punctatim ordinatum fuerit. Ex quo vero eadem Tabula nostra Regia articulo 25. novissimae Diaetae plenariam secundum praescriptum Patriae legum iudicandi facultatem confirmatam haberet: ideo eandem in vigore et integritate dictae facultatis conservari, et hanc facultatem libere exercere justum est in merito causarum coram se propositarum et deductarum. Quodsi autem successu temporis nonnulli casus extra praescriptum earundem legum occurrerent, qui in nulla constitutione continentur, neque approbata aliqua consuetudine dirigi possent; eiusmodi causae similitudine quoque articuli 17. anni 1715. (qui causas iudice legali destitutas ad Regiam Auctoritatem pertinere statuit), tamquam causae et casus expressa lege, aut approbata consuetudine earumque directione destituti pariter ad Auctoritatem Nostram Regiam pertinere censendi sunt.

Eapropter, ne interea temporis donec emendatione legum quidpiam in similibus casibus provisum fuerit, litigantibus partibus remora aliqua aut praedudicium causae suae emergat: vigore harum benigne statuimus, vobisque committimus, ut in praerecensitis, si qui occurrerent casibus, qui videlicet nec lege, nec constitutione, aut approbata consuetudine dirigi ac decidi possent, meritum quidem causae accurate discutere, investigare, et pro et contra examinare; causam tamen ipsam cum voto et opinione vestra Nobis pro be-

nigna resolutione nostra transmittere debeatis; eo etiam omnimode intenti, ne ulla causarum, quamvis longissimi processus et quatuor terminorum, ultra biennium extendatur. Siquidem ea fuit intentio nostra, iudicatum Tabulae Nostrae Regiae perpetuum instituendi, ut longe celeriori cursu litium et causarum omnium finis a partibus obtineatur, quam occasione octavarum statis tantummodo temporibus ac rarissime celebratarum, non sine gravibus lamentis fuerit obtentum. In reliquo Gratia Nostra Caesareo Regia vobis benigne propensi manemus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae die sexta mensis Septembris anno Domini 1724.

Carolus mp.

Ladislaus Adamus C. Erdödy

Episcopus Nitriensis mp.

Josephus Koller mp.

VII.

Az előbbi magyar királyi udvari Cancellariának utasításából. 1727.

Carolus VI. etc. Posteaquam recuperato pacatoque Regno nostro Hungariae et partibus eidem annexis, tum circa publicorum, politicorum videlicet et oeconomico-militarium, tum etiam juris et iustitiae administrationem nova quaedam, eaque salutaria statuta fuerint condita: conveniens quoque, imo necessarium etiam existimavimus, ut praefata etiam Cancellaria seu Expeditio nostra Hungarico-Aulica, utpote ad latus nostrum existens, et exinde ceterarum dicti haereditarii Regni nostri Hungariae expeditionum caput pro expeditionibus rerum et negotiorum Nos Regnumque nostrum Hungariae, ac ditiones et partes eidem incorporatas et annexas rite iuxta praedecelatum modernum institutum faciendis et promovendis stb. novam ordinationem et instructionem habeat. Ac proinde.

1. Generaliter antelata Cancellaria stb.

16. Quandoquidem administratio iustitiae in Regno Hungariae iuxta praescripta positivarum Regni legum Consistoriis Metropolitanorum et Dioecesanorum; Septemvirali item, Regiae ac Districtualibus Tabulis, nec non Judiciariis Comitatum, Dominalibusque Sedibus,

ac tandem in Liberis et Regiis Civitatibus earundem Magistratui et Appellationis Foro commissa et concedita esset; igitur ubi quis regnicolarum in puncto administrandi eidem juris et justitiae ad nos recurrerit, eidem per Decretum nomine nostro expediendum erit iniungendum, ut se eatenus apud primae instantiae Judicem, declarando eundem, insinuet; ubi dein ex causa protractae vel plane denegatae justitiae quis querularetur, per Rescriptum Regium illos Judices, contra quos ratione ex praevia instans querularetur, ad iudicium citraque ullam partialitem impendendum eidem jus et justitiam serio et districtum moneri et efficaciter adstringi volumus. Quodsi vero quis causantium respectu latae contra se sententiae in jure aut aequitate fundatum gravamen Nobis repraesentet; in casu quo Revisionis Forum in Regno adhuc superasset, idem tali cum benigna dispositione et ordinatione eo remittendus erit, ut praenotatum Forum, habita istiusmodi gravaminis specificae declarandi condigna reflexione, juri et aequitati conforme remedium eo in passu adhibeat. Ceterum quia cursus juris in Regno nostro iam institutus, et modus procedendi per Tabularum Districtualium erectionem tantisper mutatus, praeceptoriorumque mandatorum expeditio ad Tabulas Judicarias necessaria non est; per inhibitoria vero, dilatoria, relaxatoria, cassatoria similiaque mandata processus judicii turbari et involvi solebant: ideo illa deinceps, et in specie inhibitoria et cassatoria mandata, extra casum manifestae incompetentiae judicatus et apertae nullitatis, vel nisi ex alia manifesta causa audito prius Di asterio aliud determinandum, nobisque id referendum sit, non expediantur. Circa declaratoria vero mandata Tabulae Regiae Judicariae aliunde commissum iam fuit, ut dum in causarum processibus tales casus occurrunt, qui in nulla constitutione continentur, neque approbata consuetudine dirigi possunt; eadem Tabula respectu talium casuum meritum causae accurate quidem perpendat, investiget, pro et contra examinet et discutiat; causam tamen ipsam cum voto et opinione sua Nobis pro benigna resolutione transmittat; iuxta quod Decretum Cancellariae nostrae se dirigere, idemque in aliis et Foris et Tabulis respectu similium casuum ibidem quoque occurrentium observari curare, ac ubi eiusmodi casus evenerit, desuper opinionem suam Nobis deponere noverit.

17. In causis et casibus Judicem in lege definitum non habentibus Judices delegare competit Regiae auctoritati et dignitati;

eiusmodi delegatoria mandata non aliter in futurum erunt expedienda, quam ut delegati Iudices parti per eorundem iudicium gravatae recursus ad nos qua delegantem intra dominium admittant.

18. De reliquo pro obtinendis litteris armalibus stb. stb.

— — — — —
Datum in arce nostra Laxemburgh die 11. mensis Junii anno 1727. Regnorum stb.

Jegyzet. Mária Teréziának a magyar királyi udvari Cancellaria számára Bécsben 1746. augusztus 14. kiadott utasítása szóról szóra ismétli a fentebbi két pontot.

VIII.

A királyi ítélőtáblának második utasításából. 1734.

Carolus etc. Veluti praeambulo aequae ac conclusionis benignae instructionis nostrae Regiae isti nostrae Tabulae Judiciariae sub 1-o mensis Maii anni 1724. extradatae, eandem augendi, minuendi et modificandi facultatem plenarie ac per expressum nobis elementer reservassemus; sed et in ipso progressu negotiorum et causarum eoram praefata Tabula nostra Judiciaria occurrentium et promotarum emersissent quaedam, respectu quorum contextu praecatactae instructionis nulla fuit facta provisio, quae tamen observanda ipse quoque bonus ordo exigeret: ista etiam praefatam priorem instructionem modis et formis subsequentibus partim modificandam partim vero augendam, adeoque hocce instructionis supplementum dictae huic Tabulae transmittendum, ac tam hoc, quam et priorem instructionem, in quantum nimirum per istud modificata non esset, in eadem Tabula firmiter observandam, taliterque ibidem causantibus iustitiam intemerate ac compendiosiori quo fieri poterit modo rite administrandam esse elementer decrevimus. Et quidem

1. Respectu causarum, quae nec lege nec constitutione aut approbata consuetudine dirimi ac decidi possunt, veluti memoratae isti Tabulae nostrae iam sub 6. Septembris eodem 1724. anno elementer intimavimus, ita hisce etiam ulterius mandamus, ut in talismodi occurrentibus casibus et causis, qui nimirum nec lege, nec constitutione aut approbata consuetudine dirimi ac decidi possunt, me-

ritum quidem causae accurate discutere, investigare, ac pro et contra examinare: causam tamen ipsam cum voto et opinione sua pro benigna resolutione nostra nobis praevisse semper transmittere, ac eo etiam omnimode intenta esse debeat memorata Tabula nostra Judicialia, ne ulla causarum, quantumvis longissimi processus et quatuor erminorum, ultra biennium extendatur.

2. Cum praeattactae instructionis stb.

---

3. Siquidem nullum protocollum de his, quae in antelata hac Tabula proponuntur, discutiuntur et deciduntur, ibidem duci et asservari percepissemus, prouti iam sub 3. Novembris 1730. anno eidem Tabulae nostrae Judicialiae intimassemus, ut imposterum medio Expedito^{ris}, aut hoc legitime impedito ipsius vices gerentis in singulis consensibus universae res et materiae ibidem propositae aut pertractatae, cum desuper datis singulorum Assessorum votis, et subsecuto eatenus Praesidis concluso, succincte annotentur, talismodi notata absolute consensu domi uberius deducantur, et in ordinem ac conceptum redigantur, et proxime in celebrando consensu labor is reportetur, ac totius gremii modificationi et approbationi ante aliorum negotiorum assumptionem submittatur, taliter autem modificata et approbata improtocolantur; ita id ipsum deinceps quoque in eadem Regia Judicialia Tabula nostra rite observari volumus et mandamus. Praemisso autem modo approbatum protocollum pro authentico paenes Tabulam istam nostram Regiam asservandum erit.

4. Praeterea mandamus, ut pro fideli et secunda actorum conservatione in domo judicialia Pestini unus adaptetur fornix stb.

5. Et siquidem Tabula haec nostra Regia Judicialia piissimum zelum nostrum ad accelerationem iustitiae directum omni fervore secundare cupiens, allegationes partium (quae hactenus in hospitiiis Protonotariorum fiebant) ad ipsam domum judicialem transferri fecisset; ubi nimirum ordinato eatenus in necessitatem causantium et procuratorum convenienti cubiculo singulis diebus Iudiciorum unus ex commembris et Assessoribus eiusdem Tabulae ab ipsis Praelatis incipiendo seriatim causantibus praesidet, processusque seriales ibidem exhibens, allegationes procuratorum excipit, et ne sive in fisis allegationibus excedant, invigilat, processusque conclusos, vel si qui causantium non compareant, erga postulatam alterius partis sententiam ex contumacia ferendam requirentis, illico ad delibera-

dum submittit: hinc praedeductum allegationes partium in domo judicaria sub praesentia et praesidentia unius Conjudicis excipiendi modum, tanquam bono ordini autoritativae judicariae consentaneum hisce elementer approbantes, firmiter praecipimus, ut is in Tabula hac nostra Judicaria rite et exacte observetur stb.

Et haec sunt, in quibus pro moderno negotiorum cursu et constitutione praeallegatam priorem Tabulae istius nostrae Regiae Judicariae instructionem de praesenti augendam, et respective modificandam esse duximus. Datum in Archiducali Civitate nostra Vienna Austriae die 16. mensis Januarii 1734. Regnorum stb.

IX.

A királyi Curia utasításából. 1776.

Maria Theresia etc. Tametsi quidem gloriosae memoriae Imperator et Rex Hungariae Carolus Sextus, genitor noster desideratissimus tam anno 1724., dum videlicet fixa Judicia in Regno Hungariae constituisset, quam et subsequenter anno 1734. pro Curia nostra Regia certas instructiones extradidisset; quia tamen ab eo inde tempore plurima immutata forent, adeoque in praefatis instructionibus multa talia continerentur, quae modernis rerum et temporum circumstantiis accomodari haud possent: idcirco interea quoque, donec in proximis Regni Comitibus circa emendationem legum uberius provideri valeat; eidem Curiae nostrae Regiae sequentem novam instructionem partim ex positivis Patriae legibus, partim vero ex continua praxi curiali, partim denique ex propria eiusdem passu in hocce deprompta opinione compilatam, et occasione primi congressus sui, prout et deinceps quotannis in mixta utriusque Tabulae sessione publicandam, riteque et punctualiter observandam, cum omnimoda eandem pro ratione circumstantiarum augendi, minuendi, addendi, demendi et modificandi facultate Nobis et successoribus nostris plenarie reservata benigne praescribendam esse duximus. Et quidem.

1) Tabula nostra Regia Judicaria, exceptis feriis et juristitorum temporibus stb. quotidie considebit; Tabula vero nostra Septemviralis sub termino post Epiphaniam Domini incidente quadraginta

sessiones complebit; praeterea a festo Sancti Stephani Regis usque festum Sancti Michaelis Judicia celebrabit stb.

6) Cum commembra Curiae Regiae, nisi legali quopiam impedimento praepediantur, sub poena in articulo 24. anni 1723. statuta intra tridui spatium celebrationi Judiciorum adesse teneantur; idcirco si quispiam ex illis sine indultu nostro vel Praesidum semet longiori tempore absentare praesumeret, iidem Praesides hoc ipsum Nobis statim repraesentare obligabuntur, quo talis seu suspensione salarii, seu vero aliis congruis mediis ad obsequium reduci possit. Admittimus attamen.

7) Ut in casu illo, quo propter infirmitatem sen interessentiam plurium commembrorum, aliaque idgenus legalia incidentia Tabula Septemviralis sessiones celebrare nequiret; praeses unum vel ad summum duos extraneos, in honoratiori attamen characterе constitutos, et requisita Juris scientia praeditos, in locum absentium substituere possit; quod si vero neque cum accessione duorum extraneorum legalis Judicum numerus (1723: 24. tv. cz. szerint 11) completeretur, defectus hic Nobis pro ferenda eatenus medela illico repraesentandus erit. Praeterea

8) Si in alterutra Tabula tam ordinarii Praesides, quam vero reliqui, quibus in absentia illorum praesidium competit, legaliter impedirentur, quominus munere suo defungi possent; hoc pariter Nobis ordinarii Praesides absque ulla mora repraesentabunt, quatenus defectui huic per delegationem alterius Praesidis tempestive subvenire valeamus.

9) Expeditorem et Cancell istam denominandi activitatem soli Tabulae Regiae deferimus; e converso janitorem et calefactorem tanquam servos communes utraque Tabula mutuo consensu denominabit. Ceterum.

10) Quoad praeparatoria et ipsam administrationis Justitiae manipulationem ordinandum esse duximus, ut circa finem cuiuslibet termini more hactenus consueto per Personalis Praesentiae Nostrae Regiae in Judiciis Locumtenentem et quatuor Protonotarios series causarum Tabularium elaboretur, et ad eandem iuxta aetatem a prima levata metiendam in una medietate ex serialibus, in altera vero ex causis extraserialibus tot numero causae collocentur; quot ad Tabulam Regiam futuro Juris termino sufficienter occupandam necessaria

fore videbuntur; porro cuius causae nomen referentis Protonotarii, et causam levantis Procuratoris adiiciatur; tandem vero series taliter confecta in Iudicio publicetur, et post eiusmodi publicationem, ut ad omnium causantium notitiam devenire possit, in Procuratoria illico palam dictetur, quin imo ex superabundanti etiam foribus Domus Iudiciariae affigatur. Praeter causas vero ad praemissam seriem collocatas nulla alia (nisi erga peculiarem dispositionem nostram) ullo sub praetextu et quocunque ex incidenti assumatur. Pro sequenti autem termino causae illae, quae praecedenti termino nondum definitae sunt, noviter elaborandae seriei cum appositione nominis Procuratoris causam reassumentis priori ordini inserantur, in locum vero terminatarum aliae substituantur; demum series causarum in Tabula Regia terminatarum et ad Tabulam Septemviralem provocatarum pariter iuxta ordinem aetatis a prima levata assumendae eidem Tabulae Septemvirali statim sub prima illius sessione praesentabitur, quae itidem causas revisioni suae substratas observato praemisso aetatis ordine revidebit. Ut vero

11) Circa id, quatenus causae extraseriales sint, causantes semet dirigere possint, neve Advocati in hac quaestione tempus inaniter terant, et Iudicia distrahant; easdem partim ex ipsis Regni legibus, partim vero ex avita praxi-curiali, conformiter etiam ad opinionem per Curiam nostram Regiam hoc in passu depromptam isthic specificè designandas esse censuimus: videlicet causae Fisci nostri Regii, praeterea causae piae, pauperum, viduarum et orphanorum in manifesto iurium suorum vidualium et orphanalium periculo constitutorum; causae item repulsionales, oppositionales, novi iudicii, actionum personalium, inclusis etiam quinque casibus in titulo 42: II. et articulo 10: 1723. recensitis, siquidem actiones talismodi cum morte personarum extinguere soleant, facileque evenire possit, ut interea donec similis causa seriem attingat, alterutra partium decedat; non secus et causae pignorum in diversis Comitatibus existentium, causae ad renovationem sententiarum promotae, causae novarum divisionum, nec non transumptionales, quando litterarum revelandarum et transumendarum praesentanea necessitas subversatur, et propter hunc obicem plures aliae causae in cursu suo suspendi deberent; causae ad invalidationem conditionum suscitatae, ubi anni pactati prius evolverentur quam causa ordinariam seriem attingeret, per consequens interea actione ipso facto evanescente actor ex lege ad

invalidationem conditionum actionem tribuente nullum beneficium capere posset; ac demum omnes causae ex Partibus ad Curiam Regiam provocatae. Nihilominus

12) Praeter et ultra praerecensitas causas etiam in aliis casibus, ubi Nobis benigne visum fuerit, ex gratia et elementia nostra Regia partibus per speciale mandatum beneficium extraserialitatis impertiendi potestatem. Nobis imposterum quoque per expressum reservamus. In hoc tamen casu incattus ad extraserialiter agendum reflexorie citari debebit, quo taliter pro consequendis defensionae adminiculis inducias habeat. Porro omnis causa, quae praevia ratione ad seriem ponetur, statim primis tribus Iudiciorum termini diebus per actorem reassumi, et per incattum in illa comparitio adornari debebit; ita quidem, ut incatto intra praescriptum terminum comparere negligente, erga petitum actoris eius convictio; actore vero causam intra triduum reassumere intermittente, incatti absolutio erga eius petitum quarto die pronuncietur; in casum autem illum, quo nec actor convictionem, nec ineattus absolutionem peteret, talis causa ipso facto judicialiter ex serie expungatur, et ad seriem a tempore expunctionis computandam reiiectur. Cum autem

13) Ductu praecitati articuli 43 : 1729. etiam causae appellatae iuxta seriem revideri debeant: hinc circa finem cuiuslibet termini pro eiusmodi causis distincta series conficiatur, et ad illam iuxta actatē a prima levata computandam tot numero causae exponantur, quot ad occupandam praeter causas tabulares futuro termino Tabulam Regiam sufficere videbuntur stb.

14) Circa regulationem Advocatorum benignum mandatum nostrum de dato 10. Februarii anni 1769. exacte observabitur; principaliter vero eo committendum erit, ut iuxta articulos 38 : 1723. et 43 : 1729. Advocati quam brevissime, adeoque sine multis ambagibus et extravagantibus deductionibus, ac una cum omni modestia allegent, magisque legibus et rationibus, quam ornatui verborum insistant. Quoniam vero omne actionis meritum in his duobus, nempe in genuina facti expositione, et eiusdem ad legem applicatione, subsisteret, factum vero ex litteralibus documentis elucubrari deberet: ideo Advocati hoc et id, quoniam fine quodlibet documentum exhibuerint, compendiose proponant, et si copiosiores litterae concurrant pro faciliiori illarum combinatione semel in merito etiam chronologicam facti speciem ducant. Ubi vero ad applicationem legis deven-

tum fuerit, illam aequè breviter, absque ullo videlicet in rationem legis fusiori digressu et commentario adornent, allegata semel inducta amplius non repetant, et ideo allegationes, quae pluribus rationibus nituntur, punctatim seu per paragraphos distribuuntur, quo taliter eo facilius Judicia observare possint, an non saepius recapitulentur. Quod si autem procuratores seu per frivolas exceptiones, seu vero supervacaneas et taediosas allegationum repetitiones excesserint, iidem expunctionibus allegatorum, publicis item improbationibus facti corrigantur. Si vero neque hac ratione emendarentur, imposito per Judicium silentio ab agentia amoveantur, id ipsumque Nobis in conformitate praecallegati mandati de anno 1769. demisse repraesentetur

19, Cum in Procuratoria semper unus ex Tabulae Regiae Assessoribus praesidere soleat; hinc quilibet Protonotarius eidem seriem causarum suarum decurrentium porrigat; iste vero semper sub initium consessus omnes decurrentes causas in Procuratoria proclamari faciat, et Advocatos ad solerter agendum adstringat, potissimum vero illas causas urgeat, quae sub prohibitis constituuntur, vel alioquin etiam iam ad finalia vergunt, quo taliter eadem quo citius terminari, et in locum illarum aliae substitui possint. Et quia

16) Experientia constaret, quod nonnulli Advocati iuribus principalium suorum diffidentes processus ex Procuratoria surripere et occultare soleant, ne videlicet altera pars causam urgere possit: ideo quilibet Protonotarius duos ad latus suum existentes Tabulae Regiae Juratos Notarios processibus ad Procuratoriam deportantis in vigilaturos constituat, qui accurate annotent, quem processum cui Advocato tradiderint, ut illum sub finem Sessionis rursum ab eodem repetere possint. Quod si vero occasione collectionis processuum adverterent, quod unus alterve desit, id ipsum statim Principalibus suis insinuent, quo circa exquisitionem illius in flagranti congruae dispositiones fieri valeant. Nihilominus

17) Cnm Jurati stb. — — — — —

Datum in Archiducali Civitate nostra Vienna Austriae die 27. mensis Decembris 1776. Regnorum stb.

X.

Adalékok az ügyvédi rend szervezésének történetéhez.

1. Királyi rendelet a nádorhoz. 1695.

Leopoldus stb. quod statutum primo quidem per Dilectionem Vestram una cum Tabula nostra Regia Judiciaria in proxime praeteritis extraordinariis Judiciis Posonii celebratis concinnatum, pro benignaque ratificatione nostra nobis submissum, Nos quoque clementer approbantes, fidelibus nostris universis Comitatibus benigne transmiserimus, et accurate observandum demandaverimus stb.; (mindamellett volnának egyes ügyvédek, kik ezen statutumokat elfogadni, és az elrendelt esküt letenni vonakodnak), cum tamen omnes etiam Judices Regni et publica Officia gerentes strictum juramentum necessario deponere solerent stb.; imo et Ordinarios Regni Judices idem statutum debito modo haud observare, tanto minus executioni demandare, admittendo eusmodi allegationes contra praeclaratam benignam voluntatem et resolutionem nostram, dum videlicet eosdem causarum Advocatos seu procuratores non iuxta tenorem eiusdem statuti prius juramentum penes idem statutum iidem praescriptum deponi curarent, verum eosdem simpllceiter, et sine ulla iuramenti depositione ad quasvis causas et processus admitterent; imo, quod maius esset, iidem procuratores seditiose etiam inter sese conspirare, taliterque contra publicum statutum se erigere nil pensi ducerent stb. (A mennyiben ezen statutum az ország törvényeivel teljes összhangzásban van), neque pro omnibus casibus Generalis Regni Diaeta commode celebrari posset stb. (rendelet) quatenus occasione imminentium Judiciorum Brevium ex benigno consensu nostro in Regia Liberaque Civitate nostra Tyrnaviensi per Dilectionem Vestram celebrandorum idem statutum in debitam observationem et praxim deducere et deduci curare; imo hactenus etiam a die primo praesentis mensis, et in posterum fors attentandas sine depositione debiti iuramenti allegationes, tanquam contra idem statutum factas vel fiendas, consequenterque processus eatenus ventilatos reiicere et annullare, idemque statutum tanquam salutare causantibus et justitiae consentaneum medium, tam per Judices Regni, quam et Causarum Advocatos et procuratores diligenter et exacte observari facere noverrit et debeat stb. Datum Viennae die 24. Januarii anno 1695.

2. Ügyvédi okmány 1695-ből.

Nos Leopoldus stb, memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fidelis noster Egregius Mathias Jambrekovich Juris Hungarici Utriusque Fori Advocatus coram Tabula Nostra Judiciaria die secundo celebrationis Brevium Judiciorum per Nos pro dominica Invocavit in Liberam ac Regiam Civitatem nostram Tyrnaviensem indictorum personaliter constitutus, instinctu ex eo, quod nos universos et singulos praefati Regni nostri Hungariae Advocatos (quemadmodum in aliis Regnis haereditariis et Provinciis nostris laudabiliter sane observaretur) juramento in assistentia principalibus suis praestanda adstrictos et obligatos esse benigne constituimus, tale, uti sequeretur, ad futuram usque Regni Diaetam duntaxat duraturum praestiterit juramentum; nimirum :

Ego Mathias Jambrekovich, juro per Deum Vivum, et eius Sanctam Genitricem Virginem Mariam, et per omnes Sanctos et Electos Dei, quod omnibus et singulis causantibus pro assistentia et promotione causarum suarum me requirentium in omni negotio, dum id in me assumpsero, absque cuiusvis personae, divitis videlicet et pauperis, acceptatione, cum parte adversa attentanda collusionem, eiusdem prece, proemio, favore, timore, odio, amore et complacentia pospositis, secundum Deum et eius justitiam, legesque et approbatam Regni consuetudinem, erga salarium labori meo competens juste et fideliter serviam et assistam meo pro posse, neque sine legali et sufficienti ratione principalem meum in suscepta causa deseram, aut amicabilem impediam. Sic me Deus adjuvet et omnes Sancti.

Nos itaque super juramento per attactum Mathiam Jambrekovich praevio modo deposito, quatenus idem in Utroque Foro libere et secure agere, causasque principalium suorum promovere possit et valeat, praesentes litteras testimoniales eidem dandas duximus et concedendas. Datum in praefata Libera ac Regia Civitate nostra Tyrnaviensiferia tertia proxima post dominicam Invocavit anno Domini 1695

3. Királyi rendelet a királyi Curia előterjesztésére, melylyel egy új ügyvédi rendtartás kihirdettetik. 1769.

Maria Theresia stb. Reverendi stb. Inter alias Regni curas et sollicitudines eo vel maxime fuit semper directa benigna mens et in-

tentio nostra, ut omni occasione unicuique quod suum est tribuatur, et justitia debite administretur. Hunc in finem interea etiam, donec sua via et ordine lege praescripto salutaria in puncto juris remedia generaliter adferri possint, clementer animo revolventes, quatenus in ipso juris et justitiae progressu talia obstacula essent, quibus salvis Regni legibus modus quo celerius poni valeret. Siquidem e quotidiana rerum experientia comperitur, in cursu et administratione justitiae ex ignorantia non minus ac depravato quorumpiam, non justitiam, sed lucri cupidinem anhelantium Advocatorum animo maximos nonnunquam, defectus oriri et lites seminari. Hinc, ut parte quidem ex una virtutum et honorum gradus, qui ex scientia procuratoria hactenus etiam plurimos sequebatur, probis et in jurisprudentia fundatis ultro pateat, parte vero ex altera alii ad hocce munus minus apti arceantur, taliterque nimia Advocatorum multitudo et promiscua multiplicatio suapte praecaveatur, et admissis ad munus Advocatiae probis et sufficienter peritis subiectis per hoc causis omni cum promptitudine et recto ordine promotis, ipsa, quam tantopere cordi habemus, celerior juris administratio tanto magis et efficacius procuratur: sequentia benigne statuimus et ordinamus. Et quidem:

1) Ut in futurum nullus omnino ad juramentum Procuratorum, adeoque sequendam artem procuratoriam admittatur, nisi prius rigosum et strictum examen subeat, et in hoc ad Advocatiam requisitae scientiae sufficientia dederit specimina.

2) Ad subeundum examen illi quidem, qui theoriae operam dabant, non aliter admittantur, quam si obtento a Professoribus suis morum et studiorum testimonio, praxim judicariam apud viros in Jure peritos, et in publico quopiam Officio (quo et munus Advocatorum refertur) constitutos condiscant, ac de scientia moribusque testimonia Principalium suorum exhibeant; alii vero, qui de sola praxi Jura discebant, tum primum subeundi examinis capaces reddantur, si pari ratione Principalium suorum attestata de sufficienti Juris peritia et morum integritate adferant. Qui taliter necessariis testimoniis instructi, si demum examen subire voluerint, eatenus haece methodus observanda erit:

3) Ut illi, qui coram Tabula nostra Regia et Tabula Banali agere cupiunt Procuratores, aut in harum consessu, aut ad minimum in praesentia Praesidis, aliorumque e gremio Tabulae adhibendorum quatuor subiectorum per praedictas Tabulas denominandorum publi-

cum examen subeant. Illi autem, qui in Comitatibus, Liberis Regiisque Civitatibus, nec non Districtualibus, et Regnorum Dalmatie Croatiae et Slavoniae Tabulis praxim exercere volunt Advocati, omnes in earundem Tabularum Districtualium consessu publicum examen aequè subire teneantur. Quod autem

4) Illos attinet, qui iuramentum Advocatae iam deposuerunt et munere Advocatorum defunguntur; siquidem multi eorum tum per aetatem, cum vero longiorem rerum usum ita sint comparati, ut ad publicam notitiam rebus gerendis summe idonei sint; e converso autem tales quoque numero Advocatorum adscriptos esse vix dubium sit, qui obligationi suae respondere haud norunt: eapropter benigne statuimus, ut Advocati per aetatem et diuturnum rerum usum, et ad notitiam publicam in Officii sui genere idonei, seu etiam illi, qui paucioribus licet annis Advocatiam exercent, insignia tamen scientiae et in rebus gerendis dexteritatis specimina dederunt, a subeundo examine eximantur quidem; omnes tamen illi, qui triennio tantum Advocatae munere funguntur; prout et illi, qui pluribus licet annis etiam munere procuratoris defunguntur, debiliores attamen in Jurisprudencia comperti sunt, absque discrimine et respectu personarum iuxta praevia ad examen vocati examinentur; examen autem subire nolentes ipso facto a munere Advocatae arceantur et pro inhabilibus declarentur.

5) In examine non subsistentes reiiciendi, aliis autem sufficientia scientiae specimina edentibus testimoniales abinde, ubi tentamen subiverunt, extradandae erunt; quibus obtentis examinatus et approbatus penes exhibitionem talium (non tamen aliter), ubivis locorum coram fidedignitatibus lege constitutis, ut sunt Ordinarii Regni Iudices, eorum Magistri Prothonotarii, Comitatus, Capitula et Conventus iuramentum deponere, atque hoc ab illis acceptari poterit. Quo excepto

6) Testimoniales super iuramenti depositione in numerum Advocatorum taliter cooptato extradandae erunt; ea tamen ratione, ut his per expressum examinis etiam peracti testimonium inseratur. Quo autem unicuique magis constet, qui reipsa consortio Advocatorum adscripti sint

7) Benigne volumus, ut Tabulae non minus Regia, Banalis et Districtuales, ac etiam singulus Comitatus omnium, quotquot in gremio sui habentur, Advocatorum nomina in catastrum referant, publi-

ceque nota reddant; ut cuique constare possit, cuius in rebus agendis opera uti valeant. E converso

8) Cum praeter spem meliorem eveniat, ut et tales, qui pro munere Advocati apti et idonei censebantur, successu temporis prava cogitandi ratione, et lucri cupidine seducti in similia prolabantur, ob quae ex praescripto legum silentii poena, aut etiam infamia notandi sunt; totius autem publici, ipsorumque causantium plurimum intersit, talium maleversantium et autoritate judiciaria notatorum (quo ab his sibi cavere possint) notitiam habere: ideo clementer statuimus, ut ubi aliquem Advocatorum in poena silentii aut infamiae convinci contingeret, attunc Forum convincens convictum e catastro Advocatorum illico expungat, aut expungi procuret; testimoniales super iuramenti depositione extradatas recipere studeat; una autem hoc ipsum Maiestati Nostrae hoc demisse repraesentet, quo singulis Regni Comitatibus superinde notitia dari, et praecaveri valeat, ne talis infamiae aut silentii poena notatus alibi locorum Advocatiam exerceat. In reliquo autem, cum saepius accidat, nonnullos Advocatos eius loco, ut sincera ad se recurrentibus consilia suppeditarent, concitate res potius inertium et ignarorum hominum agere, atque hos procurata animorum dissensione ad inanes lites stimulari, crumenam miserorum emungi, atque hos in ruinam persaepe praecipitari: hinc vobis una bonigne committendum esse duximus, quo in gremio vestri constitutorum Advocatorum sedulam curam et attentionem habere, et si eiusmodi concitatores comperti fuerint, eos severe admonere, et pro re nata via legibus praescripta coercere debeatis. Demum

9) Cum nihil magis reliqua inter justitiae administrationem retardet et litigantes exhaustiat, quam longior causarum cursus, qui ex inanibus exceptionibus et fuis procuratorum allegationibus consequitur, et exhinc saepius fiat, quod causae in toto volumine excrescere soleant, ut Judex in iudicando longiori, cum remora aliarum causarum, egeat tempore, insuper Revisoria Fora tot tantisque voluminibus revidendis vix sufficiant: hinc, licet quidem his abusibus per apertas etiam Regni leges prospectum habeatur (II. 83. 1723: 38. 1729: 43.): quia tamen hae ab effectu non satis observari dignoscuntur; ideo serio praecipimus, ut per vos Advocati eo adstringantur, quo in deductione causarum procuratores brevitati imprimis studeant, factum cum suis circumstantiis ac debitis cum allegationibus clare exponant, supervacanea autem quaecunque, prout et superfluas citationes juris

et authorum penitus omittant. Casum in contrarium excessus procuratorum hac in parte intervenientes improbationibus facti, una expunctione quoque allegatorum corrigere, et omnimode procuratores ad compendium laborum et allegationum astringere noveritis; ut taliter legi non minus ac justitiae per celeriores eius administrationem satisfiat. Et quia

10) Quotidiana testatum reddit experientia, tantas a nonnullis eorum Foro Tabulari et alibi agentibus Advocatis causas simul et semel assumi, ut his pro gravitate cumprimis materiae et subversantium quaestionum debite agendis et promovendis, adhibito etiam conatu omni, sufficere non possint; ac inde fiat, ut dein tales laborum mole obruti, non ut causas suas breviter et nervose agant, verum pro laboribus supra vires ipsis incumbendis tantisper removendis et tempore lucrando, ad inanes quaestiones et difficultates obviandas, prolabantur, ac similibus aequae cursum et finem causarum vehementer tardent. Ut igitur ex hoc etiam incidenti consequens causarum remora tollatur, vobis benigne committimus et mandamus, quo omnem eo sedulam attentionem adhibere noveritis, ne per unumquemque Procuratorum plures causas, ac quibus promovendis respondere potest, assumentur. Casum in contrarium autem illos, quos spe lucris plus de congerendis magno numero causis, quam his omni cum alacritate promovendis sollicitos esse, susceptisque minus debite respondere posse cognoveritis, praemissa seria admonitione iuxta prudens non minus ac aequum iudicium ad certum causarum numerum restringere, et hac etiam ratione causarum cursum accelerare non intermittatis.

Et haec sunt, quae circa regulandos restringendosque causarum Advocatos clementer decerneuda, ac vobis etiam hisce insinuanda esse duximus; una benigne committentes, quatenus effectui huiusce in praemissis contentae Benignae Resolutionis nostrae, velut eo, ut probati duntaxat et experti Advocati recipiantur, hi autem accuratius munere suo defungantur, cursusque causarum acceleretur, hacque ratione communi non minus reipublicae, quam privatae causantium saluti prospiciatur, directae, parte etiam ex vestra omnimode invigilare; una vero super eo, quot nimirum in gremio vestri Advocatos a proportionem occurrentium litium necessarios, et quali numero definandos esse existimaveritis, accuratam praevis deliberationem inire, ac tandem genuinam eatenus informationem una cum opinione nobis de-

misse submittere noveritis. Vobis in reliquo gratiis stb. Datum in civitate nostra Archiducali Vienna Austriae 10. Februarii anno 1769.

Maria Theresia s. k.

Comes Franciscus Eszterházy s. k.

Ferdinandus Sculteti s. k.

In eodem modo ad Tabulam Banalem, item Districtuales et Judiciariam, Croaticam, nec non omnes Comitatus Regni Hungariae, Croatiae et Slavoniae, omnesque Liberas et Regias Civitates attactorum Regnorum, in puncto regulandorum Advocatorum expeditum Viennae 10. Februarii 1769.

4. Az ügyvédek hivatalos összeírása Magyarországbán. 1769.

Tabula Regia 39 Advocatos habet, 50 ad minus necessarij essent.

Tabula Banalis habet 16.

Tabula Districtualis Transdanubia 10.

Tabula Districtualis Cisdanubiana, non sunt nimii.

Comitatus.

Albensis	12.	Comaromiensis	18 (omnes simul,
Aradiensis	5.	etiam Civitatis et Dominio-	
Arvensis	8.	rum).	
Bacsiensis	18.	Crisiensis	8, sufficiunt.
Baranya, Fiscales in Domininiis,		Csanadiensis	2.
et 3.		Csongradiensis,	rari processus,
Barsiensis	15.	Fiscales iu Dominiiis.	
Békesiensis	2 (quorum unus	Gömöriensis	16.
Comitatus, alter Dominii Gyula		Hontensis	14.
Fiscalis).		Liptoviensis	14.
Bereghiensis	4 (unus Comitatus,	Marmarosiensis	6 (unus ad exa-
unus Dominii Munkács Fisca-		men Debrecinum inviatus).	
lis, duo privati).		Mosoniensis	19.
Bihariensis	10.	Neogradiensis	—
Borsodiensis	23.	Nitriensis	38.
Castri Ferrei	40.		

C o m i t a t u s.

Pestiensis 15—20 (quia plurimi ad Curiam)	Tornensis, praeter dominales Fiscales vix ullus.
Poseganus desiderat duos Comitatuses, 10 dominales Fiscales, et adhuc duos.	Trencsiniensis —
Pesoniensis circiter 60 (inclusis Civitatibus.)	Ugocha 4, nec plures necessarii.
Sárosiensis 16.	Unghensis 8 (duo Comitatus, 4 dominales, duo privati).
Simeghiensis —	Varasdensis 9 (duo Comitatus et 7 alii).
Soproniensis circiter 50.	Verőcze 5 (duo Comitatus, tres dominales.
Strigoniensis 4, sufficiunt.	Weszprimiensis 34.
Syrmiensis Comitatus et Domini- norum Fiscales 5.	Zagrabiensis 24, sufficiunt.
Szaladiensis —	Zempliniensis 30 (inclusis domi- nalibus)
Szathmariensis 13.	Zoliensis 12.
Thurociensis, sufficiunt qui sunt.	
Tolnensis, pauci sunt Advocati, ita ut Pestino et Alba suppleri debeant.	

C i v i t a t e s.

Alba Regia 5.	Comaromium (sicut Comitatus).
Bakabánya nullus.	Debrecinium 10 desiderat.
Bartfa —	Sanctus Georgius nullus.
Bazinium nullus (tantum Fiscus).	Ginsium (sicut Tabula Districtua- lis.)
Belabánya nullus.	Jaurinum 17, sufficerent abunde 8.
Breznobánya nullus, duos petit.	Kézmarkium, Fiscalis et unus Advocatus, unus adhuc desi- deratur.
Buda 8.	Kis-Martonium nullus.
Caproneza, praeter Fiscalem duos desiderat.	Leutsovia, praeter Fiscalem duo sunt, qui tamen et alibi alle- gant.
Corpona, duos desiderat.	Libetbánya, ne quidem Fiscalis, cuius loco Orator fungitur.
Cassovia 2.	
Cibinium — (hic habitant 3, duo Districtuales Tabulae, unus Comitatus.	
Cremnicium 1 (dimissus officia- lis Civitatis.)	

C i v i t a t e s.

Modra nullus.	Szakoleza cum Fiscali 3, sufficient.
Nagy-Bánya 3.	
Neoplanta, Fiscalis et duo Advocati praeter quos Jurassor et Commissarius etiam causas promovent.	Szatmár praeter Fiscalem 2, sufficient.
Neosolium, e 12 Advocatis Comitatus Zoliensis 3 hic habitant.	Szegedinum praeter Fiscalem 2, sufficient.
Pestinum 8 sufficerent.	Trencsinium 2 (desiderat 3).
Posega duos desiderat.	Ujbánya nullus.
Posonium (causae 40—50 annuatim occurrunt.)	Varasdinum in civitate constanter 4, temporarie 6.
Ruszt nullus.	Zagrabia, dum Varasdini Tabula Banalis considet defectus, secus abundantia.
Semnicium nullus.	Zólyom unus, alter venit e vicina.
Sopronium 10.	Zombor 4, sufficient.

5. A táblai ügyvédek beadványa a királyi táblához. 1769.

Inclita Tabula Regia Judiciaria!

Piam sane et vere maternam Sacratissimae Caesareo Regiae Maiestatis circa accelerationem justitiae sollicitudinem secum per Inclitam Tabulam communicatam Advocati etiam in omni profundissima subiectione venerantur. Supremum eorum studium est, salutaribus hac quoque in parte in publicum dispositionibus obsequi. Quia tamen haec Advocatorum regulatio magna in parte ad universos regnicolas, quos hic Advocati repraesentant, pertinet: ideo, donec regnicolae et eorum principales sua via per suos canales eatenus audiuntur, praeliminariter demississime existimarent, interea huius benignae regulationis executionem suspendendam.

Ceterum in quantum benigna haec regulatio Advocatos, eorumque actiones seu operationes tangit, scopus eiu duplex est, unus causarum in numero compendium, alter justitiae celerior administratio.

Sed causarum multiplicatio seu numerus ipsi potius Regni legum systemati innexa, quam Advocatis adscribenda videtur. Pro quo speciales, et aliis Provinciis, in quibus libera emptio et venditio

viget, fere ignotae in hoc Regno causae sunt. Aliae ex jure ; aliae ad aequalitatem juris ; ad exclusionem feminarum ; ad extradanda litterarum transsumpta ; invalidatoriae ; ad dandam, ad recipiendam rationem contradictionis ; Fiscii Regii sive ex nota sive ex defectu ; antiquarum item successioinum. Omnes istae, saepe ab ipsis Regni incunabulis repetendae, et ex tot saeculorum actis evolvendae, huic ut plurimum Regno propriae sunt, ignotae autem aliis Provinciis, in quibus libera emptio et veuditio introducta est, adeoque Fiscii successio locum non habet. De his, si nonnullae excipiantur, iam ipse Werbőczius in tit. 71. P. II. refert, quod sint longae litis ; ita ut vix unius hominis aetate effectum sortiri queant, adeoque ratio morae est in promptu.

Sed generaliter remora haec causarum referenda est ad continuas Regni pro tota Christianitate excubantis, adeoque totius Christianitatis antimuralis vicissitudines. Sub tot cladibus, sub tot infaustis Regni huius periodis, vicibus iteratis et publica et privata familiarum archiva interierunt. Hinc iam est, quod litterarum deperditionem allegantibus ex lege Alberti annualis terminus concedatur. Hinc est, quod viduatis sive Ecclesiis sive mulieribus annualis prorogata admissa sit. Hinc est, quod pro illis, qui in causa succubuerunt, tot juris remedia, uti sunt Prohibitae, Repulsio, Novum simplex, Novum cum gratia, ordinata sint. Omnia haec habent sedem suam in infausta Regni illa vicissitudine, et in deperditis plurimarum familiarum litteris, non vero in Advocatorum protelationibus. Vident saepius Regia Iudicia resuscitari jura quatuor, imo quinque etiam saecula transcendentia. In tot aetatum causis acta, facta et conversiones bonorum excutiendae sunt. Causas tales ingrediuntur ut plurimum numerosi incatti, fiunt continuae ad Evictores et graduales Superevictores provocationes, emoriuntur interea aliqui vel ex incattis vel ex evictoribus, quorum haeredes ex novo evocandi sunt. Occurrunt authenticationes testium ; oculatae, quae saepius in longius protrahuntur, cum Inclita Tabula se referentibus Protonotariis non semper dispensare possit. In ipso etiam merito quot loca, imo saepe quot incatti, tot distinctae defensae se sistunt ; tot sententiae necessariae sunt.

Quibus praeliminariter praemissis iam circa benignae resolutionis puncta istae reflexiones Inclitae Tabulae Regiae in submissione proponuntur :

Quoad 1) Per subeundum examen vix assequetur Maiestas, ac altiora Dicasteria suum scopum. Examen utplurimum res memoriae est, scientia autem juridica plus in praxi, quam in theoria consistit. Longo usu et multis annis parantur Advocati. Plurimi qui sub initium exigua agentiae dederunt specimina, cum tempore creverant in viros publico et causantibus utiles.

Jurisprudentia a reliquis Facultatibus, in quibus Professores vel Magistri sine aemulis et iudice pro arbitrato agunt, est longe diversa, et ita comparata, ut quot causas Advocatus tractandas suscipit, tot ille subeat strictissima examina. Habet ordinarie in alterius partis Advocatis, a potiori pluribus, etiam strenuos aemulos et contradictores. Habet summos Jurisconsultos Judices adeo, ut nisi mox in limine sufficientia capacitatis suae specimina edat, applicatio eius aliquin suapte et se solo intercidat.

Honoratum erat hactenus in Hungaria Advocatorum munus adeo, ut characterisatorum etiam et praenobilium parentum filii in hoc semet, quasi in palaestra ad altiora reipublicae Officia et Dignitates praeparaverint. Erat proinde totius fere reipublicae, ac omnium tam comitatensium quam dicasterialium stationum seminarium. Imo ipsi etiam praenobiles et characterisati viri munus istud obire non dectrectaverunt. Hi autem pro honore magis, quam pro exiguo quopiam lucello operas suas regnicolis commodabant. Mercedis loco juniores spe futurae saltem ad altiora promotionis, seniores vero honore et existimatione contentabantur. Jam autem pro hac nova providentia juniores, praesertim quibus non arcta est res domi, in posterum ex congenita verecundia, sive dubium strictioris illius examinis eventum (cum aliis quidem disputandi, aliis operandi potius donum datum sit) praemetuentes, sive per ipsam pro maleversantibus equidem, sed Advocatis, dictatam, et ante superrevisionem etiam per Regnum publicandam rigorosam poenam, stationem hanc prae reliquis vilipendi praevidentes, magno reipublicae damno domi in posterum delitescunt. Maleversantibus enim non solum Advocatis, sed et causantibus, imo in quacunque demum statione constitutis, sunt omnino institutae poenae, quae per ipsam sententiae pronunciationem in Parochia sententiam pronunciantis Judicis iam sat proportionate publicantur. Ideo tamen, praeter solam ex Diaetis redeuntium Nuntiorum relationem, quoad alios Status non ordinatur specialis publicatio, verum quod solos duntaxat Advocatos; quasi soli isti, qui perinde pars

Regni, qui Nobiles, adeoque Membra Coronae, qui denique a potiori possessionati et plurium Comitatum praecipua commembra sunt, a reliquis regnicolis secerni, et ultra alios pro suspectis pronunciari mererentur.

Quoad 3). Si examen unice ad Regiam et Districtuales Tabulas iuxta clementem ordinationem Regiam pertinebit; tunc Comitatus, qui alias praecipua primariis etiam Dicasteriis dant subiecta, et in quibus itidem ad exigendum examen capaces viri reperiuntur, ab omni quoad Comitatus subiecta examine excludentur; qui tamen subiectorum suorum optimam notitiam habere existimantur.

Si porro illi, qui causas coram Tabula Regia tractare volunt, praecise coram Tabula Regia aut Banali; alii autem, qui coram Tabulis Districtualibus, Comitatibus aut Magistratibus agentiam initiare contendunt, coram Tabulis Districtualibus examen subire debent; tunc videtur sequi i^o, quod Advocatus coram Tabula Districtuali examen subiens nunquam coram Foro Tabulari agere possit, aut quod ex novo examini coram Tabula Regia subijci debeat, quamvis illud iam prius coram Tabula Districtuali subiverit.

Quoad 8) Poena silentii aut infamiae morti ipsi aequiparatur, et transit macula haec etiam ad posteros. Grave proinde videtur, ut qui per inferiorem quempiam Judicem saepe, quod fieri potest ex ignorantia aut nefors passione, notatus, ante causae in ultimo et supremo Foro Revisionem, ex catastro Advocatorum expungatur, per Regnum publicetur, atque ita honori ac existimationi eius irreparabilis macula inuratur.

Quoad 9). Animi Judicium in manibus Advocatorum non sunt. Non potest praevidere Advocatus, in quo causae incidenti et momento Judex mentem suam defixerit. Docet experientia, quod ipsae Tabulae ex diversis judicent principiis. Saepe quae per unum Forum pro otiosis reputantur, per aliud Forum pro ipso sententiae fundamento assumuntur. Ex iurata proinde obligatione debent Advocati omnia ea inducere, quae illi ad causae defensam quoquomodo pertinere existimant. Conscientiae suae ille solus arbiter esse potest.

Agnoscent ultro Advocati, quod interdum eveniant et inanes protelationes. Sed illa ipsa protelatio conciliat vitam pro causis regnicolarum. Incatti praeserrim idiotae comparent huc saepe imparati. Primum Advocatus eos inviare debet ad ferendas, ad conquirendas litteras; interea vero causantas nonnunquam inquieti aggrediuntur

Judicia, et urgent causas suas saepe importunius. Donec misser idiota, vel quiseunque alter regnicola perquirat suas litteras, perreptet Conventus, Capitula, ceteraque Loca Credibilia, vel etiam aliarum familiarum archiva, utique causa talis incatti sustentari debet, nisi ille in victimam inquieti actoris exponatur, priveturque bono suo, magno dein labore reparando. His et leges ipsae in dominio conservandis per tot juridica intra dominium remedia provide subvenerunt. Et hic ergo Advocati rationem facti sui Deo imprimis reddere debent.

Quoad 10). Ex regnicolis, et ipsis Tabulae commembris notum est, quod Advocati saepe plures causas assumere detrectent; quod interdum precibus et inviti trahantur ad negotia, non spe lucri. Saepe commiseratio erga afflictos movet eos ad assistendum.

Regulatio ergo Advocatorum ad certum causarum numerum videtur esse impracticabilis. Regnicolae ad libertatem suam pertinere existimant, ut causas illis concedant, quibus velint. Integrae familiae habent suam fiduciam ad unum aut alium Advocatum, quia iam a pluribus annis universa earum negotia pertractabat. Jam cum Advocatus obstante iuramento prioribus causis renunciare non possit; si familiae tali occurrant novae quaecumque lites, et si ordinarius eorum Advocatus completum ac definitum habuerit causarum numerum, anne causanti tali imponatur necessitas, ut ille novas lites suas alteri Advocato concedat, litterasque et Domus secreta cum pluribus communicet?

Porro labores et negotia non tam causarum numerus, quam gravitas materiae et causae conciliat. Saepe duae tres causae plus dant Advocatis negotii, quam aliae viginti. Quid? quod ex Advocatis ipsis faciliores alii, alii tardiores sint. Deus nempe non aequaliter partitur dona sua.

Insuper Pauperum Advocati ex Regia providentia duo sunt. Anne et hi ad numerum causarum reducentur? Anne et his denegabitur accessus ad aliorum, extra pauperum causas pertractandas? Imo si pauperum causae tantae fuerint, ut illae excedant numerum pro Advocatis definitum, anne ceteri indefensi et sine clientela relinquentur, vel nefors et hi suam seriem expectabunt?

Restrictio etiam Advocatorum ad certum numerum incommoda, imo publico plurimum nociva esse videtur. Impediet illa accelerationem justitiae, non secundabit. In hac etiam Advocatorum frequentia saepe

pe Tabula Regia exigit ab Advocatis labores. Quomodo illi praestantur per restrictum numerum? — Numerus causarum, si imprimis transmissionales assumantur, modo etiam vix cognitus est; multo minus ergo in futurum ille cognitus esse potest. Pro amplitudine autem causarum et numerus Advocatorum necessarius est. Saepe vel unam causam decem, imo plures Advocati pro diversis incantibus, evictoribus, superevictoribus, ingredientibus ingrediuntur. Tales lites plurimae sunt in Curiali Iudicio.

Porro si Advocati et in causis et in numero constringentur quomodo prospicietur publico in eo incidenti, ubi accreverint plures, causae? Quomodo talis, qui ex Partibus adveniens, propriam cointeressatorumque suorum causam in Curia Regia irrequisito alio ipse procurare voluerit, propter Advocatorum restrictionem amovebitur a sua causa? Quomodo prospicietur in casu, si duo aut tres Advocatos muneris suo renunciare vel emori contigerit, alii autem Advocati completas habuerint suas causas? Haerebuntne illae lites tamdiu, donec novi Advocati locum priorum expleturi advenerint, et se in praxi curiali, quae praecise longo usu paratur, habilitaverint? Imponeturne regnicolis necessitas, ut illi causas suas, praesertim et quoad factum, et quoad substratum momentosas novellis istis censeant? quibus ceteroquin nec praxis curialis huius Iudicii cognita erit.

Insuper si nunc nefors seu ad Curiale Iudicium, seu in Comitatibus, aut aliis quibusvis Dicasteriis plures Advocati reperiuntur, quam tulerit secutura eorum ad numerum restrictio; anne illi, utut agentiae capaces relegabuntur ad privatam vitam, ad stivam, ad otium?

Et quod maximum, agentia non mediocriter erat juventutis pro publico seminarium. Juventus ob ediscendum Patrium Jus certatim huc confluebat ea spe, quod seu hic, seu in Comitatibus favore et protectione principalium applicationem suam nactura sit. Nunc iam erga secuturam constrictionem concidet juventus omni animo. Enecata ista spe deseret omne studium Patrii Juris, ac per hoc et in ipsis Comitatibus deerunt capacia subiecta, quae publica Regis et Regni commoda promoveant. Imo metus est, ne ultimo Advocati cum aggravatio regnicolarum ad instar extraneorum salarizatos scribas intertenere necessitentur.

Hactenus ubertim educabatur juventus ad latus Advocatorum, parabantur ad publica commoda, ad causantium servitia. Ad agen-

tiam iam adjuratis concredebantur nonnullae causae, quas illi consiliis et directione principalium suorum pertractabant. Ita sensim sub alis, sub praesidiis Advocatorum emergerunt in viros, et publici satisfactione concreditas causas pertractabant. Omnis hic praeparandae juventutis canalis per unam hanc in numero Advocatorum constrictionem rescari videtur.

Sed porro plurima optima ingenia sepelientur ipsa herba, eorum praesertim qui ex pulvere surgere deberent, et qui destituentur omnibus praesidiis, omnibus protectionibus. His facile protectionibus provisi praeponuntur.

Si quem adhuc ex Advocatis in Curiali Judicio emori contigerit, tunc Advocati Agentiam Curialem ambientes deberent concurrere cum instantiis, quali in casu favori ut plurimum locus erit; imo illi, qui in remotioribus Comitatibus resident, nunquam assurgent ad Agentiam Curialem; quia his non vacans in Advocatia status cognitus erit. Hactenus selectissima Pegni ingenia ad Curiale istud Judicium confluxerant, quia honori erat Advocatis, versari cum tantis viris, imo cum flore rusticorum. Iste ingeniorum selectus et in his Judiciis brevi exulabit, cum munus istud tam vile, tam restrictum esse incipiat, et cum plurimi Dei benedictione domi etiam suae utcumque provisi honoris, praecise non lucri cuiuspiam causa hic maneant. Advocati a plurimis vicibus conspicui hactenus decus et Curialibus istis Judiciis conciliabant.

Et haec sunt, quae Advocati non animo quopiam contraveniendi, quod absit, nec ex obtutu privatae cuiuspiam interessentiae; sed amore vocis publici, in omni submissione Inclitae Tabulae Regiae repraesentare voluerunt; una simul instantes, dignetur Inclita Tabula Regia Judiciaria Suae Majestati Sacratissimae demissas reflexiones has submittere, et efficaci cooperatione sua secundare. In omni veneratione perseverando

Eiusdem Inclitae Tabulae Regiae Judiciariae
humillimi servi

Advocati ad Excelsam Curiam Regiam agentes.

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám.	Az uzsora törvényekről. Szinováczy György től. 1867. 17 l.	Ára 10 kr.
II. Szám.	A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l.	10 kr.
III. Szám.	A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. Dr. Konek Sándortól. 1868. 42 l.	20 kr.
IV. Szám.	A magyar Korona országainak legujabb népesedési mozgalmai. Dr. Konek Sándortól. 1868. 52 l.	20 kr.
V. Szám.	Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulától. 1868. 38 l.	20 kr.
VI. Szám.	A statistika hivatalos és tudományos mivelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l.	20 kr.
VII. Szám.	A római jog s az ujabbkori jogfejlődés. Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l.	10 kr.
VIII. Szám.	Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116 l.	30 kr.
IX. Szám.	Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l.	20 kr.
X. Szám.	A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l.	20 kr.
XI. Szám.	A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. Csatskó Imrétől. 1870. 26 l.	20 kr.
XII. Szám.	A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l.	20 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám.	A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól. 1870. 59 l.	20 kr.
II. Szám.	Az emberi öntudat jelen fokáról. Dr. Barsi Józseftől. 1870. 27 l.	10 kr.
III. Szám.	Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. Wenzel Gusztávtól. 1870. 43 l.	10 kr.
IV. Szám.	Emlékeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. Dr. Suhayda Jánostól. 1871. 12 l.	10 kr.
V. Szám.	Szemle a magyar jogászgyűlések munkássága s eredményei felett. Tóth Lőrincztől. 1872. 88 l.	30 kr.
VI. Szám.	Modern alkotmányos monarchiai intézmények. Ladányi Gedeontól. 1873. 28 l.	10 kr.

VII. Szám. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. Kautz Gyulától. 1873. 16 l.	10 kr.
VIII. Szám. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. Hajnik Imrétől. 1873. 18 l.	10 kr.
IX. Szám. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Dr. Matlekovits Sándortól. 1873. 32 l.	10 kr.
X. Szám. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. Keleti Károlytól. 1874. 32 l.	10 kr.
XI. Szám. A székely kérdés. Galgóczy Károlytól. 1874. 24 l.	10 kr.
XII. Szám. Az emberi élet-tartam és a halandóság kiszámításáról; 4 graphicus rajzzal. Körösi Józseftől. 1874. 52 l.	30 kr.

Harmadik kötet 1875.

I. Szám. A kényszer-egyesség a csődeljárásban. Apáthy Istvántól. 1875. 25 l.	18 kr.
II. Szám. Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól. 1875. 24 l.	10 kr.
III. Szám. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól. 1875. 56 l.	40 kr.
IV. Szám. Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából Konek Sándortól. 1875. 55 l.	35 kr.
V. Szám. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Konek Sándortól. 1875. 26 l.	15 kr.
VI. Szám. Emlékbeszéd Szigethi Waga János l. tag felett. Galgóczy Károlytól. 1875. 23 l.	15 kr.
VII. Szám. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. Dr. Weszelovszky Károlytól	70 kr.